

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ

Кандидат:
м-р Ивана Јорданова

**„Планирање на локален економски развој -
со посебен осврт на Општина Штип“**
(докторска дисертација)

Ментор:
проф. д-р Сашо Косев

Скопје, 2015

Краток извадок

Планирањето претставува фаза од процесот на управување во која се донесуваат одлуки за целите кои ја насочуваат целокупната активност на една економија, сектор или претпријатие. Секоја држава има за цел да достигне висок економски раст и развој и подобрување на животниот стандард на населението. Со планирање на идните активности - саканата цел може да стане реалност. Во денешно време особено е актуелно прашањето за планирањето на економскиот развој на општините и одделните региони во националните економии.

Локален економски развој (ЛЕР) претставува процес преку кој јавниот сектор, приватниот сектор и други невладини институции, групи и здруженија сакаат да остварат економски раст и развој на определена општина или регион. Ова подразбира унапредување на општината преку унапредување на бизнис климата, зголемување на бројот на работни места, подобрување на инфраструктурата, животната средина, урбаниот и руралниот развој, образованието, културата и сл.

Република Македонија поминува низ процес на приближување и усогласување со принципите на Европската унија, поврзани со управувањето на општините и регионите. Во овој контекст, Република Македонија истовремено спроведува два процеси поврзани со управувањето и планирањето на локалниот економски развој: процесот на децентрализација и регионализација. Република Македонија има намера ефикасно и ефективно да го имплементира процесот на планирање на локалниот економски развој. Поткрепа на тоа е и усвојувањето на законските акти поврзани со оваа тематика и започнувањето на изработка на плански документи. И покрај сите заложби на институциите во Република Македонија, процесот на планирање на локален економски развој сè уште е во развој и не е целосно имплементиран. Согласно на ова, во оваа докторска дисертација ќе бидат понудени насоки за подобрување на планирањето на ЛЕР во Република Македонија, а истовремено ќе биде изработена стратегија за планирање на ЛЕР на Општина Штип, преку која ќе биде укажано на проблемите со кои се соочува оваа општина. Затоа и придонесот на докторската дисертација е во понудувањето на насоки за поуспешно планирање на ЛЕР во македонските општини и во изработката на стратегијата на ЛЕР за Општина Штип.

Клучни зборови:*економски развој, општина, планирање, стратегија*

Abstract

Planning is a phase of a management process in which are making decisions about the goals that guide the overall activity of an economy, sector or company. Every country aims to achieve high economic growth and to improve the living standards of the population. With the process of planning future activities - the desired goal can become a reality. Nowadays especially current issue is the planning of economic development of municipalities and regions in the national economies.

Local Economic Development (LED) is the process through which the public sector, private sector and other non-governmental institutions, groups and associations wishing to achieve economic growth and development of a given municipality or region. This includes promotion of the municipality by improving the business climate, increasing the number of jobs, improve infrastructure, the environment, urban and rural development, education, culture, etc.

Republic of Macedonia is in a process of enclosing and adjustment with the principles of the European Union related to the management of municipalities and regions. In this context, the Republic of Macedonia is implementing two processes related to the management and planning of local economic development: the process of decentralization and regionalization. Macedonia intends efficiently and effectively to implement the planning process of local economic development. Leverage of all this is the adoption of legislation and the preparing planning documents related with the process of local economic development. Despite all the efforts of the institutions, the planning process of local economic development is not yet fully implemented. Accordingly, this doctoral dissertation provides directions for improving the planning of LED in the country, and at the same time will be prepared strategy for local economic development of Stip, through which will be pointed to the problems of the municipality. Therefore, the contribution of the doctoral dissertation is in providing directions for successful planning of LED in Macedonian municipalities and in the preparation of strategy for LED Stip.

Key words: *economic development, council, planning, strategy.*

Содржина

Вовед.....	3
I. Локален економски развој.....	6
1. Појдовна рамка за локален економски развој.....	6
2. Институционална рамка на локален економски развој.....	10
2.1. Јавен сектор.....	11
2.2. Приватен сектор.....	12
2.3. Партнерства.....	13
2.4. Посебни асоцијации, групи, агенции.....	14
3. Финансирање на локалниот економски развој.....	15
3.1. Министерство.....	16
3.2. Општините.....	16
3.3. Донаторите.....	17
3.4. Финансиски и микрофинансиски институции.....	18
4. Индикатори за следење на локалниот економски развој.....	18
4.1. Население.....	19
4.2. Финансии.....	20
4.3. Локалната економија.....	20
4.4. Инфраструктура.....	21
4.5. Здравствени и социјални услуги.....	22
4.6. Образование, култура и спорт.....	23
4.7. Животна средина.....	24
4.8. Урбан развој.....	24
4.9. Рурален развој.....	25
5. Зошто е значаен локалниот економски развој?.....	27
II. Планирање на локален економски развој.....	31
1. Што претставува планирањето на локален економски развој?.....	31
2. Карактеристики на планирањето на локалниот економски развој.....	36
2.1. Истражување на мислењето.....	37
2.2. Демократија, транспарентност и недискриминација на планирањето.....	39
2.3. Анализа на општината.....	39
2.4. Приоритетни проекти.....	42
2.5. Секторско планирање.....	43
2.6. Релевантност, одржливост и сеопфатност на планот.....	43
3. Фази во процесот на планирање на локалниот економски развој.....	44
3.1. Организирање.....	45
3.2. Изработка на конкурентна проценка.....	46
3.3. Изработка на стратегија за ЛЕР.....	47
3.4. Имплементација на стратегијата за ЛЕР.....	49
3.5. Преглед и следење на стратегијата за ЛЕР.....	51
III. Искуствата од планирањето на локалниот економски развој во одделни земји-членки на ЕУ.....	54
1. ЕУ – политика за регионален развој.....	54
2. Студија на случај – Германија.....	66
2.1. Територијална организација на Германија.....	66
2.2. Планирање на ЛЕР во Германија.....	69
3. Студија на случај-Словенија.....	76
3.1. Територијална организација на Словенија.....	76

3.2. Планирање на ЛЕР во Словенија	81
4. Студија на случај - Бугарија	91
4.1. Територијална организација на Бугарија	91
4.2. Планирање на ЛЕР во Бугарија	95
IV. Планирањето на локалниот економски развој во Република Македонија.....	103
1. Територијална организација на Република Македонија.....	103
2. Планирање на регионалниот развој во Република Македонија.....	111
2.1. Потребата од водење на политика за регионален развој	119
2.2. Плански документи	123
2.3. Законски акти	125
3. Планирање на локален економски развој во Република Македонија.....	126
3.1. Законски акти	127
3.2. Стратегии за локален економски развој на општините	129
4. Институционална рамка за регионалниот и локалниот развој во Република Македонија	130
5. Препораки за унапредување на регионалниот и локалниот развој во Република Македонија	135
V. Планирање на локалниот економски развој на Општина Штип – перспективи за развој.....	139
1. Планирање на регионален развој на Источниот плански регион	139
2. Планирање на локален економски развој на Општина Штип – воведни напомени	148
2.1. Стратегија за ЛЕР на Општина Штип	149
2.1.1. Профил на Општината	149
2.1.2. Анализа на постоечката ситуација – SWOT анализа	162
2.1.3. Изработка на Лер стратегија.....	163
2.1.4. Мисија, визија и цел	167
2.1.5. Имплементација на ЛЕР стратегија	167
3. Препораки за унапредување на планирањето на локалниот економски развој на Општина Штип	168
Заклучни согледувања.....	171
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	175

Вовед

Динамичниот живот што го живееме со себе носи голем број предизвици. Постојано се соочуваме со процеси кои тивко го отежнуваат денешното современо живеење. Порастот на населението, загадувањето на животната средина, потребата од вработување, образование, домување, здравствени и социјални услуги и големата употреба на високите технологии, глобализацијата, урбанизацијата, со еден збор кажано различното живеењето, ја зголемува потребата од развојни стратегии со кои ќе се унапреди квалитетот на живеење. Тоа подразбира унапредување на општината преку унапредување на бизнис климата, зголемување на бројот на работни места, подобрување на инфраструктурата, животната средина, урбаниот и руралниот развој, образованието, културата и сл. Ова ја зголемува потребата од квалитетно управување со државите, општините или регионите и потребата од планирање на нивниот развој.

Предмет на ова истражување ќе биде целосна анализа на процесот на планирање на локалниот економски развој, како значителен и неминовен процес во работата на општините, кој подразбира насочување и користење на постојните ресурси кон областите на кои најмногу им се потребни. Анализата на процесот на планирање на локалниот економски развој ќе послужи како основа за изработка на стратегија за локален економски развој на Општина Штип.

Основна цел на ова истражување е да се помогне во подоброто разбирање на потребата од планирање на ЛЕР во Република Македонија, како процес во кој јавниот и приватниот сектор ги здружуваат своите можности и ресурси за да постигнат одредено ниво на економски развој. Согласно на ова, во оваа докторска дисертација ќе бидат понудени насоки за подобрување на планирањето на ЛЕР во Република Македонија, а истовремено ќе биде изработена стратегија за планирање на ЛЕР на Општина Штип, преку која ќе биде укажано на проблемите со кои се соочува оваа општина. Затоа и придонесот на докторската дисертација е во понудувањето на насоки за поуспешно планирање на ЛЕР во македонските општини и во изработката на стратегијата на ЛЕР за Општина Штип.

Задачи на ова истражување се:

- Објаснување на процесот на локален економски развој, неговото дефинирање, согледување на институционалната рамка и финансирањето на ЛЕР, како и согледување на индикаторите за следење на овој процес;

- Анализирање на планирањето како неминовен процес при секаков вид на управување и дефинирање на планирањето на локалниот економски развој, преку неговите карактеристики и фази;
- Согледување на искуствата од планирањето на ЛЕР во одделни европски земји;
- Анализирање на планирањето на локалниот економски развој во Република Македонија, притоа согледувајќи ја институционалната и правната рамка;
- Согледување на планирањето на регионалниот развој во Источнопланскиот регион и планирањето на ЛЕР во Општина Штип.

Во докторската дисертација ќе се употребува следната **методолошка рамка**:

- Метод на анализа, со кој преку поедноставување и разложување на работите полесно ќе се разбере процесот на планирање на локалниот економски развој.
- Метод на синтеза, преку кој со соединување на едноставните мисли во посложени ќе бидат донесени заклучоци поврзани со нашата разгледувана област.
- Метод на индукција, логичен метод со кој ќе биде донесен заклучок од поединечното кон општото, а тоа значи дека она што се однесува за секој поединечен случај се однесува и за целината.
- Метод на дедукција, логичен метод кој ќе послужи за донесување заклучоци од општото кон поединечното.
- Метод на компаративна анализа, кој ќе се користи за компаративно согледување на искуствата од планирањето на ЛЕР во некои европски земји и Република Македонија.

Првиот дел од докторската дисертација ќе се фокусира на дефинирање и објаснување на поимот локален економски развој. Во овој дел сеопфатно ќе биде дефиниран процесот на локален економски развој и ќе биде направен обид да се разбере неговата значајност.

Вториот дел од докторската дисертација ќе се фокусира на планирањето на локалниот економски развој. Планирањето на локалниот економски развој е стратемиско планирање, кое е долгорочно и во себе ги содржи идните активности кои

една општина ќе ги презема за да ја оствари својата цел. Во докторската дисертација ќе бидат издвоени некои од позначајните карактеристики на планирањето на локален економски развој. Во овој дел од докторската дисертација ќе бидат објаснети фазите на процесот на планирање на ЛЕР.

Во третиот дел од докторската дисертација ќе биде објаснета регионалната политика на ЕУ и ќе бидат елаборирани искуствата од планирањето на локалниот економски развој во Германија, Словенија и Бугарија.

Во четвртиот дел од докторската дисертација ќе биде прикажано планирањето на локалниот економски развој во Република Македонија. Првенствено, фокусот ќе биде ставен на територијалната организација на Република Македонија. Потоа, ќе се посвети внимание на планирањето на регионалниот и локалниот развој, како и на презентирање на дел од планските документи, законски акти и институционалната рамка поврзани со регионалниот и локалниот развој. Во овој дел ќе бидат понудени препораки за подобрувањето на планирањето на регионалниот и локалниот развој во нашата земја.

Петтиот дел е најзначајниот дел од докторската дисертација и во него ќе биде изработена стратегија за локален економски развој на Општина Штип. Првенствено ќе се даде акцент на планирањето на регионалниот развој на Источниот плански регион. Потоа, согласно со достапните информации за Општина Штип ќе биде изработена стратегија за локален економски развој, преку која ќе се предочат проблемите со кои се соочува оваа општина и ќе бидат понудени наши согледувања и насоки за решавање на истите. Преку изработка на ЛЕР стратегија на Општина Штип ќе се направи обид за практична примена на теоретските сознанија, презентирани во претходните делови на докторската дисертација.

І. Локален економски развој

1. Појдовна рамка за локален економски развој

Економскиот развој претставува збир од општествено-економски промени условени од економски и неекономски фактори. Економскиот развој во себе ги вклучува промените на целокупната структура на општеството: промените во науката, образованието, културата, уметноста, здравството, како и промените на реалниот БДП.¹ Едноставно кажано, економскиот развој ги опфаќа квалитативните и квантитативните промени на општеството.² Основна цел на економскиот развој е да се постигне општа благосостојба на граѓаните, преку унапредување на човечките ресурси, физичкиот капитал, финансиските ресурси, земјата и природните ресурси, техничкиот прогрес.

Целокупниот економски развој првенствено се однесува за една национална економија. Сепак, од особено значење е да се разбере економскиот развој на пониските територијално-административни нивоа. Ова го подразбира регионалниот и локалниот економски развој. На ниво во една национална економија, регионалниот економски развој се дефинира како примена на економските ресурси достапни во еден регион за да се постигнат посакувани економски резултати кои ќе остварат економска благосостојба и квалитет на живеење во истиот регион.

Локалниот економски развој (ЛЕР) го претставува економскиот развој на една општина, односно процес со кој на локално ниво се креира економска и општествена благосостојба. Општината претставува најниската административна единица на ниво на државата со сопствени демократски избрани органи на власт и најчесто се однесува на град, село или група на села. Дефинирано во поширока смисла, локален економски развој (ЛЕР) претставува процес преку кој јавниот сектор, приватниот

¹Бруто-домашен производ (БДП) ја претставува вкупната пазарна вредност на сите произведени финални добра и услуги во економијата за период од една година. Пазарната вредност на сите произведени финални добра и услуги мерени по тековни цени се нарекува номинален БДП, а додека пазарната вредност на сите произведени финални добра и услуги мерени по константни цени се нарекува реален БДП. Реалниот БДП е номинален БДП приспособен за инфлацијата.

²Ефтимоски, Димитар, *Економски раст: основни концепти и модели*, Факултет за администрација и менаџмент на информациски системи, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола, 2009.

сектор и други невладини институции, групи и здруженија сакаат да остварат економски развој на определена општина или регион. Ова подразбира унапредување на општината преку унапредување на бизнис климата, зголемување на бројот на работни места, поддршка на малите и средни претпријатија, подобрување на инфраструктурата, животната средина, урбаниот и руралниот развој, здравството, образованието, развој на човечки капитал, културата и сл. Без разлика какви форми опфаќа, локалниот економски развој за примарна цел има да ја подобри социјалната и економската состојба на населението во таа општина. Со овој процес им се наложува на локалните власти да преземаат иницијатива за решавање на клучни проблеми со кои се соочува одредена општина, истовремено посветувајќи се на унапредувањето на постоечките и потенцијалните економските предности, со цел да се пронајдат можности за афирмација на општината на национално и меѓународно ниво.

Доколку се анализира називот *локален економски развој*, може да се забележи дека подобро би било да се користи *локален развој*, поради тоа што терминот *економски* не е доволен да ги опфати сите сфери на човековото живеење. ЛЕР во себе ги опфаќа економската, политичката, културната, социјалната, здравствената и воопшто целокупната општествена сфера на човековото живеење.

Според Светска банка, основна цел на локалниот економски развој е да создаде економски капацитет на локално ниво, за да се подобрат нејзината економска иднина и квалитетот на живот на целокупното население. Тоа е процес со кој јавниот сектор, бизнис секторот и невладиниот сектор работат колективно за да создадат подобри услови за економски раст и вработување. Овој процес се фокусира на подобрување на конкурентноста, одржлив развој и раст. ЛЕР опфаќа поголем број на дисциплини: вклучувајќи ги економијата, планирањето и маркетингот.³

Локалниот економски развој значи нешто повеќе од терминот економски развој на локално ниво. ЛЕР претставува и поврзување на општините помеѓу себе на национално и меѓународно ниво, дијалог меѓу истите, размена на искуства, знаења, култура, поврзување на човечки ресурси, материјални ресурси, финансиски ресурси со цел да обезбеди комуникација, поврзување и соработка на бизнис секторот од различни општини, а со тоа да се постигне поголема вработеност, поголем квалитет на животот на населението, како и развој на туризмот.

³Светска банка, <http://web.worldbank.org/>, преземено на 15 март 2012 г.

Процесот на локален економски развој поминал низ три „бранови“ на развој, започнувајќи од 1960 година. Елементите од секој бран се практикуваат и денес, и покрај тоа што се веќе одминати. Во наредната табела е прикажан преглед на трите „бранови“ на развој на процесот на локалниот економски развој.

Табела 1.1. Развој на процесот на локален економски развој

Бран	Фокус	Алатки
прв бран: од 60-тите години до почетокот на 80- тите години на 20 век	<ul style="list-style-type: none"> - мобилност на производствените инвестиции, привлекување на надворешни инвестиции, особено на странски инвестиции; - инвестиции во тешка инфраструктура 	<ul style="list-style-type: none"> - масивни грантови; - субвенционални кредити насочени кон странските инвеститори; - даночни олеснувања; - субвенции на тешки инфраструктурни инвестиции
втор бран: од 80-тите година до средината на 90- тите години на 20 век	<ul style="list-style-type: none"> - задржување и одгледување на постоечки локални бизниси; - привлекување на странски инвестиции, насочени кон конкретни сектори или одредени географски области. 	<ul style="list-style-type: none"> - директни плаќања на индивидуалните бизниси; - бизнис инкубатори; - совети и обука за малите и средни претпријатија; - start-up поддршка; - некои инфраструктурни инвестиции
трет бран: доцните 90-ти и наваму	<ul style="list-style-type: none"> - понатамошниот фокус се промени од индивидуални финансиски трансфери за претпријатијата кон целата бизнис околина; - јавни-приватни партнерства; - насочување на приватниот сектор кон инвестиции од јавен карактер; - насочување на странските инвестиции кон конкурентските предности на локалните области 	<ul style="list-style-type: none"> - развој на комплетна стратегија насочена кон растечките локални фирми; - обезбедување на конкурентна локална инвестициска клима; - поддршка и поттикнување на вмрежувањето и соработка; - поттикнување на развојот на бизнис кластери; - поттикнување на развојот на работната сила и образованието; - насочени странски инвестиции за поддршка на раст на кластерите; - поддршка на унапредување на локалниот развој

Извор: Светска банка, <http://www.worldbank.org/>, преземено на 9.12.2011 г.

Локалниот економски развој претставува производ на теориите за раст и развој, како што се неокласичната економска теорија, теоријата базирана врз економија и теоријата за локација. Меѓутоа, овие теории се покажаа како несоодветни при дефинирањето и разбирањето на локалниот економски развој. Според Blakely и Bradshaw, за да се разберат подобро локалните развојни активности е направена реформулација на концептот за локален економски развој на овие теории.⁴

Табела 1.2. Реформулација на концептот за локален економски развој

Реформулирање на компонентите на локален економски развој		
Компонента	Стар концепт	Нов концепт
Локација	Физичката локација (блискост до природни ресурси, транспорт, маркети) ги подобрува економските можности	Квалитетот на животната средина и капацитетот на заедницата се предности за економски раст
Бизнис и економски основа	Извозни индустрии и компании креираат работни места и го стимулираат растот на локалните бизниси	Кластери на компетативни индустрии поврзани со регионални мрежи креираат нов раст и нови приходи
Вработување	Многу фирми креираат работни места, дури и тие да се минимално платени	Сеопфатен развој на вештини и технолошки иновации води кон квалитетни работни места и повисоки плати
Ресурси на заедницата	Организации со единствена цел може да ги подобри економските можности во заедницата	Партнерство и соработка на многу групи во заедницата се потребни за да се воспостави широка основа за конкурентските индустрии

Извор: Blakely, Edward J. and Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002

И покрај различните дефинирања на локалниот економски развој, локалниот економски развој претставува развој на сите сфери на живеење кој се постигнува со интеграција на достапните материјални и нематеријални ресурси и со здружување на сите институционални структури во општината или регионот.

⁴ Blakely, Edward J. And Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002

2. Институционална рамка на локален економски развој

Институционалната рамка на локалниот економски развој ги опфаќа институциите кои, како систем на меѓусебно поврзани норми, вредности и ставови, ги задоволуваат човековите потреби на општествено регулиран начин и се инволвирани во процесот на локален економски развој. Локалниот економски развој е динамичен процес кој ги вклучува промените на локалната економија и затоа е потребно да се воспостави систем од институции кои ќе го поддржуваат економскиот развој во општината. Поради сложеноста и динамичноста на овој процес, самиот по себе бара вклученост на сите засегнати страни и поширока институционална структура, било формални или неформални, економски, правни, социјални, здравствени, политички, културни, образовни, научни, религиозни и други институции. Главно, институциите и организациите поврзани со овој процес ги извршуваат следните активности:⁵

- економски анализи и планирање;
- маркетинг и финансии;
- човечки ресурси;
- ресурси на општината.

Секоја институција треба да има овластување и ресурси за да ја оствари посакуваната цел. Овластувањето ја претставува легитимната моќ на дејствување, додека ресурсите ги опфаќаат човечките, финансиските, природните и други ресурси. Со помош на овластувањето и ресурсите, институциите придонесуваат за локалниот економски развој. Успешните институционални структури треба да поседуваат карактеристики како: лидерство, насочување кон бизнис, брза реакција, иновации, прифаќање на ризик и сл., за да може квалитетно да се оствари локалниот економски развој.⁶

Главни носители на процесот на локален економски развој се:

- јавниот сектор;
- приватниот сектор;
- партнерства;

⁵Blakely, Edward J. And Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002

⁶ILO/UNDPLEDP program, *Прирачник за претприемачки иницијативи за Локален стопански развој, Прв дел: планирање, организирање и имплементирање на програми за стопански развој*, јуни 1999 г.

- посебни асоцијации, групи, агенции.

2.1. Јавен сектор

Во најголем дел, локалниот економски развој претставува обврска на локалната самоуправа. Тие директно се поврзани и одговорни за локалната бизнис клима, невработеноста, сиромаштијата, инфраструктурата, организација на земјиштето, даночните олеснувања, комуникацијата, уредувањето, културата, загадената околина и др. Преку ефикасната и ефективната работа на органите на локалната самоуправа, одговорни за одредени области, се унапредува развојот во една општина. Секоја општина е потребно да посвети внимание на следните активности за да оствари економски развој:

- креирање на здрава економска политика;
- стабилна политичка состојба;
- креирање на бизнис клима со олеснувања за влез на нови бизниси, како и промоција на постоечките бизниси и можност за нивно проширување;
- обновување и олеснување на административните системи и процедури;
- даночни олеснувања и намалувања;
- гаранции за заеми и издавање на микро заеми;
- јавна продажба на земјиште по пониски цени;
- информации за полесен пристап до финансиски средства, кредитни линии, грантови и слично;
- промоција за партнерства помеѓу приватниот и јавниот сектор;
- организирање на семинари и обуки за развој на претприемништвото;
- стимулирање на вработувања во општината/микрорегионот – волонтери;
- обука, тренинг и курс за развој на човечкиот капитал;
- поддршка на домашните и странските инвестиции;
- поддршка на програми за вработување на млади лица, како и вработување и самовработување на жени;
- привлекување на фондови за економски и рурален развој;
- промоција на регионална и прекугранична соработка, а со тоа раст на трговијата;
- промоција на програми за уредување на градското земјиште;

- унапредување на инфраструктурата во урбаниот и руралниот дел од општината;
- развој на руралниот туризам;
- организирање на волонтерски акции за чистење на околината и за пошумување;
- организирање на образовни, културни, спортски манифестации, со што дирекно ќе се влијае на препознавањето и маркетингот на општината;
- адекватно и ефикасно работење на вработениот кадар во јавните претпријатија и вработување на квалитетен кадар во истите;
- мониторинг и евалуација.

Главно, во сите поголеми општини постојат посебни одделенија одговорни за локалниот економски развој. Овие одделенија се одговорни за сеопфатни прашања поврзани со локалниот економски развој. Голема предност на овие одделенија е што има можност да користи информации од секаков вид, како и да соработува со други оддели во рамките на локалната самоуправа и на министерствата кои се одговорни за комунални услуги, инфраструктура, финансии, економски развој и сл. Главен недостаток на одделенијата за локален економски развој е тоа што често тие се под влијание на политиката и политичките структури кои се на власт. Главна надлежност на овие одделенија е изработка на стратегии за локален економски развој и имплементација на истите. Во одделенијата за локален економски развој се вработени специјалисти за локален развој, кои поседуваат знаења и вештини од различни области и нивната улога се сведува на правилна идентификација на подрачјата во кои е потребен развој, истражување на општината и нејзините потреби, изработка на планови и стратегиите за ЛЕР, поддржување и изработка на проекти поврзани со ЛЕР и сл. Во склоп на локалната самоуправа се и комисиите и работни групи кои се формираат за да се споведе процесот на локален економски развој. Со силни локални институции и мотивирани вработени ќе се постигне квалитетен развој на општината.

2.2. Приватен сектор

Приватниот сектор има голема улога во остварувањето на локален економски развој и ги вклучува сите профитните приватни претпријатија, стопански комори и асоцијациите на приватниот сектор, непрофитни услужни институции, банки -

институции и организации кои учествуваат во постигнувањето на задоволителен развој на општината.

Улогата на приватниот сектор во остварувањето на локален економски развој се гледа преку:

- креирање работни места, со цел намалување на невработеноста;
- развој на локалната економија;
- учествуваат во зголемување на буџетот на општината;
- намалување на сиромаштијата;
- директна и индиректна поддршка и учество во проекти за локален економски развој преку обезбедување на човечки, материјални и финансиски средства;
- развој на женско претприемништво;
- банките и другите финансиски институции позајмуваат финансиски средства за почеток и проширување на бизнисите;
- стопанските комори ги поддржуваат бизнисите;
- модернизација преку развој на иновации и примена на високи технологии;
- глобализација и поврзување со глобалните пазари;
- динамична конкуренција;
- формирање на независни приватни агенции за развој;
- партнерства со домашни и странски инвеститори;
- промоција и претставување на општината;
- промоција на туризмот во општината преку приватните туристички агенции;
- приватни еколошки здруженија со цел заштита на животната средина.

2.3. Партнерства

Основни облици во кои се профилираат партнерствата се регионалните и јавно-приватните партнерства.

Регионални партнерства се партнерства помеѓу две или повеќе општини на национално или меѓународно ниво. Повеќе општини се здружуваат за да остварат заеднички цели и да се спроведат проекти од регионално значење, како на пример надминување на проблеми со транспортна и јавна инфраструктура, градење на сообраќајници, градење индустриски погони, градење на гранични премини, депонии и др.

Јавно-приватни партнерства во локалниот економски развој се механизми преку кои се здржуваат јавниот и приватниот сектор, со цел да се обезбедат квалитетни основни јавни услуги во заедниците. Ова, всушност, подразбира разбирање на заедничките цели, како и подготвеност за партиципација и одговорност за нивно постигнување. Таквите партнерства се карактеризираат со поделба на инвестициите, ризикот, одговорноста, финансиските, материјалните, човечките ресурси помеѓу јавните и приватните партнери. Се протегаат во сите области, и тоа во образованието, здравството, уметноста и културата, науката и технологијата, транспортот, животната средина, комуналните дејности и слично. Јавно-приватните партнерства може да подразбираат и вклучување на странски партнери, односно некои странски бизниси кои ќе овозможат квалитетен развој во различни области. Главно, преку овие партнерства се обезбедуваат поквалитетни услуги, со помали трошоци на двете страни, како и поделба на ризикотмеѓу партнерите, а со тоа и поквалитетно управување со локалниот развој.

2.4. Посебни асоцијации, групи, агенции

Посебните асоцијации, групи, агенции се организирани од граѓанскиот сектор кој активно се вклучува во креирањето и спроведувањето на локалниот економски развој. Овие групи имаат значајна улога во поттикнувањето, мотивацијата, поврзувањето на луѓето со цел да се намали сиромаштијата и да се подобри животниот стандард. Како партнери за остварување на ЛЕР, придонесот на овие групи е во застапување на населението, како и во развивањето на свеста на властите за решенија на проблемите во кои се соочува населението. Посебните асоцијации, групи и агенции најчесто се непрофитни и се организираат со намера да се оствари некоја посебна цел, на пример: заштита на животната средина, промоција на работни места и поврзување на работодавачите со невработените лица, консултативни услуги поврзани со ЛЕР, истражувачки центри, развој на некое подрачје, подобрување на некој дел од патната или комуналната инфраструктура, културни активности, религиозни цели, полова еднаквост, земјоделски субвенции, обезбедување на здравствена заштита и образование, пристап до вода, електрична енергија и слично. Овие групи може да се организираат од поединци кои директно се засегнати од посебните цели, професионални и едукативни организации, одредени здруженија, невладини

организации, волонтерски асоцијации, цркви и др. Потребно е да се разбере потребата од вклучување на посебните асоцијации, групи и агенции во активностите поврзани со ЛЕР, затоа што тие се организирани од граѓанскиот сектор и ја претставуваат врската со населението, при што се носители на нивните желби и потреби.

3. Финансирање на локалниот економски развој

Финансиските средства се основен предуслов за почеток на процесот на локален економски развој, како и за успешна реализација на истиот. Особено значаен е реалистичниот поглед кон финансиските ресурси кои се поседуваат, поради избегнување на проблеми во иднина. Финансирањето на локалниот развој не претставува едноставно изнаоѓање на финансиски средства, туку во себе го вклучува и инвестирањето во продуктивни проекти, со цел да се остварат пошироки економски можности за развој. Финансирањето на локалниот економски развој е клучен фактор при дефинирањето и определувањето на целите на локалниот развој, како и клучен фактор за позитивни крајни резултати при остварување на тие цели. Потребни се претпазливост, отвореност и транспарентност за тоа како се користат финансиските средства за остварување на некој проект од одредена област, со што ќе се влијае на пораст на довербата кај населението за рационално користење на истите. Процесот на локален економски развој вклучува и бара различни извори на финансирање, со цел да се обезбедат поголем број на финансиски средства потребни за остварување на ефикасен и ефективен локален економски развој. Главно, финансиските средства потребни за локален економски развој се обезбедуваат со соработка меѓу главните извори на финансирање на локалниот економски развој и тоа:

- министерства;
- општини;
- донатори;
- финансиски и микрофинансиски институции.

3.1. Министерства

Еден од најзначајните извори на финансирање на локалниот економски развој се министерствата, кои преку државниот буџет ги финансираат проектите поврзани со ЛЕР. Нивната улога во финансирањето, главно, се гледа преку финансиската помош од достапните фондови кои се во надлежност на министерствата. Општините се во можност да аплицираат до тие фондови за одредена финансиска поддршка. Најчесто, станува збор за одобрување на проекти за кои се надлежни одредени министерства. На пример, за проекти поврзани во образовните институции надлежно е Министерството за образование, за проекти за патната инфраструктура надлежно е Министерството за транспорт и слично. Државата, преку министерствата, финансира одредени проекти од јавен интерес преку доделување грантови, неповратни средства, заеми, трансфери, истовремено помагајќи им на општините преку директни мерки, како капитални инвестиции во инфраструктурата, мерки за намалување на невработеноста, мерки за намалување на сиромаштијата и други мерки насочени кои развојните цели на општината.

3.2. Општините

Општини, преку своите буџети, го претставуваат најзначајниот извор за финансирање на локалниот економски развој. Со различни законски акти, во повеќе земји, е утврдено дека финансирањето на локалниот економски развој во поголем дел е од страна на општините. Сепак, буџетот на општините е ограничен, и затоа се потребни и други извори на финансирање за финансирање на локалниот економски развој. Средства за буџетот на општините во поголем дел се добиваат од даноците кои се во надлежност на општините (данок на имот, данок на наследство, данок на недвижности и др.), локални такси (комунални такси, административни такси и сл.), локални надоместоци, приходи од парични казни, приходи од самопридонес, корисничките такси (патарина – намената за приходи за одржување и наградба на патната инфраструктура), наменски даноци (даноци за сместување за поддршка на туризмот, даноци за одржување на некој вид на инфраструктура, на бизниси) и др. Општините треба ефикасно да го планираат својот буџет и да вршат распределување на расположливите средства, со што ќе се дефинира колку, кои, како, кога и каде ќе се

реализираат проектите, притоа избирајќи ги приоритетните проекти кои ќе придонесат за остварување на развојните цели. Финансирањето на локалниот економски развој од општините е преку директна финансиска поддршка и даночни олеснувања. Но, освен директната финансиската поддршка и даночните олеснувања, локалните власти учествуваат и во обезбедувањето на информации за други извори на финансиска поддршка и на тој начин дејствуваат како брокери на информации за заинтересираните страни. Во денешно време, актуелен и нов начин за дополнителни финансиски средства за реализација на капитални проекти е издавањето на општински обврзници. Општинските обврзници претставуваат долгорочни должнички хартии од вредност кои се издадени од општините за да се финансираат проекти од општ интерес и за тековно финансирање на буџетот. На овој начин се обезбедуваат финансиски средства да се реализираат развојни проекти така што ќе се подобри квалитетот на економијата на општините, а тоа ќе придонесе и за подобрување на квалитетот на живот на граѓаните. Позитивните страни на финансирањето на ЛЕР од страна на општините е директниот начин за постигнување на цели и степенот на контролирање на насочените средства, а како негативност е фактот дека насочувањето на средства може да биде под политичко влијание.

3.3. Донаторите

Една од основните цели на успешен локален економски развој е привлекувањето надворешно финансирање и инвестирање. Освен финансиска поддршка од министерствата и општините, потребна е финансиска поддршка од надворешни финансиски извори (донатори). Финансиската поддршка од донаторите се сведува на повици до општините за одредени проекти, дотации, грантови, поддршка на локалниот буџет и слично. Преку финансирање на тие проекти тие учествуваат во унапредувањето на локалниот развој. Како донатори се јавуваат билатералните донатори (економски развиените земји), мултилатерални донатори (Европската унија, УНДП, ОБСЕ, НАТО, УНИЦЕФ, УНХЦР, Светска банка, Светска здравствена организација и други), меѓународни финансиски институции (Европска банка за обнова и развој, Европска инвестициска банка, Светска банка и други) и хуманитарни организации. Добивањето на средства од меѓународни донатори е тежок

и долг процес, но поради тоа што средствата најчесто се неповратни, општините се фокусираат на овој начин на финансирање.

3.4. Финансиски и микрофинансиски институции

Финансиските и микрофинансиските институциите се, исто така, значаен извор за финансирање на локалниот економски развој. Овој начин на традиционално финансирање, во голем степен, влијае на локалната економија, така што им овозможува на поединци преку кредити, микрозаеми, други финансиски услуги да го започнат или да го прошират сопствениот бизнис. Денес постојат голем број на нови флексибилни програми на финансиските и микрофинансиските институции кои нудат решенија за финансиските проблеми на претпријатијата. Финансиските и микрофинансиските институции нудат програми за финансирање на групи на луѓе и тоа: на долгорочно невработени, на етнички заедници, на жени, млади луѓе, доселеници, со цел да им се олесни пристапот до кредит за започнување сопствена економска активност. Освен директната финансиска поддршка, овие институции овозможуваат разни програми и совети за бизнис работење, преку кои ќе имаат можност за поуспешно водење на бизнисот. Покрај финансирање на бизнис секторот, финансиските и микрофинансиските институции учествуваат и во финансирање на одредени проекти поврзани со унапредување на развојот на општината.

4. Индикатори за следење на локалниот економски развој

Индикаторите за следењето на локалниот економски развој се мерки и показатели на остварувањето во областа на развојот на општините. Преку овие мерливи елементи, кои даваат информации за напредокот кон остварување на посакуваната цел, се гледа степенот на развиеност на одредена област и со тоа се влијае на целокупниот економски развој во општината. Индикаторите го покажуваат степенот на влезни и излезни ресурси, активности, резултати, остварувања, како и влијанието врз општината. Информации за индикатори се добиваат од разни документи, прегледи, статистички показатели, резултати од истражување, анкети и

др. Развиеноста и атрактивноста на општината се гледа преку развиеностана посебните индикатори кои влијаат на ЛЕР. За најзначајни индикатори кои имаат влијание врз локалниот економски развој се сметаат:

- население;
- финансии;
- локалната економија;
- инфраструктура;
- здравствени и социјални услуги;
- образование, култура и спорт;
- животна средина;
- урбан развој;
- рурален развој.

4.1. Население

Улогата на населението, како индикатор за следење на ЛЕР, се гледа првенствено преку статистички податоци за бројот на населението, бројот на природната (демографска) промена на населението, бројот на миграции и слично. Доколку овие податоци се позитивни, тоа влијае позитивно на економскиот развој во општината, на тој начин што покажува дека одредена општина е привлечна за живеењето. Бројот на вработено и невработено население, степенот на образование на населението, степенот на писменост и неписменост, половата еднаквост помеѓу мажите и жените, етничката еднаквост меѓу различни етнички групи, се исто така показатели преку кои се гледа развојот на одредена општина и кои влијаат врз желбата и мотивација на населението. Значаен индикатор кој има влијание врз ЛЕР поврзан со населението е феноменот познат како "braindrain"⁷. Феноменот "braindrain", кај нас познат како „одлив на мозоци“, се однесува на емиграција на квалификувани луѓе од една земја во друга земја, но сепак може да се разбере и како иселување на квалификувани луѓе од една општина во друга општина. Во нашиот случај, тоа значи напуштање на општината од квалификуваните луѓе поради недостаток на можности во одредена општина, невработеност, пренаселеност, неразвиеност, нестабилност, политички систем, ризици по здравје. Потребно е

⁷"braindrain" = „одлив на мозоци“

разбирањето на сериозноста на овој проблем со кој се соочуваат многу земји и региони и пронаоѓање на причините и решенија со цел да се намали одливот на квалификуван човечки капитал, затоа што населението е основниот двигател на развојот во одредена земја или регион.

4.2. Финансии

Финансите, како индикатор на ЛЕР, ја покажуваат финансиската способност на општините за ЛЕР, главно, преку општинскиот буџет и можноста да се користат средствата од овој буџет во инвестирање на исплатливи проекти. Овој индикатор дава информации за планираните и реалноостварените трошоци наменети за ЛЕР. Колку ќе биде поголем бројот на финансиски средства, толку ќе биде поголем бројот на вложување во проекти корисни за општината, а со тоа ќе се влијае и на локалниот економски развој. Индикатори поврзани со финансиите се приходите на општината од даноците, задолжувањата на одредена општина, финансиската поддршка од централната власт за стимулирање на ЛЕР и др.

4.3. Локалната економија

Локалната економија е еден од позначајните индикатори за ЛЕР. Всушност, локалната економија ја претставува економијата во една општина. Главно, овој индикатор се однесува на бројот на вработено и невработено население. Преку овие статистички податоци се гледа колку општината нуди можности за вработување на населението, како една од најзначајните карактеристики за атрактивност на една општина. Можноста за почеток на приватен бизнис е, исто така, индикатор кој влијае врз економијата во една општина. Разновиден и многуброен бизнис сектор значи поголем број на работни места, а истовремено и поголем број на финансиски средства во општината. Потребно е општините да обезбедат можности за ефикасно бизнис опкружување. Ова значи едноставни процедури за почеток на бизнис, информации за финансиски средства, обуки, јасна регулатива, можности за проширување и модернизирање на бизнисот, бизнис центри, инвестиции, пристап до глобални пазари, промоција и маркетинг, создавање на кластери, дефинирање на индустриски зони и слично. Едноставно кажано, за општините да имаат успешни економии треба да има

пониски трошоци за деловно работење и подобар квалитет на услуги со што ќе бидат поконкурентни од други општини. Поддршката на домашните и странските инвестиции од страна на општините, преку поедноставни процедури за влез и поедноставна даночна политика, значат побогата бизнис околина. Освен тоа што се потребни едноставни процедури за влез и јасна и транспарентна даночна политика, кои директно влијаат врз одлуката на домашните и странските инвеститори, потребно е да се внимава и на индиректните индикатори, како инфраструктурата, населението, образованието, здравството, културата, со цел да се привлечат домашните и странските инвеститори, а со тоа ќе се обезбеди богата бизнис климата и ќе се влијае на понудата на работни места.

4.4. Инфраструктура

Инфраструктурата во општината, како индикатор за следење на ЛЕР, ја покажува состојбата на основните инсталации и градби од областа на сообраќајот, патна инфраструктура, железничка инфраструктура, авиосообраќај, паркинг места, електричната енергија, водовод и канализација, комунална инфраструктура, телекомуникација, топлификација, гасовод, нафтовод, урбанизација, станбена изградба и слично. Добрата инфраструктура во една општина претставува основа за побрз економски раст и развој. Доколку една општина сака економски да се развие и да опстане мора да се размислува за унапредување на инфраструктурата и да се бараат начини за ревитализација и изградба на севкупната инфраструктура во општината. Главно, унапредена инфраструктура го унапредува животот на локалното население, овозможува слобода во патувањето (патишта, железнични пруги, аеродроми, пристаништа), го заштитува здравјето на човекот и животната средина (чиста вода, собирање на отпадот), привлекува инвестиции и го зголемува бројот на работни места, ги зголемува конкурентноста и ширењето на бизнисот на националните и странските пазари (инвестициите во сообраќајот, патна инфраструктура, железничка инфраструктура, авиосообраќај), овозможува намалување на цената на енергетските ресурси и унапредување на енергетските системи (повразување со гасоводи, нафтоводи) и истовремено привлекува туристи и странски инвестиции. Секоја општина е потребно да обезбеди услови за унапредување на инфраструктурата преку ефикасно планирање на инвестициите во

инфраструктурата, пронаоѓање на партнери за инвестирање во инфраструктурни проекти и објекти, разновидни извори на финансирање, како и транспарентност на проектите и намалување на корупцијата при инвестирање во инфраструктурата.

4.5. Здравствени и социјални услуги

Здравствените услуги во една општина се индикатори за достапноста за користење на здравствена заштита на граѓаните, со цел да се заштити подеднакво здравјето на секој граѓанин. Квалитетната понуда на здравствените услуги зависи од бројот на јавните и приватните здравствени установи, здравствената заштита на работното место, квалитетот на здравствените услуги, здравствената нега и рехабилитација, здравствената заштита на сиромашните, болните и старите лица, како и од мерките и активностите што општината треба да ги обезбеди за заштита од штетното влијание врз здравјето на граѓаните и заштита на животната и работната средина на човекот од штетни гасови, зрачења, загаденоста на воздух, вода, почва и прехранбени производи. Иако овие активности, првенствено, се под надлежност на министерствата за здравство и животна средина, сепак улогата на општината во здравствените услуги е неминовна. Имено, цел на секоја општина е да обезбеди услови за достапни, ефикасни, праведни и квалитетни здравствени услуги. Пристапот до здравствените услуги е услов за добра здравствена состојба на населението, која директно влијае на негово вклучување во социјалниот, економскиот, политичкиот живот.

Здравствените услуги се неделиви од социјалните услуги. Успехот на социјалните услуги е од суштинско значање за добросостојбата на најранливите категории на граѓани. Затоа, од големо значење е унапредувањето и пронаоѓањето на начини за подобри социјални услуги. Општините, со помош на министерствата и центрите надлежни за социјална политика, треба ефикасно да раководат со социјалните услуги. Ова подразбира повеќе мерки и активности и тоа:

- Еднакви можности и намалена дискриминација во поглед на половата и етничка рамноправност;
- Социјална заштита на вработените и невработените – трудови инспекции со цел да се намали злоупотребата на работникот, пензиско и инвалидско осигурување, парична помош на невработените и др.;

- Детска заштита – заштита на децата од злоупотреба, заштита од семејно насилство, обезбедување на установи за згрижување на децата без родители, надзор на социјалните семејства, еднакви можности за секое дете;
- Заштита на лицата со хендикеп – да им се обезбеди на овие лица можност да водат нормален живот. Потребно е да се престане да се гледа кон овие лица како кон пациенти, туку кон нив треба да се гледа како на рамноправен граѓанин кој заслужува да ги има основните потреби за живот, образование, вработување, вклучување во разни институции, култура, рекреација, спорт. Општините треба да пронајдат начини за вклучување на лицата со хендикеп во сите сфери во животот, притоа и да ги овозможат инфраструктурните објекти кон нивните потреби на пример (пристап до институциите со посебни лифтови, влезови наменети за лицата со телесен хендикеп, паркинг места, јавни тоалети).
- Намалување на сиромаштијата и помош за сиромашното население преку социјална парична помош, донирање на храна, облекувања, центри за згрижување на бездомниците и слично.

4.6. Образование, култура и спорт

Образовниот процес претставува основен инструмент за социјален и економски развој. Развојот на образовниот процес влијае врз локалниот економски развој првенствено преку достапноста на образовни институции за предучилишно воспитување, за основно, средно и високо образование, научноистражувачки центри, библиотеки. Цел на секоја општина е да обезбеди еднаков пристап и можности до образование за сите возрасни групи, без разлика на етничката и верска припадност, статусот и способностите. Постојат основни активности преку кои треба да се исполни развој на образованието во една општина и тоа:

- Во општини во кои нема образовни институции е потребно да се направат напори за отворање на истите со помош на финансиска поддршка од општините и државата, или пак да им се обезбеди превоз на учениците до најблиските општини во кои има образовни институции;

- Обезбедување на квалитетни образовни услуги преку вработување на квалитен и квалификуван работен кадар и преку функционални училишни згради, кои ќе ги имаат основните услови за работа;
- Влијание на свеста кај населението за поголем степен на образование и доквалификација.

Развојот на културните и спортските активности и нивното влијание врз ЛЕР се манифестира преку достапноста на културните и спортските установи (домови на култура, музеи, кина, театри, библиотеки, спортски сали) и преку организирање на културни или спортски манифестации и настани.

4.7. Животна средина

Чистата животна средина е услов за здрав живот на човекот. Секој има желба да живее во чиста еколошка средина, каде што е минимизирано штетното влијание. Општините треба да посветат внимание на овој индикатор за ЛЕР, затоа што животната средина влијае врз инвестирањето и животот на населението. Модерниот начин на живеење, урбанизацијата, човекот, сечењето на шумите, депонии, изградбата на индустриски комплекси влијаат врз промена или нарушувањето на животната средина, а во голем дел придонесуваат и значителни климатски промени. Улогата на општината во грижата за животната средина се гледа преку поставување на стандарди за загадување на животната средина и намалување на испуштањето на штетни гасови, формирањето на еколошки организации, организирањето на волонтерски акции за чистење на јавните површини, пошумувањето на одредени делови, изградба на паркови во центарот на градот со цел почиста околина, спроведување на проекти за подигање на свеста за грижа за животната средина, заштита на растителниот и животински свет и слично. Чистиот воздух, чистата вода и чистата почва треба да бидат примарни цели на секоја општина.

4.8. Урбан развој

Процесот на урбанизација претставува пораст на бројот на урбаните подрачја, како резултат на глобализацијата, модернизацијата, индустријализацијата. Овој

процес постои од постоењето на градовите, но со честата миграција на населението од селата во градот се зголемува потребата од ефикасно управување со урбаниот развој на градовите, поради поголемиот број на население, а со тоа и поголемата побарувачка, потрошувачка и производство. Урбаниот развој е двигател на развојот на општините и затоа е потребна голема насоченост кон ова прашање. Кога се зборува за урбан развој се мисли за изградба на станбени згради, куќи, туристички објекти, индустриски објекти, трговски центри, образовни институции, инфраструктура, нови водоводи, патишта, канализациски мрежи кои во целост ќе ги задоволат потребите на граѓаните, на туристите, на бизнис секторот и на општината. Урбаниот развој, како индикатор за ЛЕР, го покажува унапредување на начинот на живеење во една општина во поглед на нови можности, домување, образование, работни места, транспорт, забава. Секоја општина треба да го планира својот урбан развој, а со тоа да се следи модернизацијата, глобалниот тренд, порастот на населението, побарувачката, производството и да се градат адаптабилни инфраструктурни објекти, кои ќе го ревитализираат регионот и ќе креираат подобар живот, без да се нарушат стандардите за заштита на животната средина.

4.9. Рурален развој

Руралниот развој, генерално, се однесува на подобрување на квалитетот на животот на населението кое живее во изолирани и ретко населени места (најчесто планински региони), но руралниот развој може да се разбере и како развој на делови од урбаните региони. Руралниот развој за локалните самоуправи и планските региони, е од особено значање и, главно, се однесува на развојот на земјоделството и шумарство, развојот на руралниот туризам и развојот на руралните области. Глобалните трендови, како урбанизацијата, модернизацијата, индустријализацијата, глобализацијата влијаат негативно на руралниот развој и влијаат на промената на изгледот на руралните области. Негативното влијание се гледа преку неконтролираното уништување на шумските предели, загадувањето на почвата, водата, воздухот, проширување на градските подрачја, изградба на индустриски објекти и слично. Затоа, потребно е локалните заедници да имаат широка перспектива на развој и да се фокусираат на руралниот развој. Секоја општина има посебна

карактеристика за рурален развој и потребно е да ја пронајде истата и правилно да се насочи кон остварување на квалитетен рурален развој.

Развојот на земјоделството треба да се разбере како производство на здрава храна и можност за вработување. Меѓутоа, климатските промени и глобалните трендови влијаат на производството на здрава храна и затоа треба да се минимизира негативното влијание и да се внимава на безбедноста и квалитетот на храната. Земјоделството претставува можност за вработување и е потребно да се мотивираат младите невработени да се занимаваат со оваа дејност, доколку се во можност. Сепак, поддршката од локалните и државните институции е неминовна преку разни грантови, субвенции, програми за започнување на земјоделска дејност, откупни центри и пазари за пласман на земјоделските продукти, обуки, семинари за земјоделски менаџмент, маркетинг и за модернизација, образовни програми за земјоделство, аграрна трговија и др. Шумарството се однесува на одгледувањето и искористувањето на шумските површини. Неконтролираното искористување и уништување на шумските површини негативно влијае врз здравјето на населението, бидејќи шумите се прочистувачи на воздухот, водата, почвата, влијаат на регулирањето на климатските промени и ги намалуваат поплавите. Спречувањето на неконтролираното уништување на шумите и организирањето акции за пошумување се основните активности што треба да ги презема локалната самоуправа за да го заштити одгледувањето и искористувањето на шумите.

Преку руралниот туризам се истакнуваат природата и културата на руралните средини, придонесувајќи за економско и општествено закрепнување на руралните средини. Руралниот туризам ги опфаќа сите активности кои ги извршува општината за да привлече туристи благодарение на природата и културата. Руралниот туризам се однесува на агротуризам, екотуризам, туризам поврзан со духовни и физички дисциплини, планински туризам, лов и риболов, бањски туризам, вински туризам, спортски туризам, речен туризам и др. Руралниот туризам во себе ја вклучува и понудата на сместувачки капацитети, традиционални кујни, начин и стил на живеење, занаети. Сепак, за да се развие руралниот туризам е потребно да се има визија од страна на локалните самоуправи, како и изработка на стратегии за развој на руралниот туризам. Локалните самоуправи, државните институции, невладиниот сектор, донатори, бизнис секторот, населението подеднакво треба да учествуваат во поддршката за развој на руралниот туризам преку финансиска поддршка, маркетинг, одбележување на културни и природни знаменитости, изградба на сместувачки

капацитети, изградба на патна инфраструктура до и во руралните средини, изградба на капацитети за рекреација, промоција на меѓународно ниво и слично. Руралниот туризам влијае на остварување на поголем приход, а со тоа и на економијата, како и на зачувување на природните богатства и културни наследства.

Пред сè, во развој на руралните региони е вклучен развојот на образованието, претприемништвото, социјалната вклученост, инфраструктура и др. Во оваа смисла, развојот на руралните региони е предуслов за пошироки погледи кон модернизацијата и глобализацијата, како и развој на туризмот во тие региони.

5. Зошто е значаен локалниот економски развој?

Посветеноста кон локалниот економски развој е особено актуелна во денешно време. На ова прашање поголемо внимание посветуваат општините во развиените земји. Тоа е поради поголемиот степен за развиеност, модернизација, комуникација, образование, стабилност на економиите, конкуренција и слично. Секојдневно сме сведоци за успешниот развој на некои градови и нивна препознатливост по одредена карактеристика. На пример, за 2011 година магазинот TheAtlantic изврши рангирање на 25 економски најуспешни градови во светот. На првите пет места се: Токио, Нујорк, Лондон, Чикаго и Париз. Градовите се рангирани врз основа на три димензии на економска моќ: економија, финансии и иновативност.⁸

Меѓутоа, согласно со состојбата со која се соочуваат некои региони и општини во земјите во развој и неразвиените земји, особено е значајно да се посвети внимание на локалниот економски развој во овие земји. Развиеноста на некои од нив е на незадоволително ниво, со високи стапки на невработеност и сиромаштија, со што не се обезбедени основни услови за живот. Потребно е да се размислува глобално и да се унапредуваат економиите, како на национално, така и на локално ниво, со што регионите и општините во тие земји ќе можат да се издвојуваат по одредени карактеристики. Унапредувањето на растот и развојот на овие земји ќе се задоволи со адекватни планови и стратегии за економски развој на национално и локално ниво.

⁸http://www.theatlanticcities.com/jobs-and-economy/2011/09/25-most-economically-powerful-cities-world/109/#disqus_thread, преземено на 8.3.2012 г.

Раст и развој ќе остварат земјите кои ќе успеат локалните компаративни предности да ги трансформираат во глобални конкурентски предности. Земјите со ниско ниво на развиеност, освен фактот дека е неминовен економски развој, ќе обезбедат и интеграција во светските заедници и организации.

Глобалните трендови како глобализацијата, индустријализацијата, урбанизацијата, модернизацијата, миграцијата го променија изгледот на градот и на селото. Од една страна градовите се пренаселени, со голем број на станбени згради, индустриски објекти, презагадени, просторно пренатрупани, економски развиени, а друга страна, развојот на селата замрува и е на незадоволително ниво. Поради ова, се зголемуваат потребите во градовите, како што се: потребата од вработување, образование, домување, здравствени и социјални услуги, култура и слично. Во овој контекст, значајно е да се спомене и загадувањето на животната средина, како последица на зголемениот степен на користење превозни средства, загадувањето од големиот број на фабрики кои недоволно посветуваат внимание на испуштањето на штетни материи во атмосферата. Освен на глобалните трендови, ова се должи и на неадекватното планирање на развојот, како на градовите, така и на селата. Квалитетно планирање на економски развој и изработка на стратегии за развој во овие општини ги намалува последиците од глобалните трендови. Проблемите со кои се соочуваат градовите и селата се неминливи, затоа што секој има желба да живее во регион кој што, пред сè, нуди голем број на можности, а истовремено обезбедува квалитетен живот по здравјето на човекот.

Посветеноста за локалниот економски развој е многу значајна поради неколку причини и тоа:

- Претходните споредби за развиени-неразвиени земји, град-село, се примери за тоа колку е значајна посветеноста на локалниот економски развој. Врз основа на претходното, примарна цел на локалниот економски развој е да се намалат развојните диспаритети меѓу регионите и општините, со цел да се промовираат и овозможат еднакви можности за развој во поглед на сите сфери на живеење. Ова значи еднаква посветеност на развиеноста на градот и селото и на регионите и општините во развиените и неразвиените земји.
- Зголемена е потребата од урбанизација, индустријализација, модернизација, глобализација на регионите во земјите на ниско ниво на економски развој. Таа потреба е поткрепена со фактот дека е потребна развојна стратегија која

ќе го унапреди квалитетот на живеење во тие региони, а истовремено ќе обезбеди имплементација на урбанизацијата, индустријализацијата, модернизацијата, глобализацијата.

- Како што се прошируваат градовите, се зголемуваат и негативните климатски последици, поради тоа што основниот клуч за климатските промени е во урбаната инфраструктура, индустриските објекти, превозните средства, депониите. Климатските промени, пак, сами по себе влијаат врз квалитетот на живеење и на здравјето на луѓето. Глобалното затоплување, земјотресите, поплавите, ураганите се најголемите негативни климатски промени кои влијаат врз квалитетот на живеење и врз животот на човекот.
- Општините управуваат со локалниот економски развој, а со тоа имаат и поголема одговорност кон процесот. Првенствено, ова значи дека секоја општина треба да се труди да биде пријатно место за живеење со многу можности, од кои најзначајни се високо ниво на вработеност и привлечна за инвестиции, како и чиста животна средина. Истовремено, општините имаат и поголема одговорност во поглед на рационално искористување на достапните ресурси.
- Со ефикасни и ефективни стратегии за локален економски развој се постигнува развој на регионите и општините во поглед на вработеност, инвестиции, образование, здравствени и социјални услуги, домување, животна средина, урбан и рурален развој и слично. Секоја општина ги идентификува развојните можности, истите ги проучува и ги отстранува бариерите за нивно исполнување. Во денешно време конкуренцијата е голема и динамична, па затоа општините треба да се насочуваат кон остварување на сопствените можности за развој, пронаоѓајќи повисоко место во динамичното општество.
- Една од најзначајните карактеристики за една општина е креирањето работни места. Локалниот економски развој влијае врз создавањето на работни места преку унапредувањето на бизнис климата, ефикасна политичка клима, привлекување на инвестиции, поддршка на претприемништвото и самовработувањето и др.
- Со квалитетни стратегии за локален економски развој, освен што се постигнува развој, се намалува и можноста од неуспех и нерационално

користење на ресурсите (финансиски ресурси, човечки ресурси, физички ресурси, времето како ресурси и сл.).

Знаењето и способноста да се оствари локален економски развој овозможува општината, приватниот сектор, невладините институции заедно да ја подобрат локалната економија, со што ќе се придонесе за подобра конкурентност и одржлив развој на заедницата, со раст на благосостојбата и животниот стандард на населението.

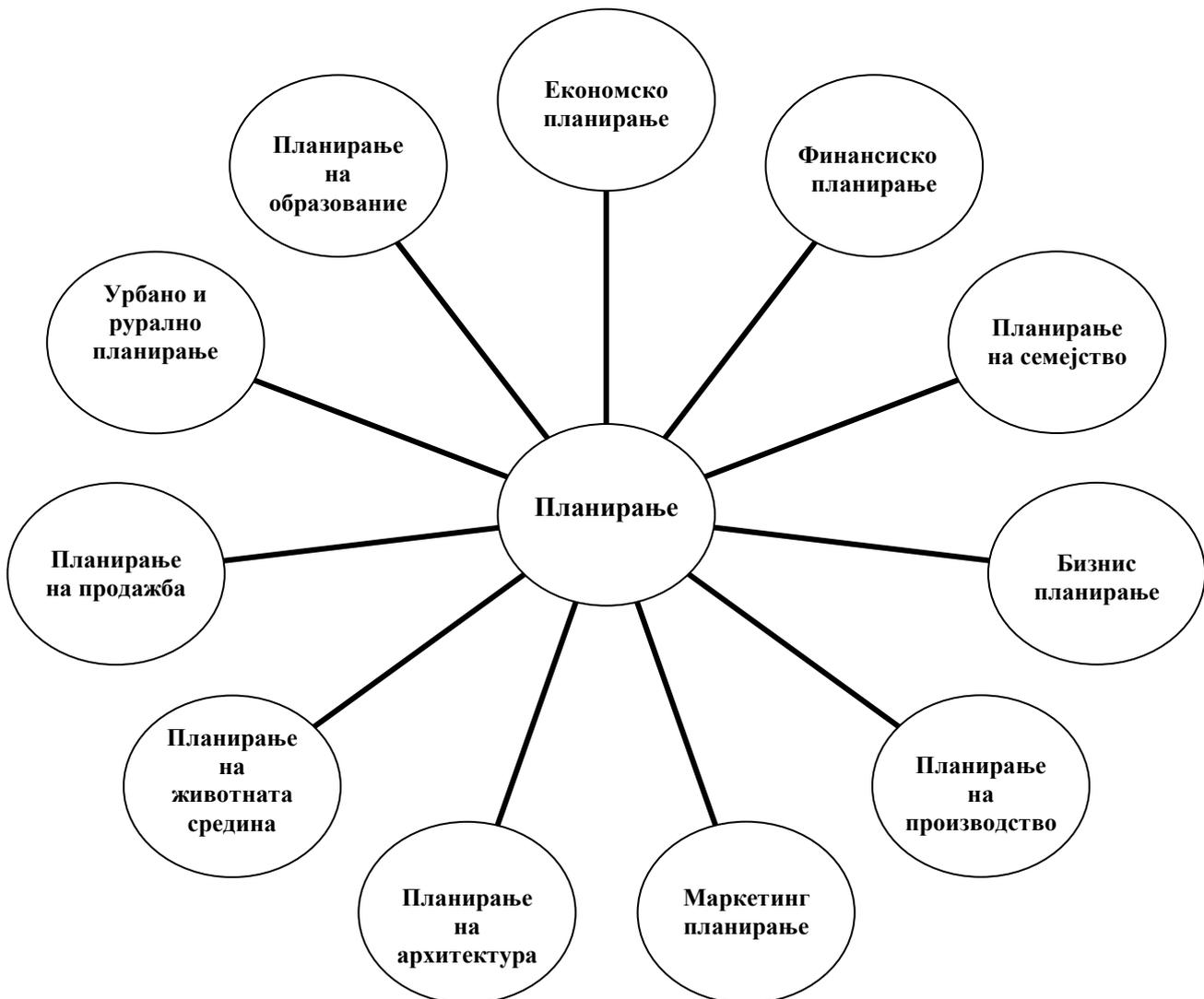
II. Планирање на локален економски развој

1. Што претставува планирањето на локален економски развој?

Планирањето претставува неразделив процес од човековото живеење. Уште од постанокот човекот ги планира секојдневните активности на начин кој ќе му помогне да постигне максимален резултат и успешна реализација на истите. Во минатото планирањето се сведуvalo на едноставно свесно размислување за поедноставно исполнување наидните активности, со што можностите за неуспех се минимизираат. Во денешно време, планирањето е неминовно интегриран процес во секојдневието на човекот, главно поради секојдневниот динамичен и непредвидлив живот, кој нуди изненадувања проследени со грешка или среќа на секое поле. Динамичните промени, непредвидливите проблеми, следењето на глобалните трендови, конкуренцијата, модернизацијата со кои секојдневно се соочува човекот се причина за истражување на нови, поусовршени начини, можности, средства, инструменти, техники за подобрување на животот, за постигнување на посакуваните цели, за препознавање на скриените предизвици, за промена на непосакуваните состојби во идеални, но сепак реални состојби. Секој од нас, тргнувајќи од минатото, анализирајќи ја сегашноста, размислува за иднината креирајќи мост до посакуваната состојба преку кој желбата ќе стане реалност. Во секојдневниот живот на човекот планирањето се заснова на планирање на секојдневните активности, настани, образование, работа, одмор и релаксација, унапредување и доквалификација на знаењето, финансии, брачниот живот, станбен простор за домување, одредени цели и очекувања и слично. Но, процесот на планирање претставува поширок, посложен и посеопфатен процес од секојдневниот живот на човекот и во себе ги вклучува сите општествени активности и институционални структури, како целокупниот бизнис сектор, граѓанскиот сектор, економијата на општината, регионите, државата, меѓународното ниво, глобално ниво.

На слика 2.1. се прикажани најчесто применуваните типови на планирање на целокупните човечки и општествени активности.

Слика 2.1. Типови на планирање на целокупните човечки и општествени активности

Планирањето е процес на здраворазумско и интелигентно размислување за идните активности, насоки, задачи, со цел да се постигнат посакуваните цели. При секое планирање потребно е јасно дефинирање на целите, како и реалистичен поглед на можностите за остварување на посакуваните цели.

Целите, како појдовна точка, ја покажуваат идната состојба или ситуација која треба да се постигне и се основниот патоказ кон реализација на визијата и мисијата на одреден субјект. Планот претставува конкретен резултат на планирањето и средство за остварување на посакуваните цели. Во плановите се презентира постојната состојба што сакаме да постигнеме, кои се целите, како да се остварат, со кои средства и ресурси, кога да се постигне целта. За да се овозможи остварување на планоте

потребно поставените цели да бидат јасно дефинирани, мерливи, временски утврдени, реални и остварливи.

Планирањето не е едноставно предвидување на идните активности, туку претставува широк систем на методологија, шеми, процедури со цел да се остварат јасно дефинираните цели, презентирани во систематски формулирани планови. Тоа е насочено кон анализа на минатото, оценка на сегашноста и предвидување на иднината. Планирањето е основа на секое работење и затоа претставува почетен процес за насочувањето, координирањето, организирањето и остварувањето на сите активности, како и прав пат за успешно работење. Поради фактот дека планирањето е насочено кон иднината, потребно е да се разбере дека не е исклучена можноста од грешка, среќа и изненадување, и поради ова плановите се резултат на непрекината активност која бара следење, испитување, модифицирање и менување на одлуките. За ефикасно планирање се смета планирањето кое има континуитет, опфаќајќи ги сите активности и засегнати страни, со реални и демократски дефинирани цели, кои ќе обезбедат максимален краен резултат.

Здраворазумското и интелигентно размислување за насоки на иден развој на економијата, со цел да се координираат одлуките кои се резултат на активноста на различни заинтересирани страни во националната економија, притоа овозможувајќи заштеда на јавните и приватните финансиски средства се нарекува *економско планирање* (планирање на економски развој). Поимот економско планирање е збир од економските, социјалните и еколошките аспекти на општествено-економскиот развој на некоја економија. Процесот на глобализација, освојувањето на светските пазари, водењето на стабилна макроекономска политика, привлекувањето на домашни и странски инвестиции во одредени региони, подобрувањето на квалитетот на живот и поттикнувањето на развојот на приватниот сектор во општините се причини кои ја зголемуваат потребата од планирање на економскиот развој на меѓународно, национално, регионално и локално ниво.⁹

Од аспект на временскиот период, разликуваме оперативно, краткорочно, среднорочно и долгорочно (стратегиско) планирање на економскиот развој.

⁹ Косев, Сашо, *Економско планирање*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2010

Оперативно планирање се однесува на дневните, неделните или месечните планови и опфаќа конкретни акциони планови со определени носители на акцијата и определени ресурси за остварување на планот.

Краткорочно планирање е годишно планирање и ги опфаќа стратешките цели и задачи, кои треба да се остварат за една година.

Среднорочното планирање е насочено кон остварување на активности утврдени преку долгорочни планови од временски интервал до пет години.

Долгорочното и стратешко планирање се однесува за долг временски период од десет до петнаесет години и е насочено за остварување на долгорочни и стратешки цели, како и за исполување на мисијата и визијата за посакуваната состојба. Стратегијата претставува планска акција за остварување на мисијата, визијата и целите на одреден субјект и се однесува на идните насоки за развој. Успешна стратегија е мрежа на меѓусебно поврзани стратегии.¹⁰

Од аспект на функционалното ниво, административната организација на националната економија, се разликуваат три вида на планирање и тоа: национално, регионално и локално економско планирање.¹¹

Националното планирање се занимава со планирање на севкупниот општествено-економски развој на целата национална економија, при што остварување на плановите е одговорност на сите државни институции.

Регионалното планирање или планирањето на регионалниот развој е планирањето на економскиот развој на регионално ниво, односно остварување на економска благосостојба и квалитетен живот на населението во еден или повеќе региони.

Планирање на локалниот економски развој е планирање кое се спроведува на ниво на локалните самоуправи преку интеракција на поголем број институционални структури со цел да подобри економската иднина на населението и да се остварат целите на општината.

Од аспект на територијалниот пристап, односно од видот на областа на која се однесува економското планирање, се разликуваат два вида на планирање и тоа: планирање на урбаниот развој и планирање на руралниот развој.¹²

¹⁰Шуклев, Бобек; Дракулевски, Љубомир, *Стратешки менаџмент*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2001

¹¹Ќосев, Сашо, *Економско планирање*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2010

Урбаното планирање се однесува на планските активности со кои се планира урбаниот простор во градовите и населените урбани места.

Планирањето на руралниот развој се однесува на планирањето на животните услови во руралните подрачја, најчесто сведени кон мерки за развој на земјоделството, зачувување на културните и традиционалните вредности, руралниот туризам и развој на руралните средини.

Посебен акцент ќе посветиме на планирањето на локалниот економски развој, како неминовен процес и обврска на поголем број институционални структури кои што преку планови и стратегии тежнеат да се унапреди економскиот развој на локалните самоуправи, како алатка за обезбедување на подобро место во динамичната конкурентна околина и општеството. Планирањето на локалниот економски развој овозможува интеракција помеѓу бизнис секторот, општината, Владата, населението, со што поедноставно ќе се идентификуваат конкурентските предности и можности и ќе се остварат најзначајните цели на една општина, како што се: поголем број на работни места, квалитет на човечкиот капитал, ефикасна конкуренција на бизнис секторот, намалување на сиромаштијата, намалување на невработеноста, чиста животна средина и др. Креирањето на визија и поставувањето на целите, со утврдени насоки и акции на дејствување, ќе значат успешни проекти, политики, планови и стратегии.

Плановите и стратегиите можат да се однесуваат на цели на локално ниво (максимизирање на локалните ресурси), како и на поширока област на дејствување (привлекување на бизниси и технологии, компатабилни за локалните вредности и потреби). Економскиот развој на локално ниво во себе интегрира повеќе пристапи и тоа: разбирање на она што општината има да го понуди, каде се нејзините слабости, кои се заканите и можности, кои се потребите и желбите на општината. Успехот на ЛЕР зависи од поттикнувањето на локалната самоуправа да го поддржи и поттикне развојот на бизнис секторот, како еден од клучните фактори за креирање на работни места и локални создавачи на богатство. Ова се обезбедува преку стратегиското планирање на ЛЕР, кое нуди најдобар начин на исполнување на целите на општината. Освен долгорочните планови и стратегии, значајно е да се изработуваат и спроведуваат едноставни и краткорочни планови преку акции кои ќе дадат видливи резултати, со што ќе се одржи интензитетот на планирањето. Во некои случаи,

¹²Ќосев, Сашо, *Економско планирање*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2010

едноставен проект фокусиран на критично прашање, ќе обезбеди долгорочен успех во локалниот економски развој. Сепак, локалниот економски развој е одржлив развој на долг рок и поради тоа е потребно време за да се променат локалните услови, да се изградат капацитети, да се поттикнат заинтересираните страни, како и да им се помогне на сиромашните и маргинализираните групи.¹³

Стратегиското планирање на локалниот економски развој се однесува на економскиот развој на општината, преку дефинирање на стратегија на развој на економијата која дава насоки и начини кои заедницата треба да ги преземе за да постигне ефикасен економски раст и развој. Стратегиско планирање е водено од целта на општината и потребно е да се разбере дека секој долгорочен план не е стратегија. Стратегиското планирање овозможува да се достигне посакуваната иднина на општината преку консензус и заедничка визија за подобра иднина на општината помеѓу сите институционални структури и притоа, преку овој креативен процес, да се утврдат клучните прашања и да се усогласат најзначајните цели и стратегии. Ефикасно управување со секоја општина значи разбирање на состојбата на општината денес, постоење на визија каде сака да биде во иднината и дефинирање на стратегии како да се стигне до таму. Притоа, визијата, стратегијата и планираните активности треба да бидат реални со цел да се имплементира и успешно оствари стратегијата.

2. Карактеристики на планирањето на локалниот економски развој

Планирањето на локалниот економски развој е интегриран процес во работата на локалната самоуправа. Стратегиско планирање на локалниот економски развој, како сплет од активности, интервенции, акции насочени кон вистинското место во вистинското време, со цел да се остварат трите цели кои се од најголема важност за општината: економските цели, социјалните принципи и еколошките потреби.

За адекватно да се примени стратегијата за ЛЕР и да се исполнат целите, потребни се некои услови кои истовремено се и карактеристиките што треба да ги

¹³UN-HABITAT, Promoting Local Economic Development through Strategic Planning: Volume 2: Manual, 2005

поседува планирањето на локалниот економски развој. Меѓу најзначајните карактеристики ги издвоивме следните:

- истражување на мислењето;
- демократија, транспарентност и недискриминација на планирањето;
- анализа на општината;
- приоритетни проекти;
- секторско планирање;
- релевантност, одржливост и сеопфатливост на планот.

2.1. Истражување на мислењето

Најзначајниот фактор, кој има најголемо влијание врз поставување на целите и исполнување на плановите, е човекот. Населението во една општина го претставува срцето на општината и со своите високоразвиени способности претставува мрежа од вредности, норми, ставови, традиции, религии, култура. Луѓето во целост се еднакви, сами по себе, по основните потреби како потребите за храна, љубов, социјалните потреби, потребите од доверба, потребите од докажување. Општината, преку институциите во нејзина надлежност, треба да го истражува мислењето на населението, со цел да ги анализира и пронајде потребите и желбите на населението, со што ќе дојде до сознание за одредени промени и проблеми.

Истражувањето на мислењето на населението во една општина се обезбедува преку примена на повеќе методи на истражување, меѓу кои за најзначајни ги издвоивме следните:

- o Анкети, како едни од најкорисните и наједноставните методи на истражување на потребите и желбите на населението во општините обезбедуваат информации кои се лесно прибирливи и се лесни за анализа. Анкетирањето може да се обезбеди преку пополнување на печатени прашалници, преку пошта, телефонско анкетирање, онлајнанкети и др.
- o Интервју, како вербална комуникација меѓу испитувачот и испитаникот се користи за да се дознаат мислењата на населението и е потешок начин на истражување од анкетата поради тоа што бара повеќе време за спроведување, повеќе финансиски средства и поради ограничениот број на луѓе кои може да се интервјуираат. Интервјуто може да биде неформално, односно разговорно,

стандардизирано, затворено, општо и слично. Спровдувачите на интервјуата треба да ги поттикнуваат луѓето да одговараат на прашањата и да не формулираат прашања на кои најлесно може да се одговори со „не“.

○ Јавни состаноци и собири се отворени средби меѓу повеќе институционални структури, каде што поголем број на население може да го претстават своето мислење. Оваа општинска алатка е корисна поради тоа што го информира и едуцира населението за проектите, плановите, приоритетите, целите на општината, а вооедно општината собира информации и се консултира за мислењата, проблемите, потребите, желбите на населението.

○ Набљудувањето е постапка на спознавање на надворешниот свет преку сетилата или, пак, преку научни инструменти. Во нашиот случај, како метод за истражување на мислењето, се користи како набљудување на одредени состојби, активности и однесувања на населението со цел да се добијат описни податоци и информации кои ќе помогнат да се откријат желбите на населението. Предмет на набљудувањето е одредена група на луѓе, кои се земаат како репрезентативен примерок. Квалитетот на податоците од набљудувањето многу зависат од вештините за набљудување и пишување на набљудувачот.

Притоа, потребно е да се разбере дека не може да се истражува мислењето на целокупното население во општината и затоа се истражува мислењето на одредени групи на население. Како можни кандидати за истражување на нивното мислење се земаат предвид различни профили на луѓе, и тоа:¹⁴

- избрани локални функционери;
- раководители, аналитичари и професионалци во јавни агенции, јавни претпријатија и комунални организации;
- приватни бизнисмени во производство, услуги, финансии, недвижнина;
- поранешни вработени лица;
- професионалци од локалните медиуми;
- социјални услуги;
- одбор за образование;
- случаен извор на група луѓе

¹⁴ ILO/UNDP LED Program, *Прирачник за претприемачки иницијативи за Локален економски развој, Прв дел: планирање, организирање и имплементирање на програми за стопански развој*, јуни 1999 г., 19-20 стр.

2.2. Демократија, транспарентност и недискриминација на планирањето

Процесот на планирање на ЛЕР е сложен процес, кој бара вклучување на сите засегнати институционални структури, со што ќе се обезбеди поедноставна имплементација на планот. Особено значајно е процесот на ЛЕР да е демократски и транспарентен и да е вклучена недискриминацијата при планирањето. Демократијата во планирањето на ЛЕР подразбира јакнење на демократските односи и инволвираност на населението во планирање на економскиот развој на општината. Транспарентноста на планирање на ЛЕР значи донесување и споведување на одлуки, согласно со законите, правилата, прописите, како и овозможување на расположливи податоци и информации за засегнатите страни од одлуките и отвореност при донесување на одлуки. Недискриминацијата во планирањето подразбира вклучување во планирањето и обезбедување благосостојба на целокупното население, без разлика на половата, етничката, верската, возрасната или социјалната припадност. Вградувањето на демократијата, транспарентноста и недискриминацијата во процесот на планирањето на ЛЕР подразбира вклучување на претставници на одредени групи на население во состаноците на институциите на општината кои се одговорни за планирањето на ЛЕР, како и јавно информирање и разговор за приоритетите, целите, резултатите и проектите на општината, со што ќе се обезбедат позитивни ефекти за целокупното население. Демократски, транспарентен и недискриминаторен процес на планирање на ЛЕР е еден од условите за ефикасна и ефективна изработка и имплементација на планот, кој ќе обезбеди значајни резултати и оптимално искористување на расположливите ресурси.

2.3. Анализа на општината

Анализата на општината претставува согледување, оценување, предвидување на минатата, сегашната и идната состојба на сите фактори кои, директно или индиректно, влијаат врз економскиот развој на општината, како и собирање на квалитативни и квантитативни информации за сите области на живеење. Реалното согледување на состојбата на општина е од особена значајност поради поставување на целите, можностите, приоритетите кои понатамошно ќе влијаат врз имплементација на планот.

Имено, при анализа на општината е потребно да се исполнат неколку предуслови:¹⁵

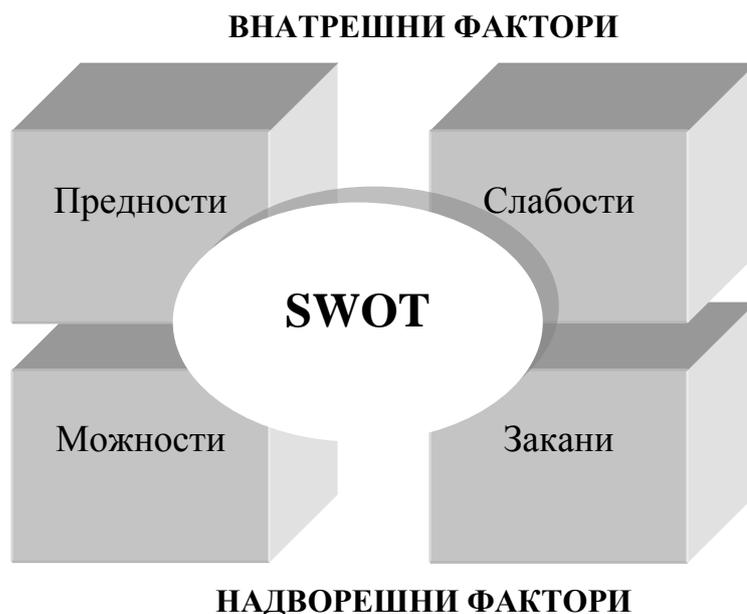
- разбирање на предностите и слабостите на општината (нови технологии, достапност на природни ресурси, трговија и др.);
- споредување на предностите и слабостите на општината со друга поголема или поразвиена општина и донесување заклучоци врз основа на тие споредби;
- вклучување на специјалисти за анализа, поради комплексноста на процесот на планирање на локалниот развој и потребата од вршење на професионални статистички, квантитативни и квалитативни анализи;
- собирање на описни податоци на општината од локалните агенции, индивидуи, владини и приватни извори.

Постојат голем број на методи кои може да се користат за идентификување на состојбите во општината, како и за согледување на потенцијалот на ресурсите на општината (финансии, знаење, вештини, информации). Како најзначајни и најупотребувани методи на анализи на општината ги издвоивме следните:

- SWOT анализата (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), како метод за стратегиско планирање, се користи за идентификување на внатрешните и надворешните фактори кои влијаат врз економскиот развој на општината. Предностите и слабостите се внатрешни фактори, кои се карактеристики и се својствени за општината, а можностите и заканите се надворешни фактори, кои се презентираат на општината како надворешно опкружување. SWOT анализата е најчесто применуван метод за анализа на општината, поради тоа што истовремено врши добра проценка на сегашната состојба на општината со податоци од минатото, кои се основа за предвидување на идните ограничувања и можности, кои пак се користат за правилно поставување и дефинирање на целите на општината.

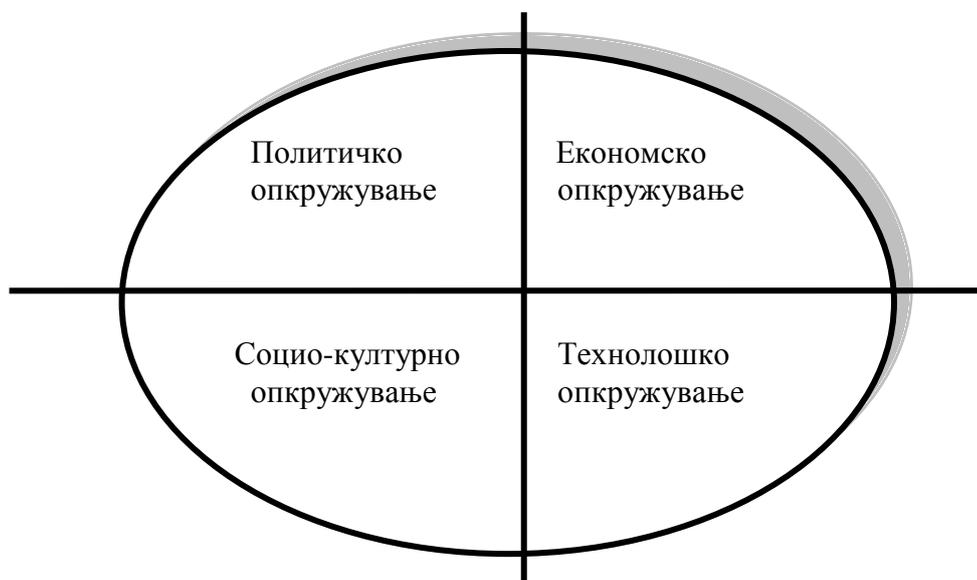
¹⁵Blakely, Edward J. and Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002, p. 104

Слика 2.2. SWOT анализа

- PEST анализата (Political, Economical, Social, Technological) се користи за стратегиска анализа на околината и се однесува на анализа на политичките, економските, социјалните и технолошките фактори и влијанија кои влијаат врз економскиот развој на општината. Влијанијата од овие надворешни фактори не можат да се контролираат, но може да се проучат и анализираат со цел резултатите од PEST анализата да се користат за понатамошното планирање и одлучување за одредени прашања.

Слика 2.3. PEST анализа

- Метод на сценарио е метод кој го употребува сценариото како техника за предвидување на различни и веројатни последователни хипотези за идни настани или трендови. Сценаријата се подготвуваат за три можни исходи и тоа: оптимистичко, песимистичко и очекувано.¹⁶ Методот на сценарио описно ја покажува корелацијата на потребните акции со нивните ефекти и време на настанување, претставува квалитативен метод кој идентификува можности, се заснова на претпоставки и преку алтернативи на иднината за заедницата ги идентификува критичните прашања на логичен и конзистентен начин. Овој метод најчесто го користат заедници кои се соочуваат со немирна средина и имаат искуство на стратегиското планирање, при оценка на флексибилност на планови и стратегии, при проверка на алтернативни стратегии и слично.
- Cost-Benefit Analysis (Анализа на трошоци и корисности) е метод кој се употребува за да се донесат одлуки за избор помеѓу неколку проекти во една заедница, регион или земјата во целина. Основна цел на оваа анализа е да се пресметаат општествено-економските користи и трошоци на еден проект и преку утврдените вложени финансиски средства и ефектите да се утврди рентабилноста на проектот. Оваа анализа често се применува при оценка на јавни инфраструктурни проекти, кои имаат влијание на целокупното општество.
- Gap Analysis (Анализа на јазот) е анализа која се употребува со цел да се утврди јазот помеѓу моменталната состојба и потенцијалните перформанси, со цел да се дефинира идеалната или посакуваната состојба на заедницата. При изработка на оваа анализа се поставуваат две прашања: каде сме сега и што сакаме да постигнеме, при што крајниот резултат од анализата е утврдување на програми кои ќе го пополнат јазот што постои меѓу проектираните цели и сегашната состојба.

2.4. Приоритетни проекти

Приоритетните проекти, како карактеристика на планирањето на ЈЕР, го означуваат утврдувањето и насочувањето кон исполување на проекти кои се од првенствено и клучно значење за општината. Ова значи првенствено дефинирање на

¹⁶Шуклев, Бобек; Дракулевски, Љубомир, *Стратегиски менаџмент*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил Методиј“, Скопје, 2001, стр. 101

проектите со понатамошна споредба меѓу истите и утврдување на проектите кои имаат најголемо влијание врз целокупниот развој на општината. Способноста да се идентификуваат приоритетни проекти претставува управување со ефикасноста, која води до успех и целокупен развој на општината. Имено, приоритетите во себе содржат две клучни компоненти: важно и итно. Важно ја покажува поврзаноста на проектот со дефинираните цели, а итно се поврзува со потребата од преземање на итна акција за остварување на некој проект. Приоритетен проект е оној проект кој е најважен и најитен и ќе придонесе за квалитетна економија, квалитетно образование, слобода на изразување, вработување, мир и безбедност, чиста околина, енергетска ефикасност, трговска размена, интеграција во национални и меѓународни асоцијации, надминување на етичката и половата дискриминација, квалитетна инфраструктура во една општина. Секоја општина треба да се концентрира на исполнување на најзначајните цели, решавање на најкомплексните проблеми и давање помош на најранливите групи на население.

2.5. Секторско планирање

Секторското планирање се однесува на планирање на економскиот развој на одреден сектор на општината. Преку секторското планирање, одреден сектор се фокусира на развојните активности во негов домен и се насочува кон остварување на целите кои се фокусирани на развој на одредена карактеристика. Преку секторското планирање, остварувањето на економскиот развој на општината е поефикасно, поквалитетно, поефективно, поради тоа што кога еден сектор ќе се фокусира на ограничени и определени развојни цели, крајниот резултат е позадоволителен. Секторското планирање се однесува на планови за инфраструктурата, за бизнис секторот, за развој на туризам, за рурален развој, за образование, за социјална и здравствена заштита, за комунални услуги, за земјоделски развој, за културата, за животна средина и др.

2.6. Релевантност, одржливост и сеопфатност на планот

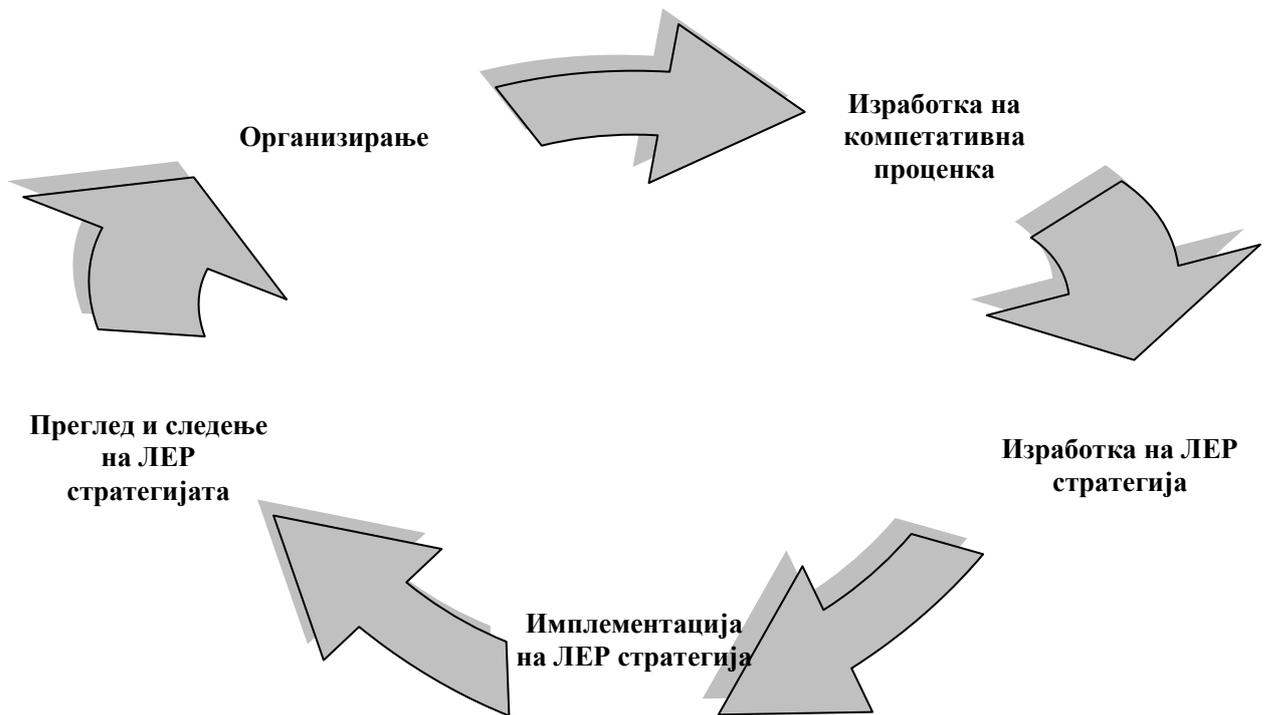
Релевантен план за ЛЕР значи планот да поседува информации кои ќе ги задоволуваат потребите на корисниците и ќе се совпаѓаат и усогласуваат со

развојните целите на општината. Одржливост на планот за ЛЕР подразбира планот да е способен да се одржи, односно продолжи со исполнување на активностите дефинирани во планот, како и да обезбеди квалитетен животен стандард на локалното население, но и создавање на услови за идните генерации. Сеопфатност на планот за ЛЕР значи плановите за локалниот економски развој да ги содржат прашањата, проблемите, аспектите на сите засегнати страни и сите надлежности на општината (човеков развој, урбано планирање, заштита на животната средина, култура и спорт, социјална заштита, здравство, образование), притоа опфаќајќи го целокупното живеење на човекот. Имено, стратегискиот план на ЛЕР треба да е релевантен, одржлив и сеопфатен со цел јавноста да има сознание за целокупната состојба на општината и нејзините понатамошни активности за остварување на развојните цели кои се од корист за целото население и сите засегнати институционални структури преку корисните и многубројни податоци, информации и идни активности презентирани во планот.

3. Фази во процесот на планирање на локалниот економски развој

Секое планирање треба да има одреден ред на исполнување на активностите, но сепак не постои општоприфатен метод за стратегиско планирање во заедниците. Успешно планирање на ЛЕР стратегијата подразбира голема посветеност, стратешко размислување, поврзување, одговорност, размислување за квалитет, предност на приватни инвестиции за јавно добро, вклучување на неформалната економија, политичка волја, воспоставување на јасни одлуки, правила и процедури, волја на локалното население и слично. За ефикасно и ефективно да се оствари планирање на ЛЕР треба да се проучат активностите кои ќе се преземаат, притоа дефинирајќи ги фазите на планирањето и започнувајќи од првата фаза, а завршувајќи со последна фаза на процесот на планирање. Фазите во процесот на планирање на ЛЕР се прикажани на следната слика.

Слика 2.4. Фази во процесот на планирање на ЛЕР

3.1. Организирање

Организирањето, како прва и најзначајна фаза од процесот на планирање на ЛЕР, ги содржи јасно дефинираните должности и активности за реализација на целите на општината, притоа класифицирајќи ги активностите по групи и значајност, како и доделувајќи активности на одредени институционални структури. Организирањето на планирањето на ЛЕР значи организирање на човечките, финансиските, физичките, природните и информациските ресурси. Главно, организирањето на планирањето на ЛЕР ги опфаќа следните прашања:

- Идентификување на тим за ЛЕР кој ќе биде одговорен за организирање и спроведување на активностите околу планирање на ЛЕР. Ова подразбира формирање на мултидисциплинарен тип и назначување на раководен тип за изработка на стратегијата, менаџер на проектот, координатори, проект асистенти, домашни и странски консултанти.
- Идентификување и развој на групи на институционалните структури кои се засегнати и кои ќе учествуваат во ЛЕР процесот. Тоа се населението, бизнис секторот, организации или групи на јавниот, приватниот или

граѓанскиот сектор, партнерства. Со ова ќе се обезбеди соработка помеѓу сите засегнати институционални структури, како и еднаквост, ефикасност и ефективност на процесот на ЛЕР.

- Дефинирање и обезбедување на финансиските средства кои ќе се користат за остварување на целите на општината.
- Дефинирање на физичките ресурси кои ќе се користат за остварување на целите на општината.

3.2. Изработка на конкурентна проценка

Втората фаза во планирањето на ЛЕР е изработката на конкурентна проценка за општината, која се користи за да се идентификуваат основните информации за општината и за регионот, локалната економијата, конкурентноста и конкурентските предности на градот, ресурсите со цел да се изработи стратешкиот план. Преку конкурентната проценка на општината се гледаат минатото и сегашноста на локалната самоуправа и се обезбедуваат податоци кои ќе ги идентификуваат значајните прашања потребни за формулирање на идните развојни планови.

Проценката на економската состојба на општината се состои од три значајни цели:¹⁷

Цел 1: Собирање и преглед на истражувања и анализи кои се веќе завршени;

Цел 2: Креирање на профил на општината;

Цел 3: Споведување на проценки и анализи:

- истражување на проблемите и желбите на бизнис секторот и локалното население;
- анализи за конкуренцијата;
- анализа на пазарот;
- анализа за половата еднаквост;
- анализи за проценка на животот;
- SWOT анализа.

Имено, за да се разбере функционирањето на локалната економија се потребни следните информации и податоци:¹⁸

¹⁷UN-HABITAT, *Promoting Local Economic Development through Strategic Planning: Volume 2: Manual*, 2005, p. 74

- податоци за човечкиот капитал: демографија, капацитет, компетентност, иновации, искуство, работна сила, семејство, конкуренција, економски податоци;
- податоци за финансискиот капитал: финансиски услуги, пристап до кредити;
- податоци за природниот капитал: ресурси, квалитет на живот, екосистем;
- податоци за физичкиот капитал: технологија, машини, алатки, фабрики, оценување на бизнис технологијата, опкружувањето, инфраструктурата.

3.3. Изработка на стратегија за ЛЕР

Третата фаза се состои од изработка на стратегија за локален економски развој. Во оваа фаза претходно добиените информации и податоци поврзани со економски развој на општината се сведуваат во план со пишани конкретни резултати, насоки, акции на дејствување. Стратешкиот план за локален економски развој не смее да биде фиксен, туку треба да е процес кој е континуиран и максимално флексибилен.

Постојат некои предуслови кои се потребни за успешна изработка на стратегијата за ЛЕР:¹⁹

- Одредување кои сектори ја имаат клучната и доминантна улога во локалната економија (на пример: земјоделство, шумарство, производството, трговија, услуги и др.);
- Идентификување на поврзаноста на локалната со надворешната економија, како и одредување на степенот со кој локалните сектори и инфраструктура (аеродроми, телекомуникациските врски) одговараат на промените во регионалните, националните и меѓународните економии;
- Оценување на локалниот потенцијал за економски раст, стабилност, како и идентификување на непредвидливи состојби на економски развој, кои можат да се користат како поткрепа на промени на одредени компоненти на локалната и регионалната економија;

¹⁸UN-HABITAT, Promoting Local Economic Development through Strategic Planning: Volume 1: Quick Guide, 2005, p. 10

¹⁹Blakely, Edward J. And Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002, p. 160

- Истражување на непредвидливи состојби значајни за локалното население и за политичките лидери, кои можат да имаат големо влијание на работните места, продажбата, доходот, јавните приходи и трошоци, економската продуктивност, квалитетот на работата и квалитетот на живеење.

Стратешкиот план, како детален документ за стратешко планирање за ЛЕР, кој покажува како ќе се остварат целите на заедницата, треба да го содржи следното:

- хронолошки распоред на процесот на стратешкото планирање;
- дефинирање на мисија на општината;
- дефинирање на визијата на општината;
- дефинирање на целите;
- дефинирање на програми, проекти и акциони планови;
- утврдување и избор на приоритети;
- останати информации.

Хронолошки распоред на процесот на стратешкото планирање означува подредување на активностите по одреден распоред било временски, значајност, истражувачки, првенственост и сл. Со дефинирањето на *мисијата на општина* се покажува причината за постоење на заедницата и таа треба да одреди што точно заедницата работи, како го прави тоа и за кого. Истовремено е потребно да биде разбирлива за сите засегнати страни и да објаснува на кои начин ги задоволува потребите на сите институционални структури. *Визијата* се однесува на определување на стратешка насока на општината и е ментална слика на некоја посакувана, заедничка за сите субјекти, состојба за заедницата. *Целите* се крајниот резултат на планската активност и патоказ кон реализација на визијата и мисијата на претпријатието. Тие можат да бидат краткорочни и долгорочни, во зависност од временскиот период на кој се однесуваат и секогаш е најдобро целите да бидат SMART (Specific – специфични, Measurable – мерливи, Attainable – остварливи, Realistic – реални, Time-limited – временски органичени). *Програмите* се утврдени пристапи за остварување на реалните цели за економски развој. *Проектите и акционите планови*, всушност, ги имплементираат компонентите од програмите и ги покажуваат чекорите, активностите кои ќе се преземаат за да успее стратегијата. Акционите планови треба да даде одговор на следните прашања. Што треба да се направи? Кој да го направи? Кога ќе биде направено? Како да се направи? Кои се посакуваните резултати? Како ќе знаеме кога сме успеале? Преку *утврдување и избор на приоритети* се утврдуваат редоследот, значењето и важноста на целите на

заедницата. Најчесто за селекција и рангирање на приоритетите се користат неколку техники и тоа: споредување на парови, бодирање, консензуална техника и сл. *Останатите информации* во планот се податоци кои се однесуваат на општината и се од корист за планирањето на ЛЕР.

При изработка на стратегијата за ЛЕР општината се соочува со одредени замки, кои најчесто настануваат поради желбата да брзи резултати. Најчести замки со кои се соочува општината се следните:²⁰

- Прифаќање на грантови, без стратегиски програми и јасно дефинирани цели;
- Препуштање на инструментите, како индустриски зони, помош на мали бизниси, канцеларии за бизнис информации, даночни олеснувања, кои се елементи на стратегијата за ЛЕР, да ја одредуваат целата стратегија;
- Погрешен почеток на решението на проблемот. На пример, креирањето на работни места е најчесто основна цел на секоја општина, но човечките ресурси ретко се во фокусот на планирањето на локалниот развој. Секогаш се посветува внимание на привлекување на национални или меѓународни компании, но не се посветува доволно внимание на усовршување на вештините, тренинг, обука на локалното население. Неквалификуваната и необучената работна сила не ги исполнува условите на новите компании;
- Со следење на искуствата од развиените економии и модернизацијата, во стратегии на општините се посветува внимание на високата технологија, малите бизниси, туризмот, но без можност да се зајакнат инситуциите и да се обезбеди инфраструктура за тие потреби;
- Преценување на капацитетите за развој на општината, не само во поглед на ресурсите, туку и во поглед за надлежностите за исполнување на стратегија.

3.4. Имплементација на стратегијата за ЛЕР

Имплементација на стратегијата за ЛЕР значи примена на избраната стратегија со цел да се постигнат стратешките цели и задачи на општината. Оваа фаза е

²⁰Blakely, Edward J. And Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002, p. 165

најзначајната фаза од процесот на планирање на ЛЕР, поради тоа што имплементацијата, како клуч за стратегиското планирање, претставува ориентирање и насочување на финансиските, човечките, физичките ресурси кон клучните прашања.

Постојат пет чекори за имплементација на стратегијата.²¹

1. Изработка на сеопфатен план за споредување на стратегијата, кој врши интеграција на сите индивидуални проекти и програми опфатени во стратегијата за ЛЕР;
2. Изработка на индивидуални проектниакциони планови, кои треба да содржат клучни компоненти како проектните цели, инпутите и аутпутите во проектот, листа на активности, резултати од проектот, влијанија од проектот и управување со проектот. Имено, при подготовка на акционите планови за секој проект треба да се дефинира името и видот на проектот, опис на проектот, хиерархиска поставеност на задачите, заинтересираните страни и очекуваниот придонес, временски рокови за исполнување, потребите за човечки, материјални и финансиски ресурси, извори на финансирање, очекувани влијанија и резултати, мерки за оцена на перформансите на проектот и систем за евалуација за напредок на секој проект;
3. Изработка на институционалната рамка за спроведување и мониторинг на стратегијата за ЛЕР, која ги дефинира сите заинтересирани институционални структури, кои индивидуално или преку партнерства ќе учествуваат во спроведувањето и мониторингот на стратегијата;
4. Обезбедување на релевантни расположливи инпути подразбира одредување на потребните инпути кои ќе се користат за спроведување на стратегијата за ЛЕР. Имплементацијата на стратегијата за ЛЕР бара човечки, материјални, финансиски ресурси, време и политичка поддршка со цел да се обезбеди ефективност во спроведување на стратегијата. Политичката поддршка, како инпут, е значајна поради тоа што со вклучување на политичките претставници од сите политички партии се влијае врз формирањето на партнерство и поврзување за поддршка на ЛЕР процесот, обезбедување на дополнителни

²¹Swinburn, Gwer, Soraya Goga and Fergus Murphy, *Local Economic Development: A primer developing and implementing local economic development strategies and action plans*, The World Bank, 2006, p. 42

финансиски средства, како и зголемување на можностите за успех на стратегијата. Финансиските ресурси, како еден од најзначајните инпути, се услов за ефикасно исполнување на стратегијата и затоа е потребно претходно дефинирање на буџетот на општината наменет за ЛЕР, како и обезбедување на финансиски средства од дополнителни извори, како донатори, приватниот сектор, трансфери од Владата, невладините сектори, финансиски институции и сл;

5. Извршување на активностите во проектните акциони планови подразбира првенствено идентификување на партнерите и нивната поддршка, потоа назначување на раководител на проектот и прибирање на информации и податоци кои ќе ги обезбедат понатамошниот мониторинг и евалуација.

3.5. Преглед и следење на стратегијата за ЛЕР

Во оваа фаза од планирањето на локалниот економски развој се врши преглед и следење на извршување на активностите утврдени во стратегијата. Прегледот и следењето на стратегијата за ЛЕР се особено значајни, поради тоа што се врши утврдување на разликата меѓу дефинираните и исполнетите активности. Прегледот на стратегијата за ЛЕР се користи со цел да се детерминира напредокот на стратегијата, настанатите грешки и пропусти, како и решението на истите. Притоа, прегледот и следењето на стратегијата за ЛЕР се обезбедуваат преку мониторинг и евалуација.

Мониторингот е континуиран процес за собирање на информации, со користење на индикатори, со цел да се измери достигнатото ниво на напредок во спроведувањето на одреден процес или проект, програма или политика. Редовното следење овозможува навремено идентификување на успехите и неуспесите.

Евалуацијата ги користи информациите од мониторингот за анализа на процесот, програмите и проектите за да одреди дали постојат можности за одредени промени или подобрувања. Евалуацијата ги определува релевантноста и исполнувањето на целите, нивната ефикасност, ефективност, влијанието и одржливоста.

И покрај тоа што мониторингот и евалуацијата се тесно поврзани и меѓусебно се надоврзуваат, тие се две различни алатки во планирањето. Разликите меѓу мониторингот и евалуацијата се прикажани во следната табела.

Слика 2.5.Разлики меѓу мониторинг и евалуација

Разлики меѓу мониторинг и евалуација		
	Мониторинг	Евалуација
Кога се врши?	Континуирано во текот на траењето на проектот или програмата (дневно, месечно, годишно)	Повремено – пред, на средина, на крај или по завршувањето на проектот
Цел	<ul style="list-style-type: none"> – Анализа на постојната состојба; – Идентификување на проблеми; – Предлог на решенија; – Мерење на напредок за остварување на целите; – Формулирање на клучни прашања; – Запазување на временските рокови за споредување на активностите 	<ul style="list-style-type: none"> – Определување на ефикасноста на проектот; – Определување на нивото на остварување на целите; – Определување на ефикасноста на извршување на активностите; – Креирање на „искуства“ за изработка на програми и проекти.
Што се мери?	Ефикасност – користење на ресурси, активности, резултати	Ефикасност, долгорочно влијание и одржливост – постигнување на целите или непланираните промени
Вид на информации	Квантитативни податоци, но се користат и квалитативни за дополнување на квантитативните	Квалитативни податоци, но се користат и квантитативни податоци
Извори на информации	Внатрешни документи – месечни или квартални извештаи, работни извештаи, записници од состаноци	Внатрешни и надворешни документи – извештаи од консултантите, годишни извештаи)
Како се спроведува?	Од персоналот или учесниците на проектот	Раководител на проектот, персонал или учесници во проектот, донатори, корисници, други организации
Зошто се користат резултатите?	За да се направат помали промени	За да се направат поголеми промени во политиката, стратегијата и престојната работа

Мониторингот и евалуацијата се неминовен дел од процесот на планирањето поради неколку причини и тоа:

- Обезбедување на повратни информации за степенот на достигнатото ниво на проектот и целите;
- Мониторингот и евалуацијата градат транспарентност и отчетност во однос на употребата на ресурсите во имплементацијата на проектите и програмите;
- Идентификување на потенцијалните проблеми во рана фаза и предлог на можни решенија и корекции;
- Следење на ефикасноста на компонентите на проектот и предлог на подобрувања;
- Оцена на степенот до кој проектот е во состојба да ги постигне целите;
- Обезбедување на насоки за планирање на идни проекти;
- Обезбедување на информации на сите заинтересирани страни и потенцијални инвеститори.

III. Искуствата од планирањето на локалниот економски развој во одделни земји-членки на ЕУ

1. ЕУ – политика за регионален развој

Европската унија(ЕУ) е создадена во 1951 година од шест земји: Белгија, Германија, Франција, Италија, Луксембург и Холандија, со цел да ја зацврстат економската соработка и да ги зачуваат мирот, стабилноста и просперитетот. Со понатамошните проширување, па сè до денес ЕУ има 27 земји-членки (Белгија, Германија, Франција, Италија, Луксембург, Холандија, Данска, Ирска, Обединетото Кралство, Грција, Португалија, Шпанија, Австрија, Финска, Шведска, Чешка, Естонија, Кипар, Латвија, Литванија, Унгарија, Малта, Полска, Словачка, Словенија, Романија, Бугарија), 1 земја пристапничка (Хрватска), 5 земји кандидати (Исланд, Република Македонија, Црна Гора, Србија, Турција) и 3 земји потенцијални кандидати (Албанија, Босна и Херцеговина, Косово). Денес, Европската унија како заедница која креира единствен пазар се темели на мир, слобода, транспарентност, демократија, толеранција, солидарност, прифаќање на единствена валута, безграничен систем, што им обезбедува на луѓето поголема слобода во трговијата, патувањето и пронаоѓање на работни места, заштита на човечките права, квалитет на животот и претставува најголемата светска економска зона со популација околу 500 милиони луѓе.

Регионалната политика на ЕУ или политиката на регионален развој на ЕУ ја претставува желбата на креаторите на ЕУ со еднаква визија која се темели на предизвик и можности за европските региони, со основна цел да се зајакнат економиите и да се намалат економските, социјалните и територијалните диспаритети помеѓу регионите, креирајќи поконкурентни региони, со што ќе се обезбеди економски раст и развој и ќе се создадат работни места, притоа концентрирајќи се на најсиромашните и најзагрозените региони. Регионалната политика на ЕУ, истовремено, е насочена кон прифаќањето на глобализацијата, ублажување на влијанието и справувањето со климатските промени, големата потрошувачка на енергија и потребата од алтернативни извори на енергија. Потребно е да се знае дека

регионалната политика не се темели исклучиво на финансиската поддршка насочена кон земјите и регионите, туку се темели и на поддршка за инвестиции во човечкиот капитал, креирање на повољно подрачје за инвестирање, технолошки трансфери, инвестирање во иновации, развој на нови производи и проиловствени методи.

Насочувањето кон регионална политика е уште од создавањето на Европската унија. Првите зачетоци се презентирани во Римскиот договор во 1957 година, каде што една од главните цели на заедницата е промоција на хармонизиран развој на економските активности. Почетоците на Европскиот социјален фонд и Европската инвестициона банка се презентирани во Римскиот договор, како промовирање на можности за вработување и креирање на капитални средства. Првото соопштение за регионалната политика е во 1965 година, а во 1968 година е создаден Генералниот директорат за регионална политика на Европската комисија. Понатамошните активности се креирањето на Европскиот фонд за регионален развој во 1975 година, првенствено формиран за тригодишен тест период со цел да се поправат регионалните диспаритети поради доминација на земјоделството, индустриските промени и невработеноста. Во текот на периодот на 1957-1988 година, Европскиот социјален фонд, Европскиот земјоделски фонд за гаранција и Европскиот фонд за регионален развој кофинансираат проекти кои биле избрани и одобрени од страна на земјите-членки. Во осумдесеттите години е ставен акцент на Единствениот европски акт во 1986 година, во кој главна цел е единствен внатрешен пазар со укинување на бариерите за слободно движење на луѓето, стоките, услугите и капиталот, координирање на монетарна политика на земјите-членки со што се отвора патот за монетарна унија, промоција на интеграцијата во сферата на социјалните права, истражувањето и технологијата, животната средина, подобра економска и социјална кохезиона политика меѓу различните земји, како и реформи на структурните фондови. Во 1988 година, Европската унија се приспособуваше на пристапувањето на Грција, Шпанија и Португалија, со што ова пристапување придонесе да се зголемат регионалните диспаритети меѓу земјите. Структурните фондови беа интегрирани во сеопфатната кохезиона политика со цел да се воведат следните четири принципи: фокусирање на најсиромашните региони, вклучување на регионалните локални партнери, мултигодишно програмирање и стратешка ориентација на инвестициите. Во 1988 година беа усогласени пет приоритетни цел и тоа:

Цел 1: Промовирање на развојот и структурно приспособување на регионите чиј развој заостанува;

Цел 2: Конвертирање на регионите погодени од падот на индустриското производство;

Цел 3: Борба против долготрајна невработеност;

Цел 4: Олеснување на професионалната интеграција на младите;

Цел 5: а) Побрзо приспособување на земјоделските структури и б) промовирање на развојот на руралните области.

Со потпишувањето на Мастришкиот договор (Договорот на Европската унија) во 1992 година се презентираа новитети како нов инструмент, Кохезивниот фонд и нова институција, Комитет на регионите и се вовеле принципот на супсидијарност. Во годината што следуваше се креира нов финансиски инструмент за гаранција на риболовот, а за периодот 1994-1999 година финансиските средства за фондовите се зголемија на 168 билиони ECU²² еднакво на една третина од буџетот на ЕУ. Приоритетните цели кон кои беше насочена регионалната политика за периодот 1994-1999 година претрпеа промени во однос на постоечките цели од 1988 година и тоа првата, втората и петтата цел останаа непроменети, а третата и четвртата цел имаа мали промени, а беше воведена и нова шеста цел.

Цел 3: Борба против долгорочната невработеност и олеснување на интеграција на младите и лицата изложени на исклученост од пазарот на труд во работниот живот, како и промоција на еднакви можности за вработување на мажите и жените;

Цел 4: Олеснување на адаптацијата на работниците на индустриските промени и на промените на системите за производство;

Цел 6: Развојни и структурни приспособувања на слабо населените региони (од 1 јануари 1995 година).

„Агендата 2000“ беше подготвувана уште во втората половина на 90-тите години и го отвори патот за најголемото проширување на ЕУ со нови десет земји во мај 2004 година, со што населението на ЕУ се зголеми за 20% и само 5% зголемување на БДП на Унијата. Со ова проширување се зголемија диспаратите во приходите и вработеноста меѓу новите земји-членки и постоечките земји-членки. Во овој период беа промовирани и претпристапните инструменти за помош на земјите-кандидати со цел да се подготват за пристап кон Унијата. Со Лисабонската стратегија усвоена од Европската комисија во 2000 година, приоритетите на ЕУ се насочија кон растот, новите работни места и иновациите за периодот 2000-2010 година. Основна цел на

²²ECU – European Currency Unit, Европска пресметковна единица која беше заменета со еврото во 1 јануари 1999 година

стратегијата е Европската унија до 2010 година да е најконкументната и динамична економија базирана на знаење на светско ниво, способна ја обезбеди одржлив економски раст со поголем број и подобри работни места, како и поголема социјална кохезија. До 2010 година поголемиот број од цели не се исполнија и оваа стратегија беше оценета како неуспешна.

За периодот 2000-2006 година целите на регионалната политика од претходни шест се намалија на три и тоа:

Цел 1: Промовирање на развојот и структурно приспособување на регионите чиј развој заостанува;

Цел 2: Поддршка на економската и социјалната конверзија на областите кои се соочуваат со структурни тешкотии;

Цел 3: Поддршка на адаптација и модернизација на политиките и системите за образование, обука и вработување.

Во периодот 2007-2013 година значително се зголемија економските и социјалните разлики меѓу земјите и регионите, се поедноставија правилата и структурите, при што акцент се стави на транспарентоста и комуникација и уште поголема фокусираност на растот и работните места. Радикална промена е што една четвртина од ресурсите е наменета за истражување и иновации, а околу 30% за еколошка инфраструктура и мерки за заштита од климатските промени. Како главни цели за овој период се:

Цел 1: Конвергенција-солидарност меѓу регионите;

Цел 2: Регионална конкурентност и вработување;

Цел 3: Европска територијална соработка.

Последната развојна стратегија, предложена од Европската комисија на 3 март 2010 година, со цел да се промовира економскиот раст и развој на земјите-членки на ЕУ, е Европа 2020. Преку оваа стратегија треба да се надминат недостатоците во претходниот модел за раст и да се создадат услови за поинаков раст којшто е „попаметен, поодржлив и поинклузивен“. Приоритетите на оваа стратегија се темелат на *паметен раст*, кој ќе придонесе на развивање на економијата базирана на знаење и иновации, *одржлив раст*, преку промовирање на ефикасноста на ресурсите, поеколошката и поконкументна економија, *инклузивен раст*, преку негување на висока вработеност која ќе придонесува социјална и територијална кохезија. За да се оствари Европа 2020 се препорачува силен и ефикасен систем на економска власт и управување, воспоставен со цел да се координираат активностите помеѓу ЕУ и

националните економии. Единствената цел која се темели кон остварување на приоритетите презентирани во Европа 2020 се остварувањето на активности наменети кон истражувањето и иновациите, информатичкото општество, поддршка на претпријатијата и работниците, транспортот, енергијата, околината и климатските промени, здравството, културата, туризмот, вработеноста, социјалната исклученост и образованието, обуката и тренинг.

Главни цел на Европа 2020 се:

1. Вработеноста, 75% од населението на возраст на 20-64 години да е вработено;
2. Иновации, 3% од БДП на ЕУ да се користи за инвестиции во истражување и развој;
3. Климатски промени/енергија, да се намали емисијата на стакленички гасови за 20%, да се зголеми уделот на обновливата извори на енергија до 20%, и да се постигне 20% зголемување на енергетската ефикасност;
4. Образование, да се намали напуштањето на училиштето под 10% и најмалку 40% од населението на возраст од 30 до 34 година да завршат високо образование;
5. Сиромаштија/социјална исклученост, да се намали сиромаштијата со цел да има најмалку 20 милиони луѓе надвор од ризикот на сиромаштијата и социјална исклученост.

Со цел да овозможи и катализира напредокот на приоритетите, поставени се седум водечки иницијативи и тоа:

1. „Унија на иновации“, да се подобри пристапот до финасирање за истражување и развој за да се обезбеди претворање на иновативните идеи во производи и услуги кои ќе креираат раст и работни места;
2. „Млади на потег“, да се подобрат образовните системи и да се олесни влезот на младите луѓе на пазарот на труд;
3. „Дигитална агенда за Европа“, ширење на интернетот со голема брзина и користење на придобивките на дигиталниот единствен пазар за домаќинствата и компаниите;
4. „Ефикасност на ресурсите“, одвојување на економскиот раст од употребата на ресурсите, зголемување на употребата на обновливи извори на енергија, модернизација на транспортниот сектор и промовирање на енергетската ефикасност;

5. „Индустриска политика за ерата на глобализацијата“, да се подобри бизнис околината, особено за малите и средни претпријатија, како и да се поддржи развојот на силна и одржлива индустриска база конкурентноста на глобално ниво;
6. „Агенда за нови вештини и работни места“, кои ќе придонесат модернизирање на пазарите на работна сила и поттикнување на луѓето да ги унапредуваат своите вештини во текот на животниот циклус со цел да се зголеми учеството на пазарите на труд и подобро да одговорат на понудата и побарувачка на работна сила, како и да се унапреди мобилноста на работната сила;
7. „Европска платформа против сиромаштијата“, да се обезбеди социјална и територијална кохезија, а населението кое е сиромашно и социјално исклучено да живее во достоинство и да земе активно учество во општеството.

Со цел да се постигнат целите на Европа 2020 се користат политики и инструменти насочени кон единствениот пазар, буџетот на ЕУ и алатките за надворешната политика, а исто така вклучена е и широка институционална рамка како Европскиот совет, Советот на ЕУ(министри), Комисијата, Европскиот парламент, Европскиот економски и социјален комитет, Комитетот на регионите, Европската инвестициска банка и Европскиот инвестициски фонд, земјите-членки преку националните, регионалните и локалните власти и граѓанското општество.

Регионалната политика на ЕУ е финансирана од три главни фондови и тоа:²³

1. *Европски фонд за регионален развој*, креиран во 1975 година, има за цел да ја поправи нерамнотежата помеѓу регионите, да интервенира при исполнување на целите на регионалната политика на ЕУ и тоа на конвергенцијата, регионалната компетативност и вработување, и европска територијална соработка. Во однос на конвергенцијата, Европскиот фонд за регионален развој се фокусира на интервенција на модернизацијата и диверзификацијата на економските структури, како и создавање на работни места. Во однос на регионалната компетативност и вработување, приоритети на дејствување се иновацијата и економии базирани на знаење, животната средина и заштита од ризици, и пристап до транспорт и телекомуникации. Во однос на

²³ <http://ec.europa.eu>

територијалната соработка се дејствува на развојот на економски и социјални прекугранични активности, транснационални и билатерални соработки, како и интернационална соработка и размена на искуства помеѓу регионите и општините. Исто така, Европскиот фонд за регионален развој, ги насочува своите акции на дејствување кон посебни територијални карактеристики, како помалку развиени и оддалечени области со цел да се пронајде решение на проблемите со кои се соочуваат истите;

2. *Европски социјален фонд*, создаден во 1957 година како прв и најстар од фондовите на регионалната политика на ЕУ, е насочен за промоција на вработување и работни можности во ЕУ. Насочен е кон исполнување на конвергенција и регионалната компетативност и вработување, како цели на регионална политика на ЕУ. Притоа, овој фонд ги насочува своите акции на дејствување кон адаптација на вработените и претпријатијата во поглед на шеми за доживотно учење и креирање на иновативни работни организации, пристап до вработување на невработените, жените и мигрантите, социјална интеграција на хендикепираните лица и борба против дискриминација на пазарот на труд, и зајакнување на човечкиот капитал преку образовните системи и наставните установи;
3. *Фонд за кохезија*, создаден во 1993 година, наменет за земјите-членки чиј БДП по жител е 90% под просекот на ЕУ и служи за стабилизирање на нивните економии и намалување на економскиот и социјален недостаток. Овој фонд го поддржува исполнувањето на конвергенцијата и е насочен кон финансирање на приоритетни проекти поврзани со трансевропски транспортни мрежи и проекти поврзани со животната средина кои се поврзани со енергијата и транспортот и се корисни за животната средина како: енергетска ефикасност, користење на обновливи извори на енергија, развој на железничкиот сообраќај, зајакнување на јавниот превоз и сл. Притоа, финансиската поддршка од Фондот за кохезија може да биде укината доколку некоја земја-членка има превисок јавен дефицит и не презема мерки за да ја реши ситуацијата.

Покрај трите главни фондови постојат и други фондови и инструменти наменети за посебни цели поврзани со регионалната политика и тоа:²⁴

²⁴ <http://ec.europa.eu>

- *Инструменти за посебна поддршка:*
 - *JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions)* е партнерство помеѓу Европската комисија, Европската инвестициона банка, Европската банка за реконструкција и развој и Банката за обнова. Овој инструмент е техничка поддршка за дванаесетте земји кои во 2004 година и 2007 година се приклучија на ЕУ. Главно, поддржува подготовка на квалитетни големи инфраструктурни проекти кои чинат повеќе од 50 милиони евра поврзани со патишта, железници, водоводни мрежи, отпад, електрична енергија, кои ќе бидат кофинансирани од фондовите на ЕУ. Во случај на малите земји каде што нема толку големи проекти, JASPERS ги поддржува најголемите проекти. Преку овој инструмент се обезбедува поддршка и помош за сите фази на проектниот циклус од почетокот на проектот до преглед на документацијата и завршувајќи со совети за усогласеност со ЕУ законите.
 - *JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises)* е инструмент на Европската комисија креиран во 2005 година заедно со Европскиот инвестиционен фонд, со цел да им се обезбеди на малите и средни претпријатија пристап до финансиските средства на трите главни Европски фондови преку револвинг холдинг фонд. JEREMIE нуди финансиска поддршка во вид на инвестирање во ризичен капитал, (микро) кредити или гаранции на земјите-членки. Овие средства ќе го поддржуваат создавањето на нов или проширувањето на постоечки бизнис, пласирање на нови производи, пристап до пазари, технолошка модернизација, истражување и развој, трансфер на технологии, иновации и претприемништво. Оджливоста, поткрепата, флексибилноста, експертизата и партнерството се главните предности и карактеристики кои го опишуваат овој инструмент.
 - *JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas)* е иницијатива на Европската комисија во соработка со Европската инвестициона банка и Советот на Европската развојна банка, која ги поддржува урбаниот развој и обнова преку финансиски механизми во форма на капитал, кредит, гаранции кои се доставуваат до проектите преку Фондот за урбан развој и холдинг фондови. Овој инструмент ги

поддржува проектите за развој на урбаната инфраструктура, културното наследство и локалитети, трговски простор за малите и средни претпријатија, ИТ-секторот и истражувачките центри, универзитетски згради, подобрување на енергетската ефикасност и сл.

- *JASMINE (Joint Action to Support Micro-finance Institutions in Europe)* како заедничка иницијатава на Европската комисија, Европската инвестициона банка и Европскиот инвестиционен фонд е создаден за подобрување на капацитетот на небанкарските микрокредитни провајдери или микрофинансиски институции во разни области, како институционалното управување, информациите системи, управувањето со ризик, стратешкото планирање, како и да им помага на истите институции да ја задржат својата одржливост на пазарите. Овој инструмент нуди финансирање на институциите, техничка поддршка, идентификување на најдобри практики во областа на микрофинансирањето, публикации, конференции, семинари, кодекси на однесување и сл.
- *Фонд на солидарност на Европската унија* е формиран со цел да обезбеди финансиска помош на региони во земјите-членки или земјите-пристапнички погодени од природни катастрофи, вклучувајќи ги поплави, пожари, земјотреси, суша, бури и сл. Формиран е во 2002 година како реакција на големите поплави со Централна Европа во текот на летниот период. Средства од овој фонд можат да се користат доколку штетата на земјата од елементарната непогода изнесува 3 билиони евра (во 2002 година) или повеќе од 0.6% од БДП. Во исклучителни околности, фондот може да обезбеди финансиска помош и во ситуација кога гланицата за средства не е достигната. Ова се случува кога елементарните непогоди во одреден регион влијаат на мнозинството од населението, со сериозни и трајни последици. Посебно внимание се посветува на оддалечените, изолираните, островските региони. Во период од десет години, започнувајќи од ноември 2002 година па сè до март 2012 година, Фондот за солидарност има поддржано 23 различни европски семји со финансиски средства околу 2.5 билиони евра. Целта на помош од овој фонд е да се надополнат државните напори во корист на една земја при елементарна непогода и тоа: враќање на инфраструктурата, електричната енергија, водата за пиење, транспортот,

телекомуникациите, здравството, образованието во работна состојба, обезбедување на привремено сместување и служби за итна помош на населението, заштита на инфраструктурата и културното наследство, чистење на областите погодени од катастрофите. Во иднина функционирање на Фондот на солидарност ќе подлежи на промени и унапредување на работата.

○ *Инструмент за претпристапна помош (ИПА)* е креиран со 2007 година како замена на неколку европски програми и финансиски инструменти за земјите-кандидати и потенцијалните кандидати (PHARE, PHARECBC, ISPA, SAPARD, CARDS и финансискиот инструмент за Турција). Инструментот за претпристапна помош ги содржи следните компоненти:

- помош при процесот на транзиција за изградба на демократско општество и пазарна економија, како и развој на институционалниот систем;
- прекугранична соработка со земјите-членки на ЕУ или други земји кориснички на ИПА;
- регионален развој преку кој се обезбедува поддршка за транспортот, животната средина, инфраструктурата, како и подобрување на конкурентноста и намалување на регионалните диспаритети;
- развој на човечките ресурси во поглед на зајакнување на човечкиот капитал преку образовниот процес и обуки со што ќе се обезбеди борба против општествено исклучување;
- рурален развој, кој подразбира реструктурирање на земјоделството и адаптација кон стандардите на ЕУ.

Земјите-кориснички на средствата и поддршка од овој фонд се поделни во две категории и тоа:

- земји-кандидати на ЕУ (Хрватска, Турција и Република Македонија), на кои се однесуваат сите пет претходни компоненти;
- земји-потенцијални кандидати од Западен Балкан (Албанија, Босна Херцеговина, Црна Гора, Србија и Косово), на кои се однесуваат првите две компоненти.

Поддршката преку ИПА може да биде преку инвестиции, договори, субвенции, административна соработка преку експерти, мерки за поддршка за

имплементација и управување со програмата и буџетска поддршка, која подлежи на надзор.

Во Европа, локалната самоуправа има неколкувековна традиција. Системот на локална самоуправа е различен во различни земји, согласно со нивната традиција и законските акти, бидејќи не може да постои единствен модел. Европската повелба на локалната самоуправа и други документи на Советот на Европа и Европската унија кои се однесуваат на локалните и регионалните заедници ја почитуваат различноста на моделите на локална самоуправа. Европската повелба за локална самоуправа е донесена под покровителство од Конгресот на Советот на Европа во 1985 година. Сите земји-членки на Советот на Европа ги прифаќаат начелата на оваа повелба. Новите земји-членки на Советот на Европа ги прифаќаат начелата кога ќе имаат можност. Европската повелба за локална самоуправа претставува рамка за модерна децентрализација на земјите од Европа и е правен и политички патоказ за разбивање на бирократските системи. Со повелбата земјите-потписнички се обврзуваат да гарантираат политичка, административна и финансиска независност на локалните власти. Во начелата на повелбата се утврдува уставната и законската основа на локалната самоуправа, концептот на локалната самоуправа, обемот (опсегот) на локалната самоуправа, заштита на територијалните граници на локалните власти, соодветни административни структури и средства за извршување на задачите на локалните власти, услови за вршење на одговорностите на локално ниво, административна контрола на активностите на локалните власти, финансиските извори на локалните власти, права на здружување на локалните власти, законска заштита на локалните власти, како и условите за потпишување, ратификување, дефинирањето на територијата каде што ќе се применува откажување од повелбата.²⁵

Во 2009 година е донесен дополнителниот протокол на Европската повелба за локална самоуправа и се дава меѓународна правна гаранција на правото на учество на сите засегнати страни во работата на локалните власти. Мерките кои се предлагаат да се усвојат во законодавствата на земјите-потписнички се:

- Воведување на задолжителни процедури за вклучување на граѓаните како: консултативни процеси, локални референдуми и петиции, мерки за вклучување на граѓаните од подалечните територии;

²⁵European Chapter of local self-government, Council of Europe, Strasbourg 15.10.1985

- Воведување на процедури за пристап до официјални документи на локалните власти;
- Мерки за слушање на потребите на луѓето кои имаат тешкотии при вклучување во јавниот живот;
- Механизми и процедури за справување и реагирање по предлозите за функционирање на локалните самоуправи;
- Поттикнување на употребата на информатичките и комуникациските технологии за промоција на правата за граѓанско учество.

Со цел полесно класифицирање на административно-територијалните единици на државите-членки на ЕУ, како и разни анализи потребни за регионалната статистика на ЕУ, презентирана е Номенклатурата на територијални статистички единици (NUTS), кој претставува хиерархиски систем за идентификација и класификација на просторните единици на европските држави. Главно, постојат три нивоа на класификација на регионите по бројот на населението и тоа:

Табела 3.1. NUTSрегиони

Ниво	Минимум население	Максимум население
NUTS 1	3 милиони	7 милиони
NUTS 2	800 000	3 милиони
NUTS 3	150 000	800 000

Извор:ec.europa.eu/eurostat/

Со цел да се задоволат статистичките потреби на локално ниво, поставен е систем на локални административни единици (LAU), кој содржи две нивоа:

- LAU1 (поранешно NUTSниво 4) е дефинирано за повеќето, но не за сите земји, бидејќи кај некои земји се совпаѓа во NUTS 3, во случајот со Р. Македонија се однесува на општини;
- LAU 2 (поранешно NUTS ниво 5) се состои од населени места во случајот на Р. Македонија.

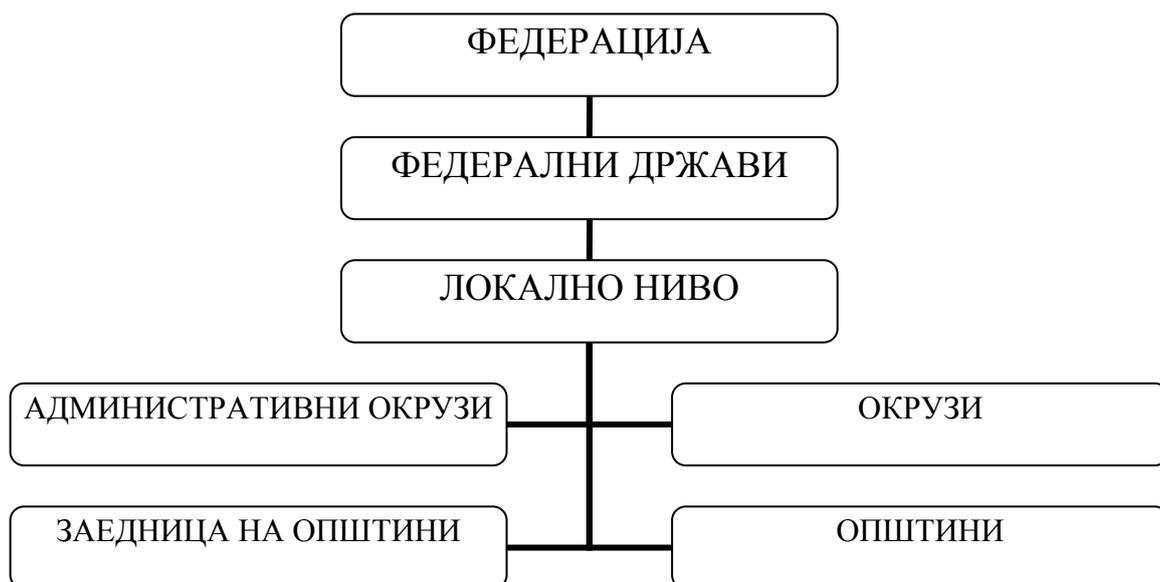
2. Студија на случај – Германија

2.1. Територијална организација на Германија

Федерална Република Германија е основана на 23 мај 1949 година, иако регионот именуван Германија населен од Германите датира 100 години пред новата ера. По Втората светска војна била поделена на Западна и Северна Германија. Берлинскиот ѕид како „железна завеса“ и симбол на политичка и воена поделба бил срушен во 1989 година, година пред да биде обединета, и покрај постоењето на големиот скептицизамот за нејзино обединување. Денес Германија е трета светска најголема економија, произведувајќи автомобили, електронска и комуникациска опрема, фармацевтски производи, хемикалии и многу други производи и технолошки иновации. Позната по квалитетните пива, Германија е втора во производството на хмељ. Како една од најмоќните економски, политички и технолошки лидери во Европа и во светот е и најнаселената земја-членка во ЕУ со популација од приближно 82 милиони жители.

Денес Германија има три главни административни и територијални нивоа и тоа:²⁶ федерација, федерални држави, познати како Länder и локално ниво.

Слика 3.1. Административни и територијални нивоа во Германија

²⁶http://www.bund.de/EN/Administration/Administration_node.html, преземено на 16 јули 2012

Германската администрација е водена од Закон и сите работи кои ги извршува администрацијата се законски потврдени и поткрепени.

- *Федерацијата* е највисоко административно ниво во Германија. Составена е од пет уставни органи и тоа: две законодавни тела со одговорност за конституирање на законодавната власт (Бундестаг-Долен дом на претставници, Бундесрат-Горен дом), Сојузен уставен суд (одговорен за конституирање на судската власт), извршната власт (Федералниот претседател и Федералниот кабинет составен од канцелар и министри).²⁷ Бундестагот се избира од германскиот народ на секои четири години и претставува најзначајниот и највисокиот орган во законодавната бранша на германската федерација кој учествува во изборот на канцелар и претседател на Германија, ја контролира работата на Владата, усвојува закони, го дефинира федералниот буџет и финансирањето на партиите и др.. Бундестагот е законодавно тело кое ги претставува 16. федерални држави и основната улога е да креира балансиран систем на работа помеѓу федералните држави и федерацијата, бранејќи ги интересите на федералните држави, притоа вклучувајќи ги во донесувањето на одлуки, законодавство, администрација и одговорност на федерацијата. Функцијата на претседателот на Германија се сведува на репрезентативна, церемонијална и надзорна, без политичка функција. Се избира од посебен орган создаден од членовите на Бундестагот, делегати на државниот парламент и јавни личности. Главните функции и надлежности на претседателот се потпишување и прогласување на закони, предлагање на канцелар и негово прогласување, поставување и отпуштање на министри по совет на канцеларот, како и поставување на судии и други службеници. Функцијата на канцеларот во Германија е слична на премиерската функција во другите земји и се избира од членовите на Бундестагот проследено со национални избори. Како „капетан“ на бродот на државата, канцеларот одредува кој ќе биде во Владата и ги избира министрите, како и ги одредува политичките насоки на дејствување на Владата.

-Германија е поделена на шеснаесет *федерални држави (германски Länder)*, уште нарекувани *Bundesland*секоја со свој устав и тоа:

1. Баден-Виртемберг (Baden-Württemberg);
2. Баварија (Bavaria);
3. Берлин (Berlin);

²⁷<http://www.bundesregierung.de/Content/EN/StatischeSeiten/breg/federal-government-function-and-constitutional-basis-structure-and-tasks.html?nn=393254>, преземено на 23 јули 2012 г.

4. Бранденбург (Brandenburg);
5. Бремен (Bremen);
6. Хамбург (Hamburg);
7. Хесен (Hesse);
8. Долна Саксонија (Lower Saxony);
9. Мекленбург-Западна Померанија (Mecklenburg-Western Pomerania);
10. Северна Рајна-Вестфалија (North Rhine-Westphalia);
11. Рајнска област-Пфалц(Rhineland-Palatinate);
12. Саp (Saarland);
13. Саксонија (Saxony);
14. Саксонија-Анхалт (Saxony-Anhalt);
15. Шлезвиг-Холштајн (Schleswig-Holstein);
16. Тирингија (Thuringia).

Слика 3.2. Федерални држави во Германија

Овие држави се прилично автономни и се поделени на различни начин во однос на нивната големина. Баварија, Саксонија и Тирингија се опишуваат како „слободни држави“ (Freistaat), а додека Берлин, Хамбург и Бремен се нарекуваат градови-држави (Stadtstaaten), а останатите тринаесет се обласни покраини (Flächenländer).

- Локалното ниво на Германија го сочинуваат четири помали нивоа и тоа:

1. административни окрузи (Regierungsbezirke);
2. окрузи (Kreise);
3. заедницана општини (Verwaltungsgemeinschaften);
4. општини (Gemeinden).

Административните окрузи се поделени неколку од шеснаесете федерални држави во Германија и тоа: Баден-Виртемберг, Баварија, Хесен и Северна Рајна-Вестфалија, пришто постојат деветнаесет административни окрузи, а додека сите други се поделени директно на окрузи. Окрузите се средно ниво на администрација и се делат на рурални окрузи (вкупно 295) и урбани окрузи (вкупно 107). Амт или заедница на општини е вид на административна поделба која е составена од група општини и денес е единствена за Германија. Најниското ниво на територијална поделба во Германија се општините и денес има 11.250 општини.

2.2. Планирање на ЛЕР во Германија

Поради административната и територијалната организација на Германија, планирањето, како неизбежна обврска на секоја држава е поделено на трите главни нивоа и тоа на федерација, на федералните земји и на локално ниво. Овој систем на планирање се карактеризира со хиерархиски овластувања меѓу трите нивоа на власта.

Темелот на најниската административна единица - општините имаат загарантирана автономија во Федерална Република Германија, која е утврдена од покраинските закони и соодветни закони за локална самоуправа, но основата е презентирана во член 28 во Уставот, со кој на општините им се гарантира правото на регулирање на сите локални работи во сопствена одговорност во рамките на границите пропишани со законите.²⁸ Имено, со Уставот се обезбедува и гаранција за егзистенција на општините, како административна единица.

Преку широкиот административен систем и процесот на децентрализација во Германија се обезбедува зајакнување на правната и институционалната средина на различни административни нивоа, како и градење на институционална структура која ќе обезбеди развој на национално и на локално ниво, и ќе се институционализира учеството на јавноста во донесување на одлуки на локално ниво.

²⁸Basic Law for the Federal Republic of Germany, Deutscher Bundestag

Локалната самоуправа има право на *персонална самостојност*, со која им се дава на општините за право да избираат, поставуваат, унапредуваат и отпуштаат персонал; *организациона самостојност*, која го опфаќа правото на сопствено обликување на управната организација; *самостојност во планирањето*, со што општините имаат сопствена одговорност да донесуваат планови за градежни насоки со цел да го уредуваат и обликуваат општинското подрачје; *самостојност во правната регулатива*, право за донесување на општински статuti; *финансиска самостојност*, право на општините да одлучуваат за приходите и расходите; *даночна самостојност*, право да општините да собираат даноци.²⁹

Општинските задачи добиваат сосема поинаква структура уште од преддемократскиот период на 19 век и истите се поделени на задачи од сопствениот и задачи од пренесениот делокруг. Во сопствениот делокруг спаѓаат доброволни самоуправни задачи, за кои општините решаваат дали и како ќе ги извршуваат задачите и задолжителни самоуправни задачи, кои се пропишани со закон. Правото на сопствените задачи на општините ги вклучува културните работи (музеите, театрите, спортските активности и училиштата) и јавните и инфраструктурни услуги (обезбедување на вода и електрична енергија, гас, пожарникарски услуги, отпад, гробишта, болници, организирање на локални избори, како и изградба и одржување на локалните патишта, зелените површини и парковите). Исто така, општините се независни во поглед на планирањето на развојот на општината, како и употребата на локалното земјиште, градењето, садење и уредување. Тие имаат сопствена независна администрација, за која одлучуваат за персонал кој ќе се вработи, која не е под надзор на федералните држави, туку е под законска супервизија. Во поглед на задачите од пренесениот делокруг, општините ги извршуваат задачите добиени од повисокиот ранг, од Федерацијата и од федералните држави (покраини), кои се сведуваат на издавање на возачки дозволи и регистрација на возила, прашања поврзани со регистрација и попис на население и странци, инспекција за храна, сигурност при работа, здравствена контрола, градежна инспекција, заштита на природата и животната средина и сл. За овие делегирани задачи, општините се под надзор на властите на федералните држави.

Локалната самоуправа вклучува и фискална анатомија. Општината поседува извори на финансиски средства и тоа: даноците кои потпаѓаат под нејзин домен,

²⁹Современи трендови на локална самоуправа во некои европски држави, Фондација „Фридрих Еберт“, Скопје, 2002 г.

покрај тоа што федералните влади и владите на сојузните држави имаат право на дел од овие приходи, одредени такси, придонеси, финансиски средства од Федерацијата и федеративните држави, приходи од продажба на градежно земјиште и сл. Данокот на имот, како значаен извор на приходи, и локалните акцизи целосно потпаѓаат под домен на општината, а додека од општините имаат и право на одреден удел од приходите од данок на добивка и од општите даноци на промет. Општините, исто така, имаат право на процент од вкупните приходи од заедничките даноци со федералните држави. Приходите од споменатите извори на финансирање не се доволни за финансирање на локалните задачи и поради тоа општините добиваат државни средства од федералните држави, со цел да се обезбеди фискално изедначување. Ова фискално изедначување е дизајнирано во цел да се подобри финансиската состојба на општините, а истовремено да се балансираат разликите во капацитетот за оданочување на локалните власти, како и да бидат способни да обезбедуваат услуги за околината на општината.

Локалните самоуправи преку посебни доброволни организации наречени „чадор“ организации на локалните самоуправи ги бранат сопствените интереси во поглед на политички одлуки на повисоките нивоа, на федералните. Некои од тие организации се следните:³⁰

- Германска асоцијација на градови (*Deutscher Städtetag*), групирање на големите градови;
- Германска асоцијација на окрузи (*Deutscher Landkreistag*);
- Германска асоцијација на градови и општини (*Deutscher Städte- und Gemeindebund*), групирајќи ги помалите и средни заедници.

Локалните власти во Германија имаат обврска за унапредување на општина, а со тоа и за унапредување на локалниот економски развој. Меѓутоа, со текот на времето погледот кон економскиот развој на локално ниво се промени, поради глобалните промени. Глобализацијата им понуди на германските општини од една страна големи можности, а од друга страна ризици. Локалните власти се најдоа пред предизвикот од унапредување на економскиот развојот преку прифаќање на светската трговијата на добра и услуги, и навлегувањена знаењето, технологијата и ера на иновациите. Навлегувањето на големите компании на локално ниво ги погоди средните и мали претпријатија кои својот опстанок на пазарот го пронаоѓаа во

³⁰<http://www.arl-net.de/>, Academy for Spatial Research and Planning, Germany, преземена на 21 август 2012 г.

истакнување на конкурентните предности, во растот на нови концепти за сектори базирани на знаење. Локалната економска политика кон која се насочија германските општини се темели кон пронаоѓање на конкуритивни предности, како и политика за вработување, придружена со промоција на програми за почеток на бизниси и програми за самовработување на имигрантите, економски развој базиран на знаење, промоција на превентивен економски развој и управување со кризи, соработка на федералните, покраинските, локалните власти и меѓу бизнис секторот, контрола, мониторинг и евалуција на сопствените цели на општините, презентирање на квалитет, меѓуопштинска соработка и др.³¹

Финансирањето на локалната развојна политика е, главно, одговорност на локалните власти, но значајно е да се спомене дека локалните власти имаат голем број на можности за привлекување на финансиски средства од други трети лица и институции. Развојните активности на локално ниво се помогнати од германскиот национален буџет, главно, од Федералното министерство за економска соработка и развој, од буџетите на ниво на федералните држави, од локалните невладини организации, партнерства, цркви, фондации, донации и др.

Политиката на регионалното планирање во Германија има за задача на подобрување на условите на развој на поединични области и има за цел искоренување на различните во поглед на економскиот развој меѓу одредени области и да се гарантираат приближно идентични општествени услови за сите граѓани во земјата.

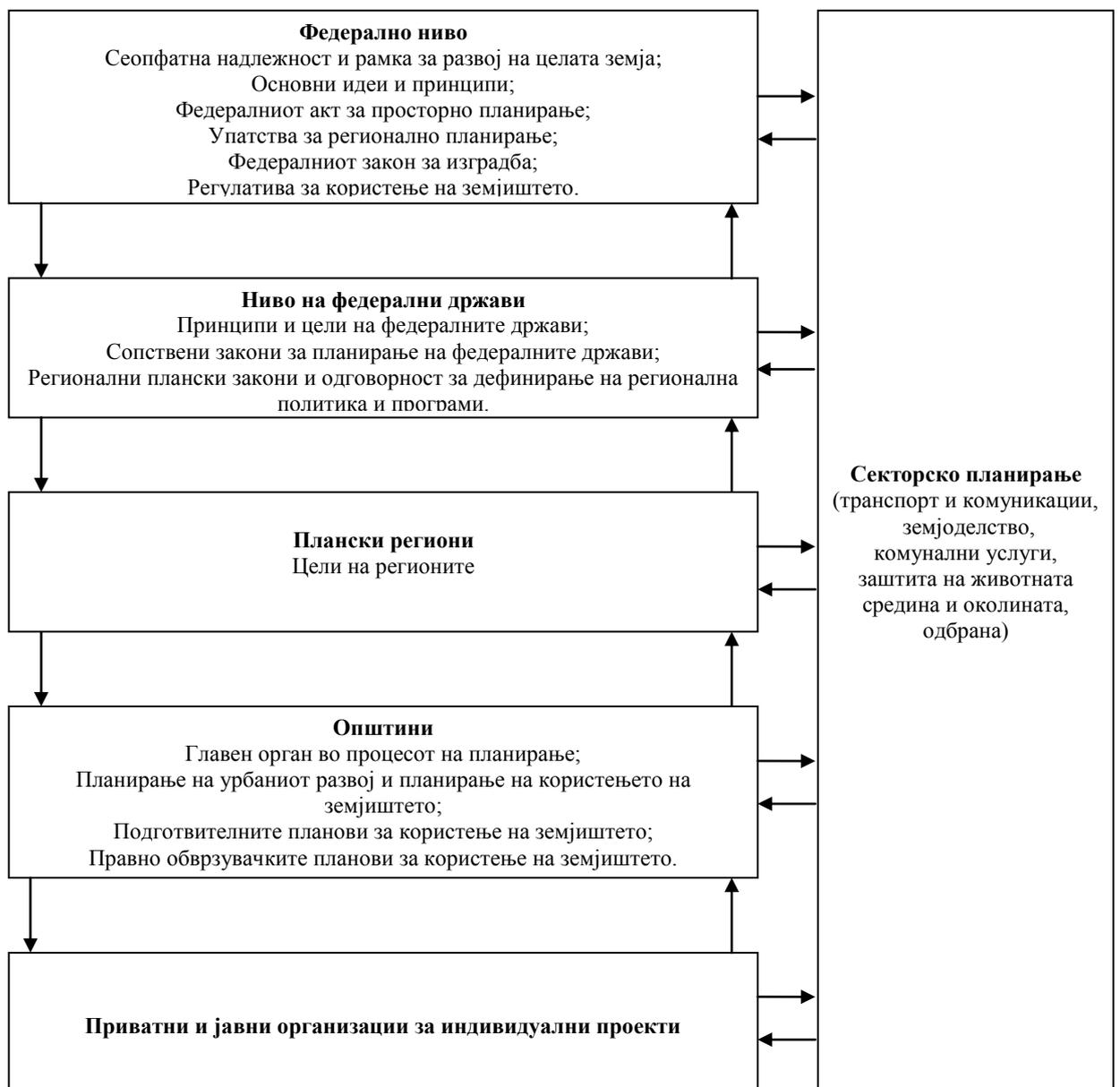
Планирањето во Германија има долга традиција и е поделено меѓу различните административни хиерархиски нивоа. Национално ниво на планирање има мало влијание врз сеопфатното планирање. Владата на Федерацијата не креира или имплементира планови, туку обезбедува целокупна рамка и структура за конзистентност на државно, регионално и локално планирање. Федералните држави, регионите и општините се вистинските органи одговорни за планирање. Плановите се изработуваат од федералните држави и од општините. Согласно со автономијата на општините, Федералната Влада и владите на федералните држави ги водат, советуваат и поддржуваат специфичните развојни активности на општините преку финансиска поддршка. И покрај тоа, планирањето е организирано како процес на меѓусебно повратно влијание на федералните, државните и општинските власти, со посредување и консензуз. Сите видови на планови се во согласност со поставените

³¹<http://www.difu.de/>, Deutsches Institut für Urbanistik, преземено на 14 август 2012 г.

основни цели и задачи од повисоките нивоа на администрација, а додека одговорноста за истите се зголемува со пониските нивоа на власт. Исто така, министерствата формулираат секторски планови кои се независни од просторното планирање. Покрај тоа, федералната влада издава неформален, необврзувачки преглед на федералното просторно планирање, кој влијае на сите нивоа на планирање при користење на информации, статистички податоци и притоа ги дефинира клучните цели и прашања.

Функционирањето на планскиот систем во Германија накратко е прикажан на следната слика.

Слика 3.3. Плански систем во Германија

2.2.1. Институционална рамка

Со фактот дека Германија е федерална држава, работите поврзани со економски развој на различни административни и територијални нивоа се поделени различни. Голем број на локални асоцијации, мрежи и политички актери на сите нивоа се партнери на локалните власти во унапредувањето на развојните активности на локално ниво, а истовремено и промовирајќи ја националната и интернационалната политика на Германија. Институциите одговорни за економски развојна локално ниво се следните:

- Национално ниво: владата, министерствата меѓу кои Федералното министерство за економска соработка и развој³², кое е одговорно за равоната политика на земјата и Федералното министерство за транспорт, изградба и урбанистички прашања³³, кое е задолжено за економски ефикасен транспорт, а истовремено и согласен со животната средина; градежноштво, станбени индустрии кои се клучен сектор за раст и вработување; унапредување и поддршка на градовите согласно со социјалната, еколошката и економската модернизација, како и поддршка на руралниот развој;
- Регионално ниво: владите на федералните држави и релевантните министерства;
- Локално ниво: советите, општините, јавните институции, администрацијата на окружите;
- Агенции, канцеларии, асоцијации, академии, „чадор“ организации на локалните самоуправи, Државната банка (StateBankKfW), регионални развојни агенции, општински развојни банки, истражувачки институти, јавни агенции, Агенцијата за заедници во еден свет (the Service Agency Communities in One World), Германското друштво за меѓународна соработка (GIZ), интернационални агенции како UNHabitat;
- Локалната индустрија, приватните претпријатија, организации на заедницата, граѓаните, невладини организации, партнерства, цркви.

³²<http://www.bmz.de>, Федералното министерство за економска соработка и развој, преземено на 14 август 2012 г.

³³<http://www.bmvbs.de>, Федералното министерство за транспорт, изградба и урбанистички прашања, преземено на 14 август 2012 г.

2.2.2. Законска рамка

Локалната развојна политика е законски одредена во член 28 од Основниот закон или Уставот. Со тоа им се дава за права на локалните власти да управуваат со развојната политика на локално ниво. Развојната политика на локалните власти се смета за една од нивните волонтерски активности и нејзин прв приоритет е извршување на задолжителни активности.

По угледите на историски примери, како и врз основа покраинската законодавна сувереност, во Федералната Република Германија се создадоа различни типови структури на закони за локална самоуправа. Разликата се прави во однос на тоа дали општинската управа и општинскиот совет заедно ги раководи едно лице (монизам или, пак, белег на статусот е напоредноста (дуализамот) на почесните претседатели на советот (градоначалници) и на шефот на управата (градски, општински директор), Исто така, важна е распределбата на овластувањата на одлучување. Според тоа се разликуваат магистратски статут, градоначалнички статут, северногермански статут, јужногермански статут и општински статут на петте нови сојузни покраини.³⁴

Целокупната рамка на планирање прави разлика помеѓу Bauleitplanung или локално планирање на користење на земјиштето и Raumordnung, или просторно планирање. Истите се одредени и организирани од два федерални акти или закони. Првиот, Baugesetzbuch (Federal Building Code) или Федералниот закон за изградба, насочен кон локалното користење на земјиштето, им налага на пониските нивоа на владата да изработуваат планови, кои се вертикално и хоризонтално конзистентни и стандардизирани на ниво на експертизата, правилата и симболите. Второто, просторното планирање е водено од Bundes-Raumordnungsgesetz (Federal Spatial Planning Act) или Федералниот акт за просторно планирање, кој ги содржи одредбите за услови, функциите и водењето на просторното планирање и обезбедува рамка за федералните држави да развијат сопствени закони за просторно планирање со што ќе се обезбедат детали за локалното ниво. Актот обезбедува прописи и регулативи за планирање на општинско ниво.³⁵

³⁴Современи трендови на локална самоуправа во некои европски држави, Фондација „Фридрих Еберт“, Скопје, 2002 г.

³⁵Schmidt, Stephan and Ralph Buehler, *The Planning Process in the US and Germany: A Comparative Analysis*, International Planning Studies Vol.12, no. 1, 55-75, February 2007, page 57

Постоењето на разновидни законски регулативи и прописи на федерално, покраинско и локално ниво ги утврдуваат планските и развојните активности како на ниво на целата држава, така и на ниво на општините.

3. Студија на случај-Словенија

3.1. Територијална организација на Словенија

Како дел од поранешната СФРЈ и земја на некогашната Австроунгарска Империја, Словенија ја доби својата независност во 1991 година. Оваа мала отворена економија со површина од 20.273 км² и околу 2 милиони жители, по осамостајувањето се соочи со процесот на транзиција кон пазарна економија, минувајќи низ структурни политички и економски промени и реформи и истовремено приклучувајќи се на повеќе интернационални организаци како: Советот на Европа (1993), Општата спогодба за царини и трговија (1994), придонесувајќи да се приклучи кон Светската трговска организација и Европската унија (2004). Словенија го прифати еврото како национална валута во 2007 година и стана член на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕСД) во 2010 година.³⁶

Во средината на деведесеттите година од 20 век Словенија се соочи со силен раст и развој, а како причини за овој прогрес се наведуваат два значајни фактори и тоа: прво, хомогената етничка структура (88% Словенци) и толерантноста кон националните малцинства и имигрантите од другите делови на Југославија и, второ, позицијата на Словенија во Централна Европа, односно наоѓајќи се на северозападниот дел од поранешна Југославија. Ова овозможи Словенија во голема мера да ги избегне Балканските војни и да се приближи кон другите европски земји.³⁷

И покрај малата површина, спаѓајќи во помалите европски земји, Словенија изобилува со голема културна и природна разновидност, креирајќи единствени живописни пејзажи и природни карактеристики, привлекувајќи туристи од целиот свет. Ова, главно, е поради местоположбата на земјата каде што се среќаваат четирите големи географски региони и тоа: Алпите, Панонскиот басен, Медитеранот и

³⁶OECD Territorial Reviews: Slovenia 2011, OECD Publishing, 2011

³⁷http://circa.europa.eu/irc/dsis/regportraits/info/data/en/si_national.htm, преземено на 22 октомври 2012 г.

Динарските Планини. Половина од земјата е покриена со шумски предели, како и со голем број на заштитен растителен и животински свет. Поради сплетот на крајбрежна субмедитеранска клима, во внатрешноста - континентална клима и на повисоките предели - планинска клима, Словенија е вистинска земја на лозјата. Поделена е на лозјарски региони: приморски, посавски и подравски и на 14 окрузи. Ова дополнително го унапредува економски развојот во секои од регионите и областите. Приморскиот регион е познат по своевидни црвени и полни бели вина, посавскиот регион е карактеристичен по словенечкиот специјалитет *цвичек*, а подравскиот регион е татковината на ренскиот ризлинг, совињон и руландец, како и на одличниот траминец и на пенливите вина.

Според Уставот, Словенија е демократска република и социјална држава управувана со закон. Државата е заснована по принцип на поделба на законодавна, извршна и судска власт, со парламентарен систем на владеење. Највисок законодавен орган е Националното собрание со 90 пратеници, кое има право да донесува закони, уставни амандмани, национални програми, резолуции, да создава свои внатрешни правила, да го ратификува државниот буџет и државните договори, и да повикува референдуми. Националното собрание заедно со Националниот совет го сочинуваат Словенечкиот парламент. Претседателот на Република Словенија ја претставува републиката и е командант на вооружените сили, повикува парламентарни избори, прогласува закони, номинира кандидати за премиер, кандидати за судии на Уставниот суд, ги поставува и ги отповикува амбасадорите и др. Претседателот нема влијание врз составот на Владата, која е под надлежност на премиерот и на Националното собрание. Највисок извршен орган е Владата на Република Словенија и истовремено и највисоко тело на државната управа, притоа поседувајќи двојна функција и тоа извршна-политичка и административна. Извршно-политичката функција вклучува извршувањето на политиките договорени од страна на Националното собрание, спроведување на законите и прописите донесени од страна на Националното собрание и во согласност со Уставот, законите, актите на Националното собрание, Владата поставува, насочува и ја усогласува имплементацијата на државните политики. Административната функција на Владата е, како највисок орган на државната управа, да издава прописи и донесува правни, политички, економски, финансиски, организациони и други мерки, кои се потребни за развој на државата. Владата е независна и за европските прашања и поставува прописи и акти во рамки на својата надлежност за споредување на регулативите на ЕУ. Владата се состои од премиер и

министри. Задачата на судството е да одлучува за правата и должностите на граѓаните. Сите судови во Република Словенија се редовни судови и дејствуваат во согласност со принципите на уставноста, независноста и владеењето на правото. Уставниот суд е највисокиот орган во однос на заштита на уставноста, законитоста, човековите права и основните слободи.³⁸

Словенија, за целите на регионалната политика на ЕУ, е поделана на два микрорегиони и тоа: Источна Словенија и Западна Словенија. Поради статистички причини и за целите на просторното планирање, Словенија е поделена на 12 статистички региони кои немаат политичка и административна функција и тоа:

- 1) Мурски статистички регион;
- 2) Дравски статистички регион;
- 3) Коручки статистички регион;
- 4) Савињски статистички регион;
- 5) Засавски статистички регион;
- 6) Долносавски статистички регион;
- 7) Југоисточна Словенија;
- 8) Нотрањско-крашки статистички регион;
- 9) Централнословенечки статистички регион;
- 10) Горењски статистички регион;
- 11) Горички статистички регион;
- 12) Крајбрежно-крашки статистички регион.

Првите осум статистички региони спаѓаат во Источна Словенија, а додека останатите четири се во Западна Словенија.

Словенија има две нивоа на администрација: централната власт и општините. Денес Словенија е поделена на 211 општини, од кои единаесет се градски урбани општини.³⁹ Понатаму, општините се поделени на локални заедници и области. Како дел од поранешна Југославија, Словенија беше поделена на 62 релативно големи општини, кои како фундаментални клетки на социјалистичкиот самоуправен систем имаа значителна политичка моќ. Денес Словенија е организирана на 58 административни единици кои најчесто се базираат на моделот на поранешните општини.

³⁸ <http://www.slovenia.si>, преземено на 22 октомври 2012 г.

³⁹ <http://www.stat.si>, Завод за статистика на Република Словенија, преземено на 29 октомври 2012 г.

Словенија има долга традиција на регионализам и локална самоуправа. Според Законот за локална самоуправа, кој е донесен во 1993 година, општината е основна локална самоуправна единица со најмалку 5.000 жители, а урбаната општина има најмалку 20.000 жители и најмалку 15.000 работни места, како и да биде географски, економски и културен центар со својата област. Урбаните општини имаат еднакви надлежности како општините, но во согласност со Уставот, тие може да вршат и пренесени административни задачи од државата, кои се однесуваат на развојот на градот. Основна цел на секоја општина е да ги извршува и самостојно уредува општинските задачи, кои се утврдени со Уставот, Законот за локална самоуправа и други законски акти.

Општинските задачи се насочени кон следните активности:⁴⁰

- управување со средствата на општините;
- обезбедување на услови за економски развој на општината и во согласност со законот за извршување задачи во областа на угостителството, туризмот и земјоделството;
- планирање на просторниот развој, како и извршување на задачите поврзани со физичкиот простор и изградба на објекти согласно со закон;
- создавање на услови за изградба на станovi и обезбедување на зголемувањето на социјалната помош;
- регулирање, управување и обезбедување на локалните јавни услуги во рамките на своја надлежност;
- промовирање на услугите на социјална заштита за предучилишните установи, благосостојбата на децата и семејството, како и за социјално загрозените, инвалидите и старите лица;
- обезбедување на заштита на воздухот, почвата и водните извори, како и заштита од бучава и собирање и остранување на отпадот и други работи поврзани со заштита на животната средина;
- регулирање и одржување на снабдувањето со вода и струја;
- создавање на услови за образование на возрасни;
- промовирање на активности поврзани со воспитувањето и образованието, преку достапни информации и документација, како и асоцијации на територија на општината;

⁴⁰The Law on Local Self-Government

- промовирање на културната/уметничката креативност, обезбедување на достапноста до културни програми, обезбедување на библиотеки наменети за целите на образованието, како и одговорност на општините за зачувување на културното наследство на нејзина територија;
- промовирање на спортот и рекреацијата;
- изградба, одржување и регулирање на локалните патишта, рекреативните и другите јавни површини, регулирање на сообраќајот во општината и извршување на задачи во јавниот ред;
- надзор на локалните настани;
- организирање на локалната полиција и обезбедување на ред во општината;
- обезбедување на заштита од пожар и организирање на спасувачки служби;
- организација на погребални услуги;
- утврдување на престапи и казни за прекршување на прописите на општината и вршење на увид и надзор на имплементација на општинските прописи и акти;
- донесување на статут на општината и други општи акти;
- организирање на општинска администрација;
- регулирање на други локални работи од јавен интерес.

Централната власт може да пренесува одредени одговорности и задачи на општината, доколку тоа придонесува до одредени финансиски средства. Трансфер и пренесување на задачите кон општините, главно, се во благосостојбата, образованието, рекреацијата, транспортот и економскиот развој.

Органите на општината го сочинуваат градоначалникот, советот на општината и надзорниот одбор. Градоначалниците се одговорни за градската администрација, за предлагање на годишниот буџет, за подготовка на акти во рамките на надлежноста на советот, за вработување и назначување на административниот персонал и др. Општинските совети се претставнички тела и донесуваат основни одлуки во надлежноста на општината, донесуваат општи акти, одобруваат општински буџети, го надгледуваат градоначалникот и општинската администрација и др. Надзорниот одбор е назначен од општинскиот совет и е задолжен за надгледувањето на ефикасното извршување на буџетот и сите други финансиски операции во рамките на општината. Граѓаните можат да учествуваат во локалниот живот преку собири на граѓани и референдуми.

Општинските задачи и работи се финансирани од сопствени извори, национални средства и заеми. Само оние општини кои не се доволно економски развиени и кои не можат адекватно да ги финансираат локалните работи и задачи добиваат дополнителни средства од централната власт. Дополнителните средства се обезбедуваат за извршување на итни општински задачи, за извршување на задачи доделени од државата, за кофинансирање на локални работи од јавен интерес и др. Сопствените извори на општината се:⁴¹

1. даноци и други задолжителни придонеси;
2. приходи од средствата на општината.

Даноците кои спаѓаат под надлежност на општината и се користат за финансирање на работи од јавен интерес се данокот на имот, даноците за наследство и подарок, данок на профит од коцкање, данок на промет со нематеријална сопственост и други даноци пропишани со закон. Приходите од имот на општината првенствено се од приходи од закуп за земјиште и згради во сопственост на општината, приход од инвестиции во капитал, приход од хартии од вредност, приход од инвестиции во нематеријален имот или хартии од вредност, како и од профитот на јавните претпријатија и концесии.

И покрај тоа што Уставот на Словенија предвидува две групи на локална самоуправа, општини и други единици на локална самоуправа; односно провинции, само општините се основани досега. Провинциите како второ задолжително ниво на локалната самоуправа ќе ја зацврстуваат децентрализацијата и ќе донесат многу промени во функционирање на целокупниот економски и политички систем.

3.2. Планирање на ЛЕР во Словенија

Општините немаат посебни влијанија врз економскиот развој и тие не подготвуваат посебни аранжмани за поттикнување на економскиот развој. Ова е првенствено резултат на ограничената надлежност на општините (во фискалната и монетарно-кредитната политика, вработувањето, просторната регулатива) и поради преголемата централизација на државните политики и само во некои случаи државната власт ги вклучува општините во дизајнот и имплементацијата на програмите за развој. Во однос на улогата и важноста на локалниот развој, сè уште не

⁴¹THE LAW ON LOCAL SELF-GOVERNMENT

е доволно разбран.⁴² Главниот проблем е во недостатокот на дефинирањето на улогата на општините во поглед на економскиот развој. Општинските власти инвестираат во локалната инфраструктура, како што се локалните патишта и снабдувањето со вода, но помалку се подготвени да ја преземаат одговорноста за реалниот економски развој на нивните заедници, како што се развојот на мали и средни претпријатија, човечките ресурси, работни места, инвестиции во современи економски инфраструктури како бизнис зони, инкубатори, иновативни центри.⁴³

Проблемот со кој се соочуваат општините во Словенија, е недоволната промоција и посветеност на прашањата поврзани со локалниот економски развој. Пред сè, успешната формулација и имплементации на развојната стратегија зависи од способноста на локалните лидери. Во многу општини развојните прашања не се на врвот на политичките агенди. Повеќето од клучните прашања се занемарени. Решение за овој проблем е вклучување на поголем број на актери во решение на развојните прашања, како и вклучување на јавно-приватни партнерства, поддршка од централната власт и слично. Исто така, реформата на локалната власт, што придонесе создавање на нови општини, донесе локални конфликти со што се занемарија долгорочни проблеми и се појавија регионални диспаритети помеѓу регионите и општините. Една од причините за кризата на словенечката локална самоуправа е постоење на голем број на неефикасни општини, кои географски се многу мали и имаат мал број на жители. До 2007 година, околу 100 општини во Словенија имаа помалку од 5.000 жители, а околу 25 имаа помалку од 2.000 жители. Некои општини, посебно оние помалите, се соочуваат со проблеми за ги задоволат потребите на населението и да ги понудат потребните јавни услуги или да имплементираат потенцијални развојни инвестиции. Дел од општините немаат капацитет да спроведат стратешко планирање или да ги користат фондовите на ЕУи се соочуваат со неможност на извршување на задачите пренесени од државата, поради недостаток на оспособен кадар за нивно извршување. Исто така, проблем е и недоволната автономија на приходите на локалните власт, односно даночната автономија за словенечките општини е лимитирана, тие имаат мала можност да ја утврдуваат даночната основа, даночната стапка или даночните ослободувања.

⁴² Friedrich Ebert Stiftung Zagreb Office, *Local Self Government and Decentralization in South-East Europe*, Zagreb 2001

⁴³ OECD publications, *Local Innovations for Growth in Central and Eastern Europe*, 2007

Регионалниот развој, регулиран од Законот за промоција на рамномерен регионален развој, е главен инструмент за промовирање на балансиран економски, социјален и просторен развој, и придонесува да се намалат разликите во економскиот раст и во можностите помеѓу регионите и да се промовираат здрави и цврсти економии. Регионалните планови на развој се основни документи на регионално ниво, кои ги дефинираат развојните предности, проблеми, приоритети, цели, финансиските средства на регионот, како и опис на извршувањето на програмите и главните носители на истите.

Пред создавањето на независна држава, Словенија имаше сеопфатен систем на социјално планирање, кој ги содржеше економскиот, социјалниот и просторниот аспект. По создавањето на независна држава, со закон се откажа социјалното планирање. Само просторните компоненти на националните и локалните социјални планови останаа во сила до донесувањето на прописи за просторно планирање.

Во 1993 година, Владата на Република Словенија го подели регионалното планирање на регионален (економски) развој и просторно планирање.

Макроекономскиот развој е надлежност на Институтот за макроекономски анализи и развој, што претставува независна владина канцеријата, формиран во 1994 година како надледник на поранешниот Институт за социјално планирање, формиран за време на Втората светска војна, со цел за унапредување на развојните активности. Истиот тој, Институт за социјално планирање во 1975 година се соедини со Институтот за регионално и просторно планирање. Новоформираните обединет институт подготвувал годишна резолуција за економскиот развој, среднорочни и долгорочни планови и анализи за економски, социјален, регионален и просторен развој. Во 1991 година обединетиот институт претрпе реорганизација. Одделот за просторен развој му се придружи на Министерството за животна средина и просторно планирање, додека делот за економскиот оддел беше под надлежност на Министерството за финансии. Во 1994 година, поранешниот Институт за социјално планирање беше преименуван во Институт за макроекономски анализи и развој. Овој институт беше експертска и техничка поддршка на некои клучни национални стратешки документи, како Стратегијата за економски развој на Словенија, Стратегијата на Република Словенија за пристап кон Европската унија (економски и социјални делови), вкупна проценка на приоритетите на економската политика и развојната стратегија на Словенија. Институтот, исто така, учествува и со изработка на меморандум на буџетот, национален развоен план и програма за стабилност. До

донесување на Закон за изменување и дополнување на Законот за владата на Република Словенија во 2000 година, овој Институт беше орган на Министерството за економски односи и развој. Со овој Закон тој беше реорганизиран како независна владина канцеларија водена од директор кој одговора на премиерот. Институтот за макроекономски анализи и развој има целосна независност во поглед на техничките и методолошките прашања поврзани со примена на алатки за анализа и предвидување и толкување на резултатите.⁴⁴

Од 1971 година до 1999 година, регионалната политика се фокусираше на поддршка на неразвиените и помалку развиените области и намалување на регионалните диспаритети. Посебен Закон за промоција на помалку развиените региони беше усвоен во 1971 година, врз основа на концептот на полицентричниот развој и фокусиран на поддршката на демографски загрозените региони. Намената на Законот за промоција на балансиран регионален развој, усвоен во 1999 година, била да ја прошири регионалната политика, земајќи ги предвид конкурентните фактори. Законот се обиде да ги надмине границите на демографските критериуми во насочувањето на регионалните потреби и да ги исполни барањата за квалификација на Европските структурни фондови, обезбедување на правна основа за спроведување на структурните фондови на ЕУ во Словенија. Со овој закон се основа Националната агенција за регионален развој, како тело на Министерството за економија, а потоа под контрола на Владината канцеларија за локална самоуправа и регионална политика формирана во 2003 година. Со укинувањето на агенцијата регионалната политика и прашањата за локалната самоуправа до февруари 2012 г. беа под надлежност на Владината канцеларија за локална самоуправа и регионална политика на Република Словенија. Оваа канцеларија, заедно со 12 регионални агенции за развој беа одговорни за подготовка на регионални развојни програми и регионален просторен развој, како и просторните развојни стратегии за локално ниво. Денес областа за регионалната политика е надлежност на Министерството за економски развој и технологија, а прашањата за локалната самоуправа е надлежност на Министерството за правда и јавна администрација.⁴⁵

Регионалната политика во Словенија, традиционално, е насочена кон намалување на регионалните диспаритети, а со тоа кон помалку развиените области во

⁴⁴<http://www.umar.gov.si>, Институт за макроекономски анализи и развој на Република Словенија, преземено на 15 ноември 2012 г.

⁴⁵Regional development policies in OECD Countries, OECD publications 2010

и кон областите со пад на наталитетот, висока невработеност, структурни промени, погранични области со италијанските и унгарските етнички малцинства и областите со ромска полулација. Исто така, сегашната регионална политика сè уште ги вклучува традиционалните елементи и притоа треба да се имплементира нова регионална политика која ќе вметне ново светло на поцврста регионална политика во Словенија, со поголемо внимание на регионалните развојни предизвици, како и зацврстување на постоечки регионални структури за развој, со што ќе се обезбеди соработка помеѓу различните институционални структури и различни владини нивоа во партнерства со приватниот сектор и граѓанското општество, а со тоа ќе се обезбеди одржлив развој во сите региони со што ќе се промовираат конкурентните предности на истите.

Просторното планирање има долга традиција во Словенија. Како дел од поранешната Југословенска Република, сеопфатниот плански ситем го контролираше економското и просторното планирање. По независноста, Словенија се соочи со редизајнирање на просторното планирање приспособено кон парламентарна демократија, пазарна економија и претпристапен процес кон ЕУ и моделирано на две нивоа и тоа: национално и локално. Регионалното ниво на просторно планирање сè уште не е исполнето, поради тоа што регионите коишто постојат се поради статистички цели, а тие не се административно ниво. На национално ниво, Министерството за инфраструктура и просторно планирање е задолжено за Националниот просторен план. Државата е надлежна за одредување на целите на просторниот развој, како и за одредување на политики и насоки за просторното планирање на сите нивоа и истовремено врши и супервизија на просторното планирање на локално ниво. На локално ниво, секоја општина треба да изработува општински просторен план. Општините ги изработуваат нивните просторни планови сами, но покрај тоа централната власт дава насоки и размислувања. Пред да се прифатат општинските просторни планови од општинските совети, централната власт ја разгледува нивната конзистентност со јавните интереси на државата.

3.2.1. Институционална рамка

Одговорноста за локалниот и регионалниот развој е на повеќе клучни актери и тоа:

- *Министерства: Министерство за економски развој и технологија*, чија област на дејствување е промоција на регионалниот развој. Поради големите разлики меѓу регионите во Словенија и поради централизираното донесување на одлуки, министерството се стреми кон регионализација и формирање на ефикасна регионална политика, како и промовирање на одржлив развој. Приоритетни области на регионалната политика на Република Словенија се: помалку развиените региони, општините со развојни проблеми, пограничните области и областите населени со унгарски, италијански и ромски малцинства.⁴⁶

*Министерство за инфраструктура и просторно планирање на Република Словенија*⁴⁷, кое на почетокот на 2012 година ја презеде работата поврзана со просторното планирање од некогашното Министерство за животна средина и просторно планирање.

*Министерството за правда и јавна администрација*⁴⁸, кое од февруари 2012 година ја презема работата на некогашната Владина канцеларија за локална самоуправа и регионална политика, која како една од главните области на дејствување ја имаше локалната самоуправа. Денес ова Министерство за прашањата за локалната самоуправа под одговорност ги има следните активности: подготовка на прописи за организирање, функционирање и финансирањена општините, ја координира работата со министерствата и другите органи за подготовка на прописи за општините, обезбедува спроведување на Европската повелба за локална самоуправа, ги насочува и советува општините за прописите на локална самоуправа, обезбедува стручна помош на општините, соработка со организации од странски земји поврзани со прашањата за локалната самоуправа, воспоставува база на податоци за следење на работата на органите на општините, како и други активности поврзани со јавниот сектор и работата на 58 административни единици.

⁴⁶<http://www.mgrt.gov.si>, Министерство за економски развој и технологија на Република Словенија, преземено на 5 ноември 2012 г.

⁴⁷<http://www.mzip.gov.si>, Министерство за инфраструктура и просторно планирање на Република Словенија, преземено на 5 ноември 2012 г.

⁴⁸<http://www.mpju.gov.si>, Министерството за правда и јавна администрација на Република Словенија, преземено на 6 ноември 2012 г.

*Министерство за земјоделство и животна средина*⁴⁹, кое покрај многуте области на дејствување поврзани со земјоделството и области за заштита на животната средина, има и активности поврзани со регионалниот и локалниот развој и тоа: инвестиции во општинската и водоводната инфраструктура, промоција на локалната храна, унапредување на руралниот развој и др. Под надлежност на ова министерство работи и Агенцијата за земјоделски пазари и рурален развој на Република Словенија, која денес е единствената платежна акредитивана агенција во Словенија за распределба на средствата од Заедничката земјоделска политика во полето на земјоделството, прехранбената индустрија и руралниот развој.

- *Фонд на регионален развој на Република Словенија*⁵⁰, кој претставува една од клучните институции на политиката за регионален развој и работи како јавен финансиски фонд за остварување на целите поврзани со регионалниот и рурален развој. Овој Фонд преку стимулативни мерки како заеми со поволни каматни стапки, грантови ги помага претприемачите и компаниите, земјоделските претпријатија, прехранбената индустрија, општините и, главно, се наменети за кофинансирање на почетни претприемачки инвестиции, кофинансирање на локалната и регионалната инфраструктура, како и социјалната и економската инфраструктура во сопственост на општините, кофинансирање на проекти во областа на руралниот развој и поддршка на проекти во примарното земјоделско производство, како и проекти наменети за преработка, маркетинг и дополнителни активности, кофинансирање на инвестициски проекти за зголемување на економската основа на автохтони национални заедници, кофинансирање на проекти за спроведување на итни мерки за регионален развој и др.
- *12 регионални развојни агенции* во секој статистички регион, чија работа ја координира Министерството за економски развој и технологија, и работат за промовирање на развојните иницијативни на локално и на регионално ниво, поддршка на функционирањето на регионалниот развој преку совети и за планирање на регионалните и други развојни програми, но без

⁴⁹<http://www.mko.gov.si>, Министерство за земјоделство и животна средина на Република Словенија, преземено на 6 ноември 2012 г.

⁵⁰<http://www.regionalnisklad.si/>, Фонд на регионален развој на Република Словенија, преземено на 6 ноември 2012 г.

капацитет за споредување. Со реформата на Законот за промоција на балансиран регионален развој во 2005 година, регионалните развојни агенции добија улога на претежно техничка и административна поддршка на регионалните совети; *совети на регионите*, наречени уште и совети на градоначалници, кои ги здружуваат сите градоначалници од одреден регион, работејќи по концензусна основа и фокусирајќи се на приоритетите поврзани со испорака на услугите, наместо на економскиот развој; *совети за регионален развој*, формирани како јавноприватно партнерство за регионален развој, составени од претставници на општините, општествени партнери и невладини организации;⁵¹

- *Асоцијација на општините на Република Словенија*, со седиште во Љубљана има статус на претставник на локалните интереси. Во моментот има 141 општини. Оваа асоцијација е законски субјект кој работи за законските, економските и политичките интереси на општините членови, како и на другите словенски општини. Ги претставува интересите на словенечките општини на национално и на меѓународно ниво и се поврзува со други слични институции и организации.⁵²
- *Асоцијацијата на општини и градови* е најголемото здружение во Словенија кое ги претставува интересите на локалните заедници во однос на државните институции и има 173 општини-членки. Општините-членки доаѓаат од сите области на Словенија и оваа асоцијација се стреми да ги реши проблемите со кои се соочуваат заедниците, преку заедничка работа, размена на искуства, ширење на знаење и вештини и преку комбинирање на моќта. Главни задачи на асоцијацијата се промовирање на интересите на општините во однос на државните органи и меѓународни институции, подготовка на предлози за закони кои влијаат на општините, организирање на дебати за прашања релевантни за локалната заедница, организирање на обуки и др.⁵³
- *Општинската администрација*, која како најодговорна за локалниот и регионалниот развој, преку изработка на развојни, погранични планови,

⁵¹Regional development policies in OECD Countries, OECD publications 2010

⁵²<http://www.zdruzenjeobcin.si>, Асоцијација на општините на Република Словенија, преземено на 6 ноември 2012 г.

⁵³<http://www.skupnostobcin.si>, Асоцијацијата на општини и градови на Република Словенија, преземено на 6 ноември 2012 г.

- програми за регионален и локален развој, влијае на многубројни активности за унапредување на развој на регионално и на локално ниво;
- *Бизнис секторот*, и тоа мали и средни приватни претпријатија, големи корпорации, банки, здруженија на претприемачи, туристички агенции кои директно и секоја на различен начин влијаат на унапредувањето на регионалниот и локалниот развој преку зголемување на вработеноста, финансиска помош, преку кредити, заеми, промоција на општината или регионот, склучувања на партнерства и слично;
 - *Различни облици на локални партнерства*, кои започнаа да се промовираат на крајот од 1996 година под влијание на ирски модел и тогашната словенечка влада иницираше политика на промовирање на создавањето на локални партнерства. Програмата за тоа беше осмислена и спроведена со двете национални агенции: Центар за вработување во Словенија и Центар за развој на мали бизниси. Целта беше да се поддржи создавањето на локални/приватни партнерства за развој, помеѓу општините, стопанските и занаетчиските комори, центри за земјоделство и за вработување, невладиниот центар, со цел да се промовираат малите и средните претпријатија и да се креираат работни места. Правна форма на локалните партнерства не постои, тие се само финансиска, советодавна и друг вид на поддршка на проектите за развој. И покрај промовирање на партнерства, сепак недостасува капацитет, кооперациски вештини и неразбирање на значајноста на партнерства на локално ниво. Но не треба да се занемари и фактот дека овие организации тендираат да преживеат и да обезбедуваат различни видови на информации за МСП, спонзорства на женското претприемништво и претприемништвото на млади луѓе, дизајнирање на локални бизнис зони, пристап до советодавни услуги за МСП, програми за вработување, социјални услуги и рурален развој. Во иднина се очекува дека овие организации ќе играат важна улога во спроведување на програми, проекти на структурните фондови на ЕУ.⁵⁴
 - *Невладините организации.*

⁵⁴OECD publications, *Local Innovations for Growth in Central and Eastern Europe*, 2007

3.2.2. Законска рамка

Постоењето на општината како административна единица е утврдено во Уставот на Република Словенија, кој како фундаментален закон донесен на 23 декември 1991 година. Во делот за самоуправата се дефинира постоењето на општините. Уставото има пет промени во 1997, 2000, 2003, 2004 и 2006 година. Во последната промена во 2006 година два од три членови кои се изменети се поврзани со локалната самоуправа и тоа прво изменет е член 121 со цел да се појасни дефиницијата на јавни овластувања, второ изменет е член 140 во областа на трансфер на функциите на државата кон општинските власти и трето изменет е член 143 со кој се разјаснува постоењето на регионите.⁵⁵

Законскиот акт во кои детално се објаснуваат општите одредби, териториите и областите на општините, должностите и функциите на општините, општинските органи и администрација, средствата, финансирањето, општите и индивидуалните општински закони, супервизијата од државните органи, заштитата на локалната самоуправа, правата на индивидуите и организациите е Законот за локална самоуправа, донесен во 1993 година и од тогаш изменет повеќепати.

Останати основни законски акти кои се однесуваат на општините се: Закон за финансирање на општините, Закон за основање на општините и одредување на нивната територија, Закон за локални избори.⁵⁶

Законот за промоција на регионален рамномерен развој донесен во 1999 година беше новата легислатива во Словенија, како резултат на современите принципи на регионалното планирање во Европа и претставува основна рамка за регионалната политика. Новиот Закон за промоција на рамномерен регионален развој, донесен во март 2011 година, има за цел да ја направи политиката за регионален развој попредвидлива и транспарентна, пофер и поефикасна. Една од главните новини во Законот е создавањето на механизам за да се избегне потребата на употреба на ад хок мерки и специфични закони на регионите како одговор на шокови.

Законот за просторно планирање донесен на 1 јануари 2003 година ги содржи основните одредби за просторното планирање, аспектите на национално, регионално и општинско просторно планирање, како и имплементацијата на просторните планови.

⁵⁵ <http://www.us-rs.si/>, Уставен суд на Република Словенија, преземено 12 ноември 2012 г.

⁵⁶ <http://zakonodaja.gov.si/>, преземено на 13 ноември 2012 г.

4. Студија на случај - Бугарија

4.1. Територијална организација на Бугарија

Лоцирана во срцето на Балканот, во југоисточна Европа, излегувајќи на Црното Море, Бугарија е една од најстарите европски држави со популација од околу 7 милиони жители. Прекрасното долго песочно крајбрежје на Црното Море, полно со живописен залив и прекрасно плажи, привлекува туристи од целиот свет. Од една страна се руралните средини, каде што бавното темно на животот продолжува со препознатлива традиционална храна изречена од генерации до генерации, бугарската народна песна, изобилството на разnobројни манастири, планински пејзажи населени со разна флора и фауна. Од другата страна се динамичните космополитски градски урбани региони, кои се рамо до рамо до големите европски градови, кои привлекуваат со својата убавина и изобилство на паркови, музеи, забавен живот и слично. И покрај достапноста на туризмот, условите во поглед на инфраструктурата, услугите и објектите неможат да бидат по западните стандарди.

Како членка на НАТО во 2004 година и Европската унија во 2007 година, Бугарија во таа деценија помина низ тешки реформи за да изгради макроекономска стабилност и да го стимулира растот. По пристапот во ЕУ, земјата искуси со рапиден економски развој. Меѓутоа по рецесијата како последица на финансиската криза во 2008 година, растот на земјата продолжи во забавено темпо. Сепак, Бугарија го преброди влијанието на глобалната економска криза релативно добро, со економија поддржана од претпазливо управување со јавните финансии. И покрај тоа, континуирана реформа ќе биде наопходна за обезбедување на економски раст и развој. Корупцијата и слабото владеење се недостатоци кои се додаваат на цената на водење на бизнис.

Бугарија е парламентарна република, по принципот на поделба на законодавна, извршна и судска власт. Уставот е највисокиот закон во државата. На чело на државата е претседателот, кој е задолжен за единството на државата и ја претставува Бугарија во меѓународните односи, склучува меѓународни договори, закажува избори, референдуми и др. Законодавен орган е Народното собрание (еднодомниот парламент) и е одговорен за донесување на закони, одобрување на буџетот, распоред на претседателски избори, избор и разрешување на премиерот и други министри, објава на војна, распоредување на војници надвор од Бугарија и ратификување на

меѓународните договори и спогодби. Главен извршен орган е Советот на министри, формиран од мнозинската партија во парламентот и се состои од министри, задолжени за соодветни сектори од економскиот и општествениот живот. Со него претседава премиерот, кој е одговорен за извршување на државната политика, управување со буџетот на државата и одржување на редот и законот. Судскиот систем е независен и е базиран на тројна процедура и сите судски прашања се набљудувани од Врховниот судски совет. Врховниот управен суд и Врховниот суд за казација управуваат со пониските судски активности, како и активностите на владата. Постои и посебен Уставен суд, кој одлучува за законитоста на законите и договорите. Правосудниот систем, исто така, е поделен на помали регионални и воени судови.

За целите на планирањето, програмирањето, следењето и оценувањето на регионалниот развој се користат општоприфатените класификации на територијалните единици за статистички цели, кои се применуваат во Европската унија. *Областите или регионите кои го сочинуваат NUTS 1 нивото* не претставуваат административно-територијални единици и се со територијален опсег, кои се определени со Законот за регионален развој на Р.Бугарија и тоа се.⁵⁷

1. Регионот „Северна и Југоисточна Бугарија“, вклучувајќи го Северозападниот регион, Централниот северен регион, Североисточниот регион и Југоисточниот регион;
2. Регионот „Југозападна и Централна Јужна Бугарија“, вклучувајќи го Југозападниот регион и Централниот јужен регион.

Областите кои го формираат NUTS 2 нивото се планските региони, определени според Законот за регионален развој на Р.Бугарија, кои исто така не претставуваат административно-територијални единици и се со територијален опсег, формирани за целите на регионалниот развој и регионалната статистика.⁵⁸

1. Северозападен плански регион;
2. Централен северен плански регион;
3. Североисточен плански регион;
4. Југоисточен плански регион;
5. Југозападен плански регион;

⁵⁷<http://www.mrrb.government.bg/>, Министерство за регионален развој и јавни работи на Република Бугарија, преземено на 9 декември 2012 г.

⁵⁸<http://www.mrrb.government.bg/>, Министерство за регионален развој и јавни работи на Република Бугарија, преземено на 9 декември 2012 г.

6. Централен јужен плански регион.

Поделбата на две нивоа на административни единици, региони и општини, е презентирано во Законот за административна и територијална поделба на Република Бугарија од 1995 година. Според овој Закон, регионите се административна единица на централна власт, кои се состојат од една или неколку соседни општини и ја покриваат територијата на општините. Регионите немаат сопствени финансиски извори, туку се финансирани од буџетот на централната власт. Во 1999 година беше претставена нова територијална административна поделба, со што порасна бројот на административните единици на регионално ниво-областите, од 9 на 28, овозможувајќи предности во услови на управувањето, како и подобра координација. 28-те области се покажаа несоодветни за водење на регионалната развојна политика и поради тоа се формирани претходно презентирани повисоки нивоа на плански региони. 28-те областисе слични на 28-те окрузи кои постоеле пред 1987 година. Секоја област е именувана по главниот град. Во случајот со областа Софија и Софија град, Софија е главен град и на двете, но нејзината територија е вклучена само во Софија град. Областите/регионите се водени од регионален гувернер, назначен од Владата и претставуваат децентрализиран канцеларии на централната власт чии главни одговорности се спроведување и контролирање на националните закони на нивна територија, како и исполнување на планските активности. Гувернерот е претставник на регионите и е задолжен за спроведување на државните политики во регионот, координирање на работата на извршните тела и администрација во рамките на територијата на регионот и нивните односи со локалната власт, обезбедување на усогласеност на националните и локалните интереси, ја организира подготовката и имплементацијата на регионалните стратегии и програми за регионален развој, се грижи за почитување на законските акти во регионот, го контролира спроведувањето на административните акти и активности на локалната самоуправа, спроведува меѓународни контакти на регионално ниво и сл. *28-те области/региониго претставуваат третото ниво на NUTS, и тоа се:*

1. Видин;
2. Враца;
3. Ловеч;
4. Монтана;
5. Плевен;
6. В.Тарново;

7. Габрово;
8. Разград;
9. Русе;
10. Силистра;
11. Варна;
12. Добрич;
13. Тарговиште;
14. Шумен;
15. Бургас;
16. Сливен;
17. Стара Загора;
18. Јамбол;
19. Благоевград;
20. Кустендил;
21. Перник;
22. Софија;
23. Софија-град;
24. Кардџали;
25. Пазарџик;
26. Пловдив;
27. Смолан;
28. Хасково.

Општините се основната административна и територијална единица на локалната самоуправа, според Уставот и Законот за локална самоуправа и локална администрација и го претставуваат LAU 1 нивоот од NUTS класификацијата. Денес во Бугарија има 264 општини. Главен законодавен орган на самоуправата на општината е општинскиот совет, кој се состои од избрани општински советници и нивниот број зависи од бројот на граѓани во општината. Градоначалникот е орган на извршната власт во општината и управува со извршните активности на општината и е одговорен за заштита на јавниот ред, за организирање на имплементацијата на општинскиот буџет, ја претставува општината и слично.

Според член 17 од Законот за локална самоуправа и локална администрација, општините се обвластени за решавање на прашањата во следните области: општински имот, општински претпријатија, општински финансии, даноци и такси, општинска

администрација, планирање и развој на територијата на општината и населените места, образованието, здравството, културата, јавните работи и услуги, социјалните услуги, заштита на животна средина и разумно користење на природните ресурси, одржување и зачувување на културните, историските и архитектонските спомени, развојот на спортот, рекреацијата и туризмот.⁵⁹

Општините имаат сопствен буџет кој ги покажува приходите и трошоците на општините за една буџетска година, која се совпаѓа со календарската година. Приходите на општина се од: сопствени приходи (локални даноци, локални такси, услуги и права, општинска сопственост, парични казни, камати, други приходи), државни трансфери (грантови, субвенции, безкаматни кредити од централниот буџет за финансирање на трошоците, вклучувајќи го и данокот на додадена вредност, додека нивниот надомест не биде покриен од одобрените проекти и програми финансирани од Европската унија), трансфери помеѓу потрошувачите на буџетските средства.⁶⁰

4.2. Планирање на ЛЕР во Бугарија

Планирањето на регионалниот развој и просторното планирање во Бугарија се два одделни системи, коишто не се целосно и доволно интегрирани во сите NUTSнивоа.⁶¹

Државната политика за *регионален развој* е наменета за креирање на услови за урамнотежен и одржлив интегриран развој на регионите и општините со цел да се намалат регионалните разлики во поглед на економскиот, социјалниот и просторниот развој, како и да се обезбедат услови за забрзан економски раст и високо ниво на вработување и притоа да се воспостави развој на територијална соработка. Според Законот за регионален развој, стратегиското планирање на регионалниот развој опфаќа развој и ажурирање на систем од документи со цел постигнување на одржлив интегриран регионален и локален развој, вклучувајќи го и развојот на прекугранична, транснационална и интеррегионална соработка. А додека програмирањето на

⁵⁹<http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, Закон за локалната самоуправа и локалната администрација, преземен на 17 декември 2012 г.

⁶⁰<http://www.bulnao.government.bg>, Судот на ревизори на Република Бугарика, Закон за општински буџет, преземен на 17 декември 2012 г.

⁶¹<http://www.espon-interstrat.eu>, Current context of integrated territorial development strategic planning in Bulgaria, преземено на 26 декември 2012г.

регионален развој опфаќа развој и ажурирање на програмски документи за регионален развој врз основа на системот од документи за стратегиско планирање на регионалниот развој. Системот од документи за стратегиско планирање и програмирање на регионалниот развој опфаќа⁶²:

1. Национален план за развој;
2. Национална стратегиска референтна рамка;
3. Оперативни програми кофинансирани од фондовите на Европската унија;
4. Национална стратегија за регионален развој;
5. Регионални планови за развој - 6;
6. Регионални/провинциски стратегии за развој - 28;
7. Општински планови за развој - 264.

Националната стратегија за регионален развој ги дефинира долгорочните цели и приоритети на политика за регионален развој на државата, како и усогласеноста со другите структурни политики. За регионите NUTS ниво 2 се разработуваат регионални планови за развој, кои ги утврдуваат среднорочните цели и приоритети за одржлив интегриран регионален и локален развој на територијата на соодветниот регион во согласност со проекциите на Националната стратегија за регионален развој и другите структурни политики. Стратегиите за развој на регионите од NUTS3 нивото ги дефинираат среднорочните цели и приоритети за развој на областа, како и стратегиските насоки за развој на општинските планови за развој и се создаваат согласно со регионалните планови за развој. Општинските планови за развој ги дефинира среднорочните цели и приоритети за развој на општината во согласност со регионалната стратегија за развој и се донесуваат од општинскиот совет на предлог на градоначалникот на општината.

Просторното планирање во Бугарија се базира на Законот за просторно планирање и е поврзано со структурата на територијата, инвестициите и изградбата. Притоа, постојат два вида на просторно планирање и тоа: шеми и планови. Развојните шеми на национално и регионално ниво треба да обезбедат хармонизација помеѓу просторното планирање и социјално-економскиот развој, гарантирајќи заштита на животната средина. Тие може да се однесуваат на целата национална територија, на еден или неколку административни региони, како и на група општини. Плановите можат да бидат општи планови и детални планови. Општите планови се основата на

⁶²<http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, Закон за регионален развој, преземено на 26 декември 2012 г.

просторното планирање на територија на општинита, дел од општината, одделни населени места. Проекцијата на општите планови ја определува општата структура, видот и намената на техничката инфраструктура, заштита на животната средина, објектите на културно-историско наследство и се задолжителни за изработка на деталните планови. Деталните планови се изработуваат за населени места, делови од населени места, територии и делови на територии. Деталните планови се придружени соплановите за ветрикално планирање, плановите-шемите за комуникациската-транспортната мрежа, за водоснабдувањето, за електричната енергија, планови за уредување на парковите и јавните работи, геолошки истражувања, снабдување со гас, телекомуникации и други, кои истовремено се одобруваат со деталниот план како составен дел од истиот.⁶³

Со влезот во Европската унија во 2007 година, Бугарија се соочи со предизвикот на прифаќање на законските реформи со областа на економскиот развој како на национално, така и на локално ниво, со цел да се надминат одредени постоечки бариери како формирањето на бизниси, подобрување на компетивноста, намалување на можностите за корупција, олеснување на формирањето на партнерства со приватниот сектор со цел да се зголемат можностите за вработување и да се привлечат домашни и странски инвестиции. Во овој поглед, во тоа време општините се соочија со слаби економии, недоволна развиеност, невработеност, органичени права за локалните приходи, како и недоволно финансирање од Владата. И покрај напорите, одредени проблеми сè уште постојат, поради тоа што локалната администрација недоволно ја разбира улогата на локалниот економски развој, како и значајноста на стратегиското планирање. Влошената патна инфраструктура, застарената дистрибуција на вода, лимитирани можности за финансирање, големи пропаднати индустриски комплекси се причини повеќе против привлекување на домашни и странски инвестиции. Од 264 општини во Бугарија, 178 се помали и се карактеризираат со периферен статус. Дел од тие општини може да се определат како општини во неповолна положба поради локацијата, нивото на развој и структурата на локалната економија. Овде спаѓаат планински, селски, периферни општини, како и општини каде што индустриските комплекси пропаѓаат и други општини кои имаат потреба од поддршка за развојот.

⁶³<http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, Закон за просторно планирање, преземено на 2 јануари 2013 г.

Како причина за проблемите со кои се соочуваат бугарските општини е високиот степен на централизација на власта и слабата локална самоуправа. Уште на почетокот на транзицијата беше создаден модел со кој се намалуваат надлежностите на локалната самоуправа. Поради тоа, Владата не е во состојба да обезбеди рамномерен економски развој на општините и општините немаат можност да ги решаваат сопствените проблеми. Државата е монопол кој располага со локалните и регионалните ресурси, а резултатот од тоа е неефикасноста и зголемените можности за корупција. По финансиската самостојност општините во Бугарија се на последно место во Европа.⁶⁴

Основните параметри за надлежностите на локалните власти кои се наведени во Законото за локална власт и локална администрација, се надополнуваат со законодавства кои ги регулира правата и одговорностите на државната и локалната власт во одредени области. Со регулирањето на обемот на овластувања преку законодавства, државата непотребно ги ограничува правата, а истовремено ги зголемува надлежностите на локалните власти. Овој дисбаланс на правата и одговорноста е карактеристичен за активностите со поделена одговорност меѓу државата и локалните власти-во областа на образованието, здравството, социјалните активности и др. Државата ги остава во нејзина функција функциите кои имаат стратешко значење, додека за општините остануваат активностите кои носат поголеми грижи и помали приходи. Со некои акти, државата национализира одредени функции кои долго време беа извршувани од општините.⁶⁵

4.2.1. Институционална рамка

Институционалната структура одговорна за прашањата поврзани со регионалниот и локалниот економски развој се состои од следните институции:

- *Министерство за регионален развој и јавни работи*, одговорно за урамнотежен и одржлив регионален развој, децентрализација, зајакнување на локалната самоуправа, просторното планирање, ефикасно користење на средствата на европските фондови, градење и одржување на техничката

⁶⁴<http://www.imrr-bg.org>, Институт за локален и регионален развој, преземено на 18 декември 2012 г.

⁶⁵*Местно самоуправление-Предности и тенденции*, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Дирекција "Административно-Териториално устројство и местно самоуправление", Јануари 2008

инфраструктура поврзана со подобрување на сообраќајна достапности и интегрирано управување на водните ресурси и сл.⁶⁶

Министерство за земјоделство и храна, кое ја спроведува државната политика во областа на земјоделството, шумарството, риболовот, водните ресурси и руралниот развој, кој е значаен дел од регионалната и локалната политика на развој.⁶⁷

Министерство на економија, енергетика и туризам, одговорно за политиката за унапредување на економијата, енергетиката, како и за креирање на услови за развој на одржлив туризам.⁶⁸

- *Институт за локален и регионален развој* е независен од директните партиски влијанија и нуди објективност на анализите и оценките, помагајќи во анализата и проценката на степенот на развој на локалната и регионалната власт, развојот на стратегии и менаџерски програми на локално и регионално ниво во согласност со европските вредности и стандарди, изградба на управувачки капацитет на локално и регионално ниво, како и помагајќи со градењето на партнерски мрежи како на регионално ниво во земјата, така и со контекст на прекуграничната соработка.⁶⁹
- *Бугарска асоцијација на агенции за регионален развој и бизнис центри (БАРДА)* е единствена децентрализирана невладина организација на независни регионални агенции и бизнис центри за поддршка на малите и средни претпријатија и регионалниот развој во Бугарија. Како стабилен партнер во остварување на билатерални и мултилатерални проекти за поддршка на малите и средни претпријатија и регионалниот развој. Барда го поддржува создавањето на нови структури за поддршка на малите и средни претпријатија и регионалниот развој во земјата, работи со владата и други заинтересирани организации за создавање на поволна клима за развој на мали и средни претпријатија и регионален развој со Бугарија, ги штити интересите на своите членови, организира конференции,

⁶⁶ <http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, преземено на 13 јануари 2013 г.

⁶⁷ <http://www.mzh.government.bg>, Министерство за земјоделство и храна на Р. Бугарија, преземено на 15 јануари 2013 г.

⁶⁸ <http://www.mi.government.bg>, Министерство на економија, енергетика и туризам, преземено на 15 јануари 2013 г.

⁶⁹ <http://www.imrr-bg.org>, Институт за локален и регионален развој, преземено на 15 јануари 2013 г.

работилници и семинари за поддршка на малите и средни претпријатија и регионалниот развој и други.⁷⁰

- *Националното здружение на општините во Р. Бугарија*, како правно непрофитно лице, е единствената репрезентативна организација на локалните власти во Бугарија. Главните активности се фокусирани со застапување и заштита на општините пред органите на централна власт (истражување, анализи, евалуација и развој на предлози за промена и подобрување на политиката со однос на локалната самоуправа), поддршка на општините при остварување на нивните овластувања (обезбедување на консултации, програми за обуки и др.), учество во бугарски и меѓународни форуми и организациско зајакнување.⁷¹
- *Планските региони (NUTS 2) и регионите (NUTS 3)*, преку нивната администрација се одговорни за целите, приоритетите, програмите, проектите, плановите на нивното ниво.
- *Општините*, и покрај тоа што имаат ограничено влијание врз локалниот економски развој, поради недостатокот на менаџерско искуство, ограничените финансиски средства, органичената фискална слобода и други ограничувања, сепак учествуваат во поддршка на локалниот економски развој, преку промовирање на приватниот бизнис, директно учество во проекти, поддршка во финансирањето, обезбедување на ефикасни јавни услуги и др.
- *Претприемачите* се значајни актери во локалниот економски развој, но во некои случаи интересите на приватниот бизнис сектор се во конфликт со приоритетите на општината. Приватните бизниси работат под одредени институционални, фискални и инфраструктурни услови, кои се предмет на општинските одлуки. Соработката и комуникацијата на локалните бизниси и на општината се од клучно значење, поради тоа што тоа позитивно ќе влијае на ефикасноста на локалниот економски развој, а истовремено ќе се реализираат конкретните визии за економски развој од локалните бизниси.

⁷⁰<http://www.barda.bg>, Бугарска асоцијација на агенции за регионален развој и бизнис центри, преземно на 15 јануари 2013 г.

⁷¹<http://www.namrb.org>, Националното здружение на општините во Р. Бугарија, преземено на 15 јануари 2013 г.

- *Невладините организации* преземаат значајна улога во економскиот развој на бугарските општини. Во одредени случаи тие се посредници на приливот на странски инвестиции во општините, исто така и преку квалификуваните експерти нудат решенија за различни општински проблеми и учествуваат со промовирањето на општинскиот економски развој.

4.2.2. Законска рамка

Основните принципи на законодавството во областа на локалната самоуправа и локалната администрација се презентирани во истоимената глава на Уставот на Република Бугарија, донесен во 1991 година. Со Уставот се започнува долгогодишниот процес на транзиција, како и изградба на нов политички и економски систем на демократизација на општествениот живот. Уставот воведо нови правила, кои претставуваат појдовна точка на административно-територијалната реформа на земјата, а вооедно и почетокот на промените на територијалната, функционалната и институционалната организација на локалните власти. Административната-територијална реформа беше со цел да се воведо современо уредување, да се развие локалната демократија, да се зајакне процесот на децентрализација, да се обезбедат способни територијални заедници и локални власти со сопствени овластувања и одговорности.⁷²

Според Уставот на Република Бугарија, за првпат донесен во 1991 година, постоењето на општините како основна и единствена единица на локалната самоуправа и постоењето на регионот како територијална единица одговорна за регионалната политика, остварување на државното управување во областите и општините и за обезбедување на согласност помеѓу националните и локалните интереси. Исто така, во Уставот се обезбедува политичката основа на децентрализацијата во Бугарија, органите на локалната самоуправа и градоначалникот се директно избрани од населените во општината. Ова е предуслов

⁷²*Местно самоуправление-Предности и тенденции*, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Дирекција "Административно-Териториално устройство и местно самоуправление", Јануари 2008

за постигнување на независност на општините од централната власт. Сепак, во Уставот не се определени независните овластувања на општините.⁷³

Законот за локалната самоуправа и локалната администрација е основниот закон за регулирање на статусот, функциите и надлежностите на одделните органи на локалната власт и е донесен во 1991 година, оттогаш е изменет повеќепати. Способностите на општините да ги исполнат своите обврски како самоуправна единица произлегува од фактот дека тие се правни лица и поседуваат општински имот и независен буџет. Рамката на независноста во овој поглед е определена во Законот за буџет на општината (донесен во 1998 година) и Закон за сопственост на општината (донесен во 1996 година).

Законот за регионален развој (за првпат донесен во 1999 година) го регулира планирањето, програмирањето, управувањето, мониторингот, контролата и оценката за спроведување на стратегиите, плановите и програмите за одржување на државната политика за регионален развој. Целта на овој закон е да се создадат услови за спроведување на државната политика за регионален развој врз основа на единствен приод за планирање и програмирање, концентрација на ресурсите, поддршка при финансирањето од национални, приватни, меѓународни финансиски институции, конзистентност со другите политики, партнерство, публицитет и транспарентност на сите нивоа при остварување на планирањето, програмирањето, финансирањето, мониторингот и евалуацијата.⁷⁴

Со Законот за административно-територијална поделба (донесен во 1995 година) се регулира создавањето и постоењето на административно-територијалните единици во Р. Бугарија, како и вршење на промени поврзани со нив.⁷⁵

Законот за просторно планирање (донесен во 2001 година) ги регулира прашањата поврзани со структурата на територијата, инвестиционото проектирање и изградбата.⁷⁶

⁷³<http://www.parliament.bg>, Народно собрание на Република Бугарија, Устав на Република Бугарија, преземено на 12 декември 2012 г.

⁷⁴<http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, Закон за регионален развој, преземено на 26 декември 2012 г.

⁷⁵<http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, Закон за административно-територијална поделба, преземено на 21 јануари 2013 г.

⁷⁶<http://www.mrrb.government.bg>, Министерство за регионален развој и јавни работи, Закон за просторно планирање, преземено на 21 јануари 2013 г.

IV. Планирањето на локалниот економски развој во Република Македонија

1. Територијална организација на Република Македонија

Во 2001 година, Владата на Република Македонија ја донесе Номенклатурата за територијални единици за статистика со цел формирање на регионални нивоа за статистички цели за кои ќе се обезбедуваат статистички податоци на регионално и на локално ниво, врз основа на географските услови, населението, социоекономските и сообраќајните услови, историските и просторните услови. Според таа одлука, НТЕС се состои од следните нивоа:⁷⁷

НТЕС ниво 1 – Целата територија на државата на НТЕС ниво 1 е една единица;

НТЕС ниво 2 – Целата територија на државата на НТЕС ниво 1 е една единица;

НТЕС ниво 3 – Република Македонија е составена од 8 единици – статистички региони и тоа: Пелагониски, Вардарски, Североисточен, Југозападен, Скопски, Југоисточен, Полошки и Источен регион;

НТЕС ниво 4 – Република Македонија е поделена на 34 единици – група на општини;

НТЕС ниво 5 – Република Македонија ја сочинуваат 123 единици – општини.

Во 2003 година Европскиот парламент ја донесе Регулативата 1059/2003 за воспоставување на Номенклатурата на територијални единици за статистика-НТЕС со која за првпат оваа Номенклатура е ставена во правни рамки и во неа се дефинираат критериумите за големината на единиците на НТЕС. Во 2004 година Собранието на Република Македонија го донесе Законот за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија, каде што бројот на општините, како единици на локалната самоуправа, беше намален од 123 на 84 единици. Поради ова, се појави потреба од усогласување на постоечката номенклатура НТЕС со новата територијална организација на Република Македонија и со критериумите во Европската регулатива за NUTS.

⁷⁷ Номенклатура на територијалните единици за статистика на Република Македонија – НТЕС, Државен завод за статистика, Скопје, 2008 г.

Според Одлуката на Владата на Република Македонија од 2007 година, номенклатурата НТЕС ги има следните нивоа и тоа:⁷⁸

НТЕС ниво 1

Целата територија на државата е една единица;

НТЕС ниво 2

Целата територија на државата е една единица;

НТЕС ниво 3

Република Македонија е составена од осумплански региони, кои служат за статистички, економски и административни цели и тоа: Вардарски, Источен, Југозападен, Југоисточен, Пелагониски, Полошки, Североисточен и Скопски;

НТЕС ниво 4

На ова ниво се општините и тоа 84 единици (до 2013 година). Општините, како територијална единица, постојат уште од периодот кога Република Македонија беше дел од Југославија, но нивниот број се менуваше со текот на времето. Тие општини што постоеле во тој период беа укинати со независноста и со Уставот од 1991 година се предвидување нова административна поделба. Во 1996 година беа создадени 123 општини, за да тој број претрепе промени и добие број од 84 општини. Притоа, општините се класирани како рурални општини и урбани општини. Градот Скопје е посебна единица на локалната самоуправа во која се остваруваат заедничките потреби и интереси на граѓаните што произлегуваат од карактерот на градот Скопје како главен град на Република Македонија. Од вкупно 84 општини во Република Македонија, 16 имаат помалку од 5.000 жители, 15 се со население од 5.000 до 10.000 жители, 21 општина имаат од 10.000 до 20.000 жители, 17 општини имаат од 20.000 до 50.000, 13 општини имаат од 50.000 до 100.000 жители, и само една општина - Куманово има над 100.000 жители. Општина со најголем број на населени места е Битола и тоа 66 населени места. Во 32 општини, покрај македонскиот, во официјална употреба се и јазикот и писмото на етничката заедница која во општината е застапена со над 20%. Во 28 од овие општини, покрај македонскиот, во официјална употреба е и албанскиот јазик, во 4 и турскиот јазик и во по една и српскиот и ромскиот јазик. Во однос на бројот на општините, во 2013 година по локалните избори на 24 март, општините Другово, Вранештица, Зајас и Осломеј престанале да постојат и се припоиле кон Општина Кичево, така што бројот на општините од 84 се намалил на

⁷⁸Номенклатура на територијалните единици за статистика на Република Македонија – НТЕС, Државен завод за статистика, Скопје, 2008 г.

80. Административната поделба на Република Македонија во однос на општините е прикажана на следната слика.

Слика 4.1. Административна поделба на Република Македонија во однос на општините

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

НЕТС ниво 5

На ова ниво се 1.776 единици – населени места.

Според Уставот од 1991 година, Република Македонија е унитарна држава со децентрализирана државна власт. Владеењето е поделено на две нивоа: централно и локално ниво. Првото ниво се реализира преку централните државни органи, а второто преку локална самоуправа. Република Македонија, како повеќепартиска парламентарна демократија, има политички систем, поделен на законодавна, извршна и судска власт, што вооедно ја претставува централната власт. На 8 септември 1991

година Република Македонија по референдум на граѓаните доби статус на суверена и независна држава.

Законодавната власт е во рацете на Собранието кое претставува централна и најзначајната институција на државната власт. Како носител на законодавната власт Собранието е еднодомно и според Уставот на РМ може да е составено од 120 до 140 пратеници, но во сите досегашни состави избирани се по 120, кои се избираат секои четири години на општи избори со тајно гласање. По парламентарните избори во 2011 година Собранието е составено од 123 пратеници. Според член 68 од Уставот на РМ Собранието е надлежно да:⁷⁹

- го донесува и изменува Уставот;
- донесува закони и дава автентично толкување на законите;
- ги утврдува јавните давачки;
- донесува републички буџет и завршна сметка на буџетот;
- донесува просторен план на Републиката;
- ратификува меѓународни договори;
- одлучува за војна и мир;
- донесува одлука за менување на границата на републиката;
- донесува одлука за стапување и истапување од сојуз или заедница со други држави;
- распишува референдум;
- одлучува за резервите на Републиката;
- основа совети;
- избира Влада на Република Македонија;
- избира судии на Уставниот суд на Република Македонија;
- врши избор и развешување на судии;
- врши избори, именување и разрешување и на други носители на јавни и други функции утврдени со Уставот и со закон;
- врши политичка контрола и надзор над Владата и над другите носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието;
- дава амнестија;
- врши други работи утврдени со Уставот.

⁷⁹Устав на Република Македонија, <http://www.sobranie.mk>, Собрание на Република Македонија, преземено на 5 февруари 2013 г.

Извршната власт на Република Македонија е поделена помеѓу Владата и претседателот на Републиката. Владата е предводена од премиер, а е составена од владини министри кои се избираат од Собранието на РМ со мнозинство гласови од вкупниот број на пратеници и за својата работа одговараат пред Собранието. Владата на РМ, според член 91 од Устав на РМ, ги има следните надлежности:⁸⁰

- ја утврдува политиката на извршување на законите и другите прописи на Собранието и е одговорна за нивното извршување;
- предлага закони, републички буџет и други прописи што ги денесува Собранието;
- предлага просторен план на Републиката;
- предлага одлука за резервите на Републиката и се грижи за нивно извршување;
- донесува уредби и други прописи за извршување на законите;
- утврдува начела за внатрешна организација и за работа на министерствата и другите органи на управата, насочува и врши надзор над нивната работа;
- дава мислење за предлозите на закони и други прописи кои на Собранието му ги поднесуваат други овластени предлагачи;
- одлучува за признавање на држави и влади;
- воспоставува дипломатски и конзуларни односи со други држави;
- донесува одлуки за отворање на дипломатско-конзулатни претставништва во странство;
- предлага именување амбасадори и пратеници на Република Македонија во странство и именува шефови на конзуларни претставништва;
- предлага јавен обвинител;
- врши именување и разрешување на носители на јавни и други функции утврдени со Уставот и со закон;
- врши други работи утврдени со Уставот и закон.

Претседателот на Република Македонија ја претставува Републиката и е врховен командант на вооружените сили на Македонија. Тој се избира на општи избори, со тајно гласање за време од пет години со можност за реизбор на уште еден мандат. Претседателот на Републиката го определува мандатот за состав на Влада на

⁸⁰Устав на Република Македонија, <http://www.sobranie.mk>, Собрание на Република Македонија, преземено на 5 февруари 2013 г.

РМ; ги поставува и ги отповикува со указ амбасадорите и пратениците на РМ во странство; ги прима акредитивните и отповиковните писма на странски дипломатски претставници; предлага двајца судии на Уставен суд на РМ; предлага двајца членови на Републички судски совет; именува тројца членови на Советот за безбедност на РМ; ги предлага членовите за Советот за меѓунационални односи; именува и разрешава и други носители на државни и јавни функции утврдени со Уставот и со закон; доделува одликување и признанија во согласност со закон; дава помилување во согласност со закон и врши други функции утврдени со Уставот.⁸¹

Судската власт е самостојна и независна и се спроведува преку судовите. На врвот на судскиот систем се Врховниот суд и Судскиот совет на РМ. Врховниот суд е највисокиот суд во Република Македонија и го обезбедува единството во примената на законите од страна на судовите. Судскиот совет е самостоен и независен орган на судството кој ја обезбедува и гарантира самостојноста и независноста на судската власт. Уставниот суд на Република Македонија е орган на Републиката кој ги штити уставноста и законитоста. Со реформи во судскиот систем од 2007 година, се воведоа и административни судови кои делуваат по однос на жалбите на одлуките донесени од државната администрација.⁸²

Локалната самоуправа во Република Македонија е потврдена со уставна и законска поставеност со Уставот од 1991 година и Законот за локална самоуправа донсен во 1996 година. Притоа во нашата земја постои едностепена локална самоуправа – општини и градот Скопје како посебна единица на локална самоуправа. Локалната самоуправа се остварува на два начина: преку подрачните единици на министерствата и преку локалната самоуправа. Деконцентрацијата на власта се постигнува преку подрачните единици на министерствата, а децентрализацијата на моќта се постигнува преку локалната самоуправа. Децентрализацијата на надлежностите и ресурси започна на 1 јули 2005 г. Република Македонија по независноста долго време беше организирана како исклучиво централизирана држава со цел да се зајакне контролата на власта на целата територија. Овој начин на функционирање на држава беше променет по конфликтот во 2001 година и Охридскиот мировен договор. Со понатамошното донесување на законски акти, како ревидиран Закон за локална самоуправа, Закон за територијална организација на

⁸¹Устав на Република Македонија, <http://www.sobranie.mk>, Собрание на Република Македонија, преземено на 5 февруари 2013 г.

⁸²<http://www.president.gov.mk>, Претседател на Република Македонија, преземено на 5 февруари 2013 г.

локалната самоуправа, Законот за градот Скопје, Закон за меѓуопштинска соработка, Закон за рамномерен регионален развој, Закон за финансирање на единиците на локална самоуправа и други закони, преку кои општините добија поголеми надлежности се одвиваше и процесот на децентрализација кој официјално започна на 1 јули 2005 година. Клучните сегменти на децентрализацијата беа децентрализација на власта, фискална децентрализација, територијална организација, јакнење на капацитетите на општините и др.

Органи на општините со Република Македонија се Советот и градоначалникот. Советот е претставнички орган на граѓаните кој одлучува во рамките на надлежностите на општината и бројот на членовите на Советот се утврдува со зависност од бројот на жителите на општината и се избираат за време од четири години. Градоначалникот се избира секоја четврта година, преку непосредни и слободни избори со тајно гласање и надлежен е да ја претставува и застапува општината, да ја контролира законитоста на прописите на Советот, да објавува прописи на Советот со службено гласило на општината, да обезбедува извршување на одлуките на Советот, да обезбедува извршувањето на работите коишто со закон и се делегирани на општината, иницира и предлага донесување на прописи од надлежности на Советот, предлага годишен буџет и годишна сметка на буџетот на општината, го извршува буџетот на општина, избира директори на јавни служби кои ги основала општината врз основа на јавен конкурс, редовно го известува Советот за извршувањето на своите надлежности во согласност со Статутот, решава во управни работи за права, обврски и интереси на правни и физички лица, донесува Правилник за систематизација на работни места на општинската администрација, раководи со општинската администрација, одлучува за вработувањето, правата, должностите и одговорностите на вработените во општинската администрација, обезбедува правилно и законско користење, одржување и заштита на сопственоста на општината, врши други работи.⁸³

Според Законот за локална самоуправа донесен во 2002 година, општините имаат право на своето подрачје да ги извршуваат работите од јавен интерес од локално значење, што не се исклучени од нивна надлежност или не се во надлежност

⁸³ <http://www.pravo.org.mk/>, Закон за локална самоуправа на Република Македонија, преземен на 13 февруари 2013 г.

на органите на државната власт. Според член 22 од Законот за локална самоуправа, општините се надлежни за вршење на следните работи.⁸⁴

- урбанистичко (урбано и рурално) планирање;
- заштита на животната средина и природата;
- локалниот економски развој;
- комунални дејности;
- култура;
- спорт и рекреација;
- социјална заштита и заштита на децата;
- образование;
- здравствена заштита;
- спроведување на подготовки и преземање на мерки за заштита и спасување на граѓаните и материјалните добра од воени разурнување, природни непогоди и други несреќи и од последиците предизвикани од нив;
- противпожарната заштита што ја вршат територијалните противпожарни единици;
- надзор над вршењето на работите од нејзина надлежност; други работи определени со закон.

Исто така, државата може да делегира извршување на определени работи од своја надлежност на градоначалникот, во согласност со закон, и притоа се пренесуваат и средства предвидени во Буџетот на Република Македонија за тие работи.

Според Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа донесен во 2004 година, основни извори на финансирање на општината се: сопствени извори на приходи, дотации на средства од Буџетот на Република Македонија и од буџетите на фондовите и задолжување. Сопствени извори на приходи се: локалните даноци (данок на имот, данок на наследство и подарок, данок на промет на недвижности и др), локални такси (комунални такси, административни такси), локални надоместоци (надмомест за уредување на градежно земјиште, надоместоци од комунална дејност, надоместоци за просторни и урбанистички планови и др.), приходи од сопственост (приходи од закупнина, приходи од камати, приходи од продажба на имот со чија продажба не се нарушуваат јавните функции и надлежности на општините), приходи

⁸⁴ <http://www.pravo.org.mk/>, Закон за локална самоуправа на Република Македонија, преземен на 13 февруари 2013 г.

од донации, приходи од парични казни, приходи од самопридонес и други приходи утврдени со закон. Од Буџетот на Република Македонија и буџетите на фондовите се обезбедуваат дополнителни приходи во буџетот на општината за финансирање на нејзините надлежности определени со закон и тоа: приходи од данок на додадена вредност, наменска дотација, капитална дотација, блок-дотација и дотација за делегирана надлежност. Општината може да се задолжува краткорочно и догорочно.⁸⁵

2. Планирање на регионалниот развој во Република Македонија

Регионалната политика е од особено значање за Република Македонија, поради потребата од намалување на нерамномерностите во поглед на економските, демографските, социјалните и инфраструктурните карактеристики на регионите и на општините во државата.

Пред осамостојувањето на Република Македонија, политиката на регионален развој имаше приоритетно место во годишните, среднорочните и долгорочните плански документи. Како една од основните цели за развој, оваа политика предвидуваше посебни мерки и обезбедување на средства, но поради тоа што не постоеја региони и определен концепт, регионалната политика се сведуваше на развој на недоволно развиените подрачја. Поради неадекватната и нецелосната регионална политика дојде до концентрација на економската активност во Скопје и во мал број на други градови, со што во осумдесеттите години се создаде стагнација и уназадување на развојот. По осамостојување на Република Македонија не се посветуваше доволно внимание на политика на регионален развој, поради процесот на транзиција, со што придонесе повторно парцијално остварување на регионалната политика, преку поддршка на стопански недоволно развиените подрачја. Тоа неповолно се одрази врз регионалниот развој на земјата. Со изработката на Националната стратегија за економски развој на Република Македонија во 1997 година се посвети посебно внимание на регионалниот развој, како значајна компонента на економскиот развој. Со ова се укажуваше потребата од изработка на посебна стратегија за регионалниот

⁸⁵ <http://www.pravo.org.mk/>, Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа, преземено на 13 февруари 2013 г.

развој на Република Македонија, како и потребата од јакнење на регионалното планирање, како еден од предусловите за влез во Европската унија.⁸⁶

Донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој во мај 2007 година, претставуваше значаен чекор напред кон водењето на регионалната политика, а истовремено и исполнување на обврската од процесот на престапување на Република Македонија кон Европската унија. Законот за рамномерен регионален развој пропиша воспоставување на плански региони, кои претставуваа функционално-територијални единици, за потребите на планирањето на развојот и реализација на мерките и инструментите за поттикнување на развојот. Регионите на Република Македонија се усвоени во Собранието на Македонија на 29 септември 2009 година. Официјално, Република Македонија е поделена на осум плански региони кои служат за статистички, економски и административни цели и тоа.⁸⁷

1. Скопскиот регион, кој ја опфаќа Скопската Котлина со површина од 1.812 квадратни километри или 7,3% од вкупната површина на Република Македонија. Како најмал по површина, тој е најнаселен со 29.4% од вкупното население за 2011 година, а истовремено и најгусто населен регион со 334.2 жители на км². Овој регион има најповолна сообраќајна инфраструктура и во него се концентрирани најголемиот дел од индустриските, трговските и услужните капацитети. Поради тоа што во овој регион се наоѓа главниот град, овој регион е најголемо имиграциско подрачје во поглед на внатрешните миграциски процеси. Скопскиот регион го сочинуваат 17 општини: Општина Аеродром, Општина Бутел, Општина Гази Баба, Општина Ѓорче Петров, Општина Карпош, Општина Кисела Вода, Општина Сарај, Општина Чаир, Општина Центар, Општина Шуто Оризари, Општина Сопиште, Општина Студеничани, Општина Зелениково, Општина Петровец, Општина Арачиново, Општина Илинден и Општина Чучер-Сандево и 142 населени места.

⁸⁶ *Регионалниот развој на Република Македонија*, Реферати и дискусии од научениот собир, 2 октомври 2003 година, Скопје, Здружение за одржлив развој; Фондација „Фридрих Еберт“, 2003 г.

⁸⁷ <http://www.br.gov.mk>, Биро за регионален развој на Република Македонија, преземено на 5 март 2013 година

Слика 4.2. Скопски регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

2. Источен регион, кој го опфаќа сливното подрчје на реката Брегалница и зафаќа површина од 3.537 квадратни километри или 14,2% од територијата на Република Македонија и според податоците за 2011 година зафаќа 8.7% од вкупниот број на население и е еден од поретконаселените региони со густина на населеност од 50.7 жители на км². Природно-географските, климатските и хидролошките карактеристики се погодни за одгледување на ориз во Кочанско Поле и овошни и градинарски култури во Пијанечката и Малешевската Котлина. Истовремено, овој регион е познат со експлоатацијата на олово-цинковата руда, како и развој на тексилната индустрија. Поради прекрасните планински терени овој регион е погодно место на зимскиот и алтернативниот туризам. Источниот регион со сочинуваат следните 11 општини: Општина Штип, Општина Карбинци, Општина Зрновци, Општина Чешиново-Облешево, Општина Пробиштип, Општина Кочани, Општина Македонска Каменица, Општина Делчево, Општина Пехчево, Општина Винаца и Општина Берово и 217 населени места.

Слика 4.3. Источен регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

3. Југоисточен регион, кој ги опфаќа Струмичко-радовишката и Гевгелиско-валандовската Котлина, односно сливното подрачје на Струмичка Река и долното сливно подрачје на реката Вардар со површина од 2.739 квадратни километри, односно 11% од територијата на Република Македонија и население од 8.4% од вкупното население и густина на населеност од 63.2 жители на км². Во овој регион застапено е производството на раноградинарски култури, свеж зеленчук и овошје, како и индустриски земјоделски култури. Исто така, по подолг период повторно заживува туризмот во Дојранскиот региони. Овој регион го сочинуваат 10 општини: Општина Гевгелија, Општина Богданци, Општина Валандово, Општина Дојран, Општина Ново Село, Општина Босилово, Општина Василево, Општина Конче, Општина Радовиш и Општина Струмица и 188 населени места.

Слика 4.4. Југоисточен регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

4. Североисточен регион, кој го зафаќа сливното подрчје на реката Пчиња и Крива Река, со вкупна површина од 2.310 квадратни километри, што претставува 9.3% од вкупната површина на Република Македонија со население од 8.5% од вкупниот број на населението за 2011 година и густина од 75.9 жители на км². Познат е по наоѓалиштата на олово-цинкова руда, како и по унапредување на сточарството и развојот на млечната и месната индустрија. Овој регион го сочинуваат следните 6 општини: Општина Липково, Општина Куманово, Општина Старо Нагоричане, Општина Ранковце, Општина Кратово и Општина Крива Паланка и 192 населени места.

5. Пелагонискиот регион ги опфаќа Пелагониската и Преспанската Котлина и е најголем регион со површина од 4.717 квадратни километри или 18.9% од територијата на Република Македонија. Како најголем регион претставува еден од најретко населените региони со густина на населеност од 49.4% жители на км². Според податоците за 2011 година во него живее 11.3% од вкупното население. Овој регион е поволен за одгледување на земјоделски култури и е најголем производител на тутун, јаболка и најголем млекопроизводител. Претставува и најголем производител на електричната енергија и во него се лоцирани најголемите наоѓалишта на јаглени е мамка на голем број туристи поради Преспанското Езеро, националниот парк

Пелистер и Крушево. Овој регион го сочинуваат 9 општини и тоа: Општина Ресен, Општина Битола, Општина Новаци, Општина Могила, Општина Демир Хисар, Општина Кривогаштани, Општина Прилен, Општина Долнени и Општина Крушево и 343 населени места.

Слика 4.5. Пелагониски регион

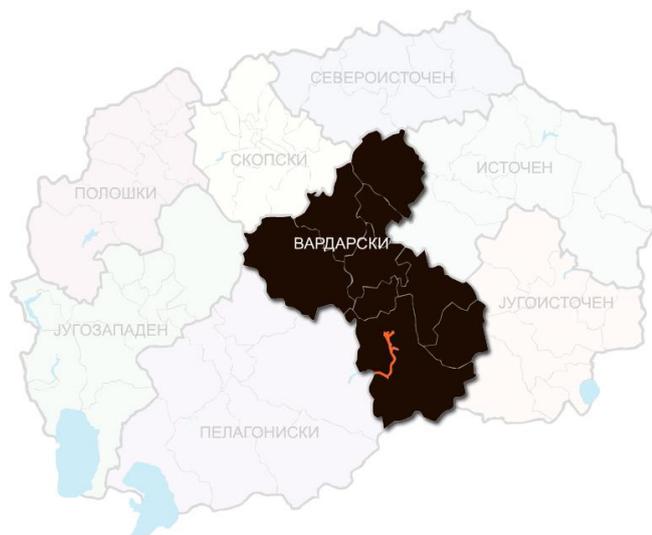

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

6. Вардарскиот регион се простира во централниот дел на Република Македонија и го опфаќа средното сливно подрачје на реката Вардар, долните теченија на притоците Брегалница и Црна Река и крајниот западен дел од Овче Поле. Зафаќа површина од 4.042 квадратни километри или 16.2% од територијата на Република Македонија и според податоците за 2011 година има најмал број на жители, односно 7.5% од вкупното население и е најретко населен регион со само 38.1% жители на км². Изобилството на прекрасни природни ресурси, како реки и вештачки езера, придружени со поволни климатски услови под влијание на медитеранската клима, го прави овој регион препознатлив со производството на овошје и винова лоза, со што најголем дел од винарските визби и преработувачките капацитети за винова лоза се концентрирани во овој регион. Истовремено овој регион има наоѓалишта на фероникел. Вардарскиот регион го сочинуваат следните 9 општини: Општина Свети Николе, Општина Велес,

Општина Чашка, Општина Градско, Општина Росоман, Општина Неготино, Општина Демир Капија и Општина Кавадарци и 215 населени места.

Слика 4.5. Вардарски регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

7. Југозападниот регион го опфаќа басенот на Охридското Езеро и сливното подрачје на реката Треска и зафаќа површина од 3.340 квадратни километри или 13.4% од територијата на Република Македонија и според податоците за 2011 година во овој регион живеат 10.8% од вкупното население во Република Македонија и има густина на населението од 66.3 жители на км². Овој регион има голем хидропотенцијал поради застапеноста на водените ресурси, како реките Треска и Црн Дрим, и Охридското Езеро. Најголемо значење има туризмот како предизвик на откривање на природните карактеристики на Охридското Езеро, националниот парк Галичица и минералните и топли извори во дебарскиот крај. Југозападниот регион го сочинуваат девет општини и тоа: Општина Охрид, Општина Струга, Општина Вевчани, Општина Центар Жупа, Општина Кичево, Општина Македонски Брод, Општина Вранештица, Општина Дебар и Општина Пласница и 286 населени места.

Слика 4.6. Југозападен регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

8. Полошкиот регион ги опфаќа Полошката Котлина, Мавровската Висорамнина, планинскиот масив Бистра и долината на реката Радика. Вкупната површина на регионот е 2.416 квадратни километри или 9.7% од територијата на Република Македонија со 15.3% од вкупното население во 2011 година и е еден од најгусто населените региони со 130.8% жители на км². Овој регион е карактеристичен по земјоделската и сточарската дејност, како и по зимскиот туризам поради високите планински терени и сподифичниот терен. Полошкиот регион го сочинуваат 9 општини и тоа: Општина Маврово и Ростуша, Општина Гостивар, Општина Брвеница, Општина Врапчиште, Општина Желино, Општина Боговиње, Општина Тетово, Општина Теарце и Општина Јегуновце и 184 населени места.

Слика 4.7. Полошки регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

Табела 4.1. Број на општини и населени места по региони

Број на општини и населени места, по региони				
	од 2005 до 2013		од 2014 до денес	
	Број на општини	Број на населени места	Број на општини	Број на населени места
Република Македонија	84	1 767	80	1 767
Вардарски	9	215	9	215
Источен	11	217	11	217
Југозападен	13	286	9	286
Југоисточен	10	188	10	188
Пелагониски	9	343	9	343
Полошки	9	184	9	184
Североисточен	6	192	6	192
Скопски	17	142	17	142

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

2.1. Потребата од водење на политика за регионален развој

Република Македонија се соочува со голем предизвик за исполнување, воведување и управување на барањата кои се неопходни за процесот на интеграција во Европската унија. Имено, како еден од предизвиците е и поддршката на

рамномерен регионален развој. Предизвикот кон приближувањето на евроинтегративните процеси и поставување на рамномерниот регионален развој како дел од истото ја зголемува потребата од воспоставување на регионалната политика и истовремено од разбирање на предностите кои ги носи оваа политика за општеството.

Потребата од регионалната политика е исполнување на основните цели за поттикнување на рамномерен регионален развој и тоа⁸⁸:

- рамномерен и одржлив развој на целата територија на Република Македонија, заснован врз моделот на полицентричен развој;
- намалување на диспаратите меѓу и во рамките на планските региони и зголемување на квалитетот на животот на сите граѓани;
- зголемување на конкурентноста на планските региони преку јакнење на иновациониот капацитет, оптимално користење и валоризирање на природното богатство, човечки капитал и економските особености на регионите;
- зачувување и развивање на посебниот идентитет на планските региони, како и нивна афирмација и развој;
- ревитализација на селата и развој на подрачјата со специфични развојни потреби;
- поддршка на меѓуопштинската и прекуграничната соработка на единиците на локалната самоуправа во функција на поттикнување на рамномерен регионален развој.

Имено, исполнувањето на целите за рамномерен развој ќе се исполнат со помош на начелата на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој и тоа: партнерство, усогласување на целите, приоритетите и мерките, кофинансирање, транспарентност, супсидијарност и одржливост.

Како една од целите на политиката на рамномерен развој е потребата од намалување на диспаратите кои постојат помеѓу осумте плански регион. По површина најголем регион е Пелагонискиот регион, кој има најмногу населени места, но се одликува со мала густина на населеност, додека најмалиот регион Скопскиот регион има густа населеност и има околу една четвртина од вкупното население од Република Македонија.

⁸⁸ <http://www.pravo.org.mk>, Закон за регионален развој на Република Македонија. Преземено на 30 јуни 2013 г.

Табела 4.2. Население во Република Македонија на крајот од годината, по региони

Население во Република Македонија на крајот од годината, по региони (состојба 31.12)	
	2013
	Вкупно
Република Македонија	2 065 769
Вардарски регион	153 422
Источен регион	177 988
Југозападен регион	220 199
Југоисточен регион	173 472
Пелагониски регион	232 113
Полошки регион	318 458
Североисточен регион	175 863
Скопски регион	614 254

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Во поглед на виталната статистика постојат разлики помеѓу регионите и има негативен природен прираст на населението, како бројот на умрени лица го надминува бројот на живородени. Пелагонискиот регион има изразено емиграциско подрачје, со одлив на населението во странство и се карактеризира како регион со најголем процент на негативен природен прираст.

Табела 4.3. Стапки на наталитет, морталитет, природен прираст, по години

Стапки на наталитет, морталитет, природен прираст, по години						
	2012			2013		
	Наталитет	Морталитет	Природен прираст	Наталитет	Морталитет	Природен прираст
Република Македонија	11,4	9,8	1,7	11,2	9,3	1,9
Вардарски	11,3	11,4	-0,1	10,4	10,9	-0,5
Источен	9,3	10,8	-1,6	8,6	10,4	-1,7
Југозападен	10,0	9,2	0,8	9,6	8,8	0,8
Југоисточен	11,5	10,1	1,4	11,1	9,8	1,3
Пелагониски	10,1	13,3	-3,1	9,7	12,2	-2,5
Полошки	11,2	7,5	3,7	11,5	7,4	4,0
Североисточен	11,9	9,7	2,2	11,4	9,0	2,4
Скопски	13,1	9,0	4,1	13,2	8,6	4,6

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Најголемо учество во БДП на Република Македонија во периодот 2010-2012 година има Скопскиот регион, а најмало Североисточниот регион.

Табела 4.4. Бруто-домашен производ, по години, по региони

Бруто-домашен производ, по години, по региони, ЕСС 2010						
	2010		2011		2012	
	БДП, во милиони денари	БДП, по жител, во денари	БДП, во милиони денари	БДП, по жител, во денари	БДП, во милиони денари	БДП, по жител, во денари
Република Македонија	437 296	212 795	464 187	225 493	466 703	226 440
Вардарски регион	31 249	203 102	33 932	220 590	36 267	236 025
Источен регион	37 850	210 546	40 264	224 455	38 557	215 627
Југозападен регион	35 828	161 492	38 657	174 509	37 652	170 493
Југоисточен регион	39 161	226 550	43 519	251 471	43 691	252 278
Пелагониски регион	52 923	226 036	52 446	224 485	50 893	218 463
Полошки регион	33 707	107 074	36 056	114 113	34 044	107 394
Североисточен регион	20 671	118 092	25 597	146 047	25 807	147 095
Скопски регион	185 906	308 467	193 717	319 717	199 792	327 989

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 4.5. Бруто-домашен производ, по години, по региони, ЕСС 2010

Бруто-домашен производ, по години, по региони, ЕСС 2010			
	Структура на БДП, РМ = 100%		
	2010	2011	2012
Република Македонија	100,0	100,0	100,0
Вардарски регион	7,1	7,3	7,8
Источен регион	8,7	8,7	8,3
Југозападен регион	8,2	8,3	8,1
Југоисточен регион	9,0	9,4	9,4
Пелагониски регион	12,1	11,3	10,9
Полошки регион	7,7	7,8	7,3
Североисточен регион	4,7	5,5	5,5
Скопски регион	42,5	41,7	42,8

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

И покрај тоа што руралните општини се застапени во сите региони, поголемиот дел од населението живее во урбаните средини поради фактот на концентрацијата на работни места, државната управа, сите сфери на животот во овие места. Поради ова, поатрактивни за живеење се поголемите градови, кои нудат поедноставен пристап до државните институции, разновидност на образованието, поголем број на работни места и поголеми можности за унапредување во кариерата. Ова е придружено со динамичниот живот во градот, кој предизвикува замрување на животот во селата и постепено напуштање на земјоделската дејност.

2.2. Плански документи

Планските документи претставуваат алатки преку кои се врши планирање на регионалниот развој. Тие се изработуваат врз основа на методологијата за изработка на планските документи, така што се усогласуваат со просторниот план на Република Македонија, стратешките развојни документи на национално ниво и програмските документи за интеграција на Република Македонија во Европската унија и се спроведуваат преку акционите планови. Основните плански документи за регионален развој се:

- Стратегијата за регионален развој на Република Македонија;
- Програмите за развој на соодветниот пласки регион.

2.2.1. Стратегија за регионален развој на Република Македонија

Стратегијата за регионален развој на Република Македонија ја донесува Собранието на РМ, по предлог на Владата на РМ, за период од десет години. За спроведување на стратегијата се донесува тригодишен акционен план од страна на Владата на РМ. Притоа во стратегијата се определуваат: концептот, приоритетите и стратешките цели на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој; мерките и инструментите за поттикнување на развојот на планските региони и подрачјата со специфични развојни потреби и финансирањето, институциите и механизмите за имплементација на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој. Стратегијата претставува основа за изготвување на

програмите за развој на планските региони.⁸⁹ Стратегијата, како национален стратешки документ е наменет за Владата и Министерството за локална самоуправа во чијашто надлежност е политиката за регионален развој.

Врз основа на Законот за рамномерен регионален развој од 2007 година, во 2009 година е донесена Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009-2019 година, како еден од главните стратешки документи за планирање на развојот, заедно со Националниот развоен план и Просторниот план на Република Македонија. Притоа е направен обид за што е можно поблиско усогласување на стратешките цели на Стратегијата за регионален развој со приоритетите на политиката на ЕУ за економско-социјална кохезија и приоритетите идентификувани во Лисабоската стратегија на ЕУ.

2.2.2. Програми за развој на соодветниот плански регион

Програмите за развој на планските региони се изработуваат според Стратегијата за регионален развој и програмските документи за интеграција на Република Македонија во Европската унија и се донесуваат за период од пет години. Програмата за развој на планскиот регион ја изработува Центарот за развој на планскиот регион, согласно со методологијата за изработка на планските документи, а ја донесува Советот за развој на планскиот регион по претходна согласност од Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија. За спроведување на Програмата за развој на планскиот регион се донесуваат годишни акциони планови. Во Програмата за развој на планскиот регион се определуваат: цели за развој на планскиот регион; мерки и инструменти за поттикнување развој на планскиот регион; мерки и инструменти за поттикнување развој на подрачја со специфични развојни потреби, доколку се определени во регионот и финансиски извори, временска динамика и индикатори за спроведување на мерките за поттикнување на развојот. Во Програмата се дефинираат приоритетите за развој на регионот и приоритетите за развој на подрачјата со специфични развојни потреби, доколку се определени во регионот претставува основа за подготовка на плановите на единиците на локалната

⁸⁹ <http://www.pravo.org.mk>, Закон за регионален развој на Република Македонија. Преземено на 30 јуни 2013 г.

самоуправа во сферата на нивниот економски, социјален, урбанистички, еколошки, културен и друг развој.⁹⁰

2.3. Законски акти

Законските акти за регионален развој ги утврдуваат правилата и прописите по кои ќе се води регионалната политика од страна на општините и централната власт. Основен закон за регионална политика е Законот за рамномерен регионален развој на Република Македонија. Кон овој закон се надоврзува и Законот за меѓуопштинска соработка.

2.3.1. Закон за рамномерен регионален развој

Со донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој во 2007 година се отвори нова фаза во процесот на децентрализацијата, со што освен локалниот економски развој за кој се задолжени општините, се посветува внимание и на развојот на плански региони, составени од неколку општини, со цел да се поддржат помалите и посиромашните општини од страна на поголемите урбани општини. Овој закон беше и обврска во процесот на пристапување на Република Македонија кон Европската унија и претставува чекор напред кон водењето на регионалната политика.

Со овој Закон се уредуваат целите, начелата и носителите на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој, планирањето на регионалниот развој, финансирањето и распределбата на средства за поттикнување на рамномерниот регионален развој, следењето и оценувањето на спроведувањето на планските документи и проекти и други прашања поврзани со регионалниот развој.

2.3.2. Закон за меѓуопштинска соработка

Целта на донесување на овој Закон е попрецизно уредување на постапката за воспоставување меѓуопштинска соработка, како и обезбедување поцврста правна

⁹⁰<http://www.pravo.org.mk>, Закон за рамномерен регионален развој на Република Македонија. Преземено на 30 јуни 2013 г.

основа врз која општините би можеле да остваруваат соработка во вршењето на своите надлежности. Потребата за уредување на оваа материја со посебен закон во Република Македонија произлегува од постоењето на едностепена локална самоуправа со голем број мали општини, недоволно финансиски и кадровски екипирани, а со зголемен број надлежности како резултат на спроведениот процес на децентрализација на власта. Меѓуопштинската соработка е соработка што се воспоставува меѓу две или повеќе општини за поефикасно и поекономично вршење на надлежностите на општините утврдени со закон и за остварување на нивните заеднички интереси и цели. Меѓуопштинската соработка во другите земји во најголем дел е регулирана со основните закони со кои се уредува локалната самоуправа, а многу поретко со посебен закон. Законот за меѓуопштинска соработка е донесен во 2009 година и со него се уредуваат начинот, условите и постапката за воспоставување намеѓуопштинска соработка и облиците преку кои се остварува, финансирањето, евиденцијата и надзорот над меѓуопштинската соработка и други прашања од значење за меѓуопштинската соработка.

3. Планирање на локален економски развој во Република Македонија

Планирањето на локалниот економски развој во Република Македонија е предизвик со кој се соочуваат општините и се насочуваат кон негово исполнување. Република Македонија, како мала земја со површина од 251.713 км² и население околу 2 милиони жители, има потреба од планирање на локалниот економски развој поради неговата улога во процесот на децентрализација и поради потребата на граѓаните и сите нивоа на власта. Планирањето на локалниот економски развој, главно, ги потенцира економските приоритети на општините. Македонските општините се соочија со проблемот и предизвикот на преземање на нови и поголем број на надлежности, со што се наметна и модерниот поглед кон локалниот развој и се создаде еден поширок контекст на планирањето на локалниот економски развој на општините. Планирањето на локалниот развој претставува креирање на визија за општината со цел да се постигне посакуваната иднина преку презентираниот стратешки план и негово исполнување.

3.1. Законски акти

Законските акти поврзани со локалниот економски развој најчесто се однесуваат за локалната самоуправа, преку кои локалниот економски развој се наложува како една од задачите на општините. Законски акти кои се поврзани со локалниот економски развој се следните:

- Закон за локална самоуправа;
- Закон за територијална организација на локалната самоуправа;
- Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа;
- Закон за просторно и урбанистичко планирање.

3.1.1. Закон за локална самоуправа

Со Законот за локална самоуправа од 2002 година се утврди листа на надлежности на општините, меѓу кои се дефинираат и надлежностите во поглед на локалниот економски развој. Според член 22 од овој Закон, покрај другите дефинирани надлежности, општините се надлежни и за локалниот економски развој и тоа за планирање на локалниот економски развој; утврдување на развојните и структурните приоритети; водење на локална економска политика; поддршка на развојот на малите и средните претпријатија и на претприемништвото на локално ниво и во тој контекст учество во воспоставувањето и развојот на локалната мрежа на институции и агенции и промовирање на партнерство. Другите надлежности на општините, како: урбанистичко планирање, заштита на животната средина, комунални дејности, култура, спорт и рекреација, социјална заштита и заштита на децата, образование, здравствената заштита, го надоврзуваат планирањето на локалниот економски развој.

3.1.2. Закон за територијална организација на локалната самоуправа

Со овој Закон се уредува територијалната организација на локалната самоуправа во Република Македонија; се основаат општините како единици на локалната самоуправа; се утврдуваат подрачјата на општините и на Град Скопје како посебна единица на локалната самоуправа; се утврдуваат имињата, седиштата и

границите на општините; сеопределуваат видот и имињата на населените места; се уредуваат спојувањето, поделбата и промената на границите на општините и на Град Скопје, како и други прашања што сеоднесуваат на територијалната организација на локалната самоуправа.

3.1.3. Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа

Со овој Закон за првпат изгласан со 2004 година се уредува финансирањето на единиците на локалната самоуправа, кое претстваува еден од најзначајните сегменти за унапредување на развојот на општината. Со повеќето извори на финансирање се обезбедува исполнување на целите на општината.

3.1.4. Закон за просторно и урбанистичко планирање

Законот за просторно и урбанистичко планирање за првпат донесен во 2005 година ги уредува условите и начинот на системот на просторно и урбанистичко планирање, видовите и содржината на плановите, изработувањето и постапката за донесување на плановите, спроведувањето на плановите и следењето на реализацијата на плановите, надзорот и други прашања од областа на просторното и урбанистичкото планирање. Според член 2 од Законот, просторното и урбанистичкото планирање се континуиран процес кој се обезбедува со изработување, донесување и спроведување на просторен план и урбанистички планови со цел да се обезбеди уредување и хуманизација на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата. Просторниот план на Република Македонија и урбанистичките планови континуирано меѓу себе се усогласуваат и дополнуваат. Просторниот план на Република Македонија и урбанистичките планови задолжително се донесуваат и спроведуваат. Основните начела за процесот на планирање и уредување на просторот се⁹¹:

- рамномерен просторен развој,
- рационално уредување и користење на просторот,

⁹¹Закон за просторно и урбанистичко планирање на Република Македонија, пречистен текст, 144/12

- услови за хумано живеење и работа на граѓаните,
- надминување на урбаните бариери на лицата со инвалидитет,
- одржлив развој,
- заштита и унапредување на животната средина и природата,
- заштита на недвижното културно наследство,
- заштита од воени разурнувања, од природни и технолошки катастрофи и хаварии,
- јавност во постапка за донесување и спроведување на плановите и
- усогласеност со европските нормативи и стандарди во планирањето и уредувањето на просторот.

Во Република Македонија, во зависност од планирањето, на просторот се донесуваат следните планови и тоа:

- Просторен план на Република Македонија, кој се донесува за територијата на целата Република и претставува стратегија за просторен развој на Републиката и дава насоки за намената, користењето, заштитата, организацијата, уредувањето и управувањето со просторот на Републиката. Просторниот план за регион, за општина и за подрачје од посебен интерес се составни делови на Просторниот план на Републиката.
- Урбанистички планови: генерален урбанистички план, детален урбанистички план, урбанистички план за село и урбанистички план вон населено место.

3.2. Стратегии за локален економски развој на општините

Стратегиите за локален економски развој на општините е план за градење на економскиот капацитет на локалната средина, со цел да се подобри економската иднина и квалитетот на животот на заедницата, општината или две општини. Притоа во стратегиите за локален развој се дефинираат визијата и долгорочните цели, како и политиката за идниот локален економски развој, преку дефинирање на развојната рамка со конкретни развојни цели и мерки, односно програми и проекти за неивна реализација на подолг рок. Во секоја стратегија на општините како почетен дел е профилот на општината, потоа дефинирањето на самата стратешки определби, односно изработка на стратегијата. Преку стратетегииите на локален економски развој,

како развојни програми на општините, се обезбедува правилен одговор на брзите промени на околината, која во денешно време е понеизвесна и покомплексна.

4. Институционална рамка за регионалниот и локалниот развој во Република Македонија

Развојот и воспоставувањето на мрежа на институции за регионален и локален развој е значаен аспект во процесот на регионалниот и локалниот развој. националните, регионалните и локалните институции се основните носители на развојот на регионално и локално ниво.

Институциите на национално ниво се институции под надлежност на Владата. Владата ја креира економската и политичката средина во која може да се одвиваат регионалниот и локалниот економски развој, преку поставување на цврста политика на развој на држава во секој поглед и зачувување на економската етабилност. Тоа се постигнува преку министерства надлежни за различни прашања. Најзначајни институции на национално ниво засегнати за регионалниот и локалниот развој се:

- Министерството за локална самоуправа⁹² ги врши работите што се однесуваат на: следење на развојот и предлагање мерки за унапредување на локалната самоуправа; следење на состојбата за територијална поделба и развивање стандарди за големината, населението и потребите на единиците на локалната самоуправа; предлагање на системот, политиката, мерките и инструментите за остварување порамномерен регионален развој и за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја; остварување и користење на средства наменети за стопански недоволно развиените подрачја; надзор од негова надлежност и врши други работи утврдени со закон. Во состав на Министерството за локална самоуправа се: Државниот инспекторат за локална самоуправа и Бирото за рамномерен регионален развој. Државниот инспекторат за локална самоуправа врши инспекциски надзор над законитоста на прописите на општините и надзорот над

⁹²<http://www.mls.gov.mk/>, Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

постапката за нивно донесување. Бирото за регионален развој во својство на посебно правно лице врши голем број работи, меѓу кои се:⁹³ подготовка на аналитичко-документациска основа за изготвување на стратешките и оперативните плански документи за регионален развој; изработка на предлог-методологија за изработка на планските документи; подготовка на годишни извештаи за имплементација на Акциониот план на Стратегијата; изработка на предлог-одлука за критериумите и индикаторите за идентификување на подрачјата со специфични развојни потреби; изработка на предлог-листата на подрачјата со специфични развојни потреби; изработка на предлог-критериумите за степенот на развиеност на единиците на локалната самоуправа и регионите; изработка на предлог-актот за класификација на единиците на локалната самоуправа и планските региони според степенот на развиеност; давање на стручна помош на центрите за развој на планските региони при подготовка на програмите за развој на планските региони и вршење на други активности поврзани со регионалниот развој; информирање на засегнатите страни за видовите и обемот на средствата и инструментите за поттикнување на регионалниот развој; воспоставување и грижа за информацискиот систем за регионалниот развој во соработка со Државниот завод за статистика и вршење на други работи од областа на регионалниот развој утврдени со закон.

– Заедница на единиците на локалната самоуправа на Република Македонија⁹⁴ (ЗЕЛС), како непрофитна организација и единствена национална асоцијација во која членуваат сите општини и Градот Скопје. ЗЕЛС ги застапува интересите на единиците на локалната самоуправа пред централната власт. Претставници на ЗЕЛС остваруваат средби со премиерот и со министрите од Владата, со претседателот на Собранието на РМ, каде што се изнесуваат ставовите на локалните власти за сите значајни прашања и предизвици, при што истовремено се нудат и конкретни иницијативи и решенија. ЗЕЛС успеа да отвори нова димензија во застапувањата на поволни законски решенија за општините, преку иницијативата за формирање на парламентарна Комисија за локална самоуправа во Собранието на РМ. Според Статутот на ЗЕЛС, кој беше усвоен, генералната мисија на Заедницата е да се подобрат принципите на

⁹³ <http://www.br.gov.mk/>, Биро за регионален развој на Република Македонија

⁹⁴ <http://www.zels.org.mk/>, Заедница на единиците на локалната самоуправа на Република Македонија

локалното управување низ следните активности: промовирање и поттикнување на заедничка соработка и разменување на информациите помеѓу членовите; да служи како група за лобирање и да делува како советодавен одбор на централната влада во областа на локалната самоуправа; промовирање на континуирана и конструктивна соработка на локалните самоуправи и централните власти; воспоставување односи со национални и меѓународни асоцијации на локалните власти; организирање на обуки и конференции на своите членови.

– Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија формиран од Владата на Република Македонија, чии членови се заменикот на претседателот на Владата на Република Македонија задолжен за економски прашања и министри кои раководат со министерствата за локална самоуправа, финансии, економија, транспорт и врски, труд и социјална политика, култура, животна средина и просторно планирање и земјоделство, шумарство и водостопанство, претседателите на советите за развој на планските региони и претседателот на Заедницата на единиците на локалната самоуправа. Исто така, во работата на Советот можат да се вклучат и научни и стручни лица од областа на регионалниот развој. Советот за рамномерен регионален развој: ја усогласува политиката за поттикнување рамномерен регионален развој со секторските политики и макроекономската политика на Република Македонија; ја утврдува предлог-стратегијата за регионален развој; дава претходна согласност за програмите за развој на планските региони; ја утврдува предлог-листата на подрачја со специфични развојни потреби; утврдува предлог-одлука за класификација на единиците на локалната самоуправа и планските региони според степенот на развиеност; утврдува предлог за финансирање на конкретни проекти од средствата од Буџетот на Република Македонија, наменети за развој на планските региони, подрачјата со специфични развојни потреби и на селата; дава мислење по извештаите за спроведување на планските документи за регионален развој; иницира разгледување на прашања од областа на регионалниот развој за кои е неопходна координација меѓу Владата на Република Македонија, единиците на локалната самоуправа и другите засегнати

страни и разгледува други прашања од областа на рамномерниот регионален развој.⁹⁵

На регионално ниво, институционалната поставеност за локален и регионален развој се состои од:

– Центарот за развој на плански регион, кој се основа за секој плански регион и го основаат единиците на локалната самоуправа кои влегуваат во составот на планскиот регион. Центарот на планскиот регион, како правно лице, се финансира од буџетите на единиците на локалните самоуправи што влегуваат во состав на планскиот регион. Центарот за развој на планскиот регион ги врши следниве работи: ја изготвува предлог-програмата за развој на планскиот регион; изготвува предлог-акционен план за имплементација на Програмата за развој на планскиот регион; подготвува предлог-проекти за развој на планскиот регион и за подрачјата со специфични развојни потреби; ги координира активностите поврзани со имплементацијата на Програмата за развој на планскиот регион и ги реализира проектите за развој на планскиот регион; подготвува годишен извештај за спроведување на Програмата за развој на планскиот регион; обезбедува информации до заинтересираните страни за текот на реализацијата на Програмата за развој на планскиот регион и други прашања поврзани со регионалниот развој; обезбедува стручна и техничка помош за единиците на локалната самоуправа при подготовката на нивните програми за развој; обезбедува стручни услуги на здруженија на граѓани и други заинтересирани страни за подготовка на проекти од областа на регионалниот развој; ја поттикнува меѓуопштинската соработка во рамките на планскиот развој; спроведува проекти за поттикнување на развојот на планскиот регион, финансирани од фондовите на Европската унија и други меѓународни извори; врши промоција на развојните можности на планскиот регион и врши стручни и административно-технички работи за потребите на Советот за развој на планскиот регион. Согласно со постоењето на осум плански региони, постојат и осум центри за развој на планските региони.⁹⁶

– Советот за развој на плански регион се формира за секој плански регион, чии членови се градоначалниците на единиците на локалната самоуправа што

⁹⁵ <http://www.pravo.org.mk>, Закон за рамномерен регионален развој на Република Македонија, преземено на 28 септември 2013 г.

⁹⁶ <http://www.pravo.org.mk>, Закон за рамномерен регионален развој на Република Македонија, преземено на 28 септември 2013 г.

влегуваат во составот на планскиот регион, но може да се вклучат и стручни лица од областа на регионалниот развој, претставници од стопанските комори, синдикатите, здруженија на граѓани и други партнери од приватниот и граѓанскиот сектор. Советот за развој на планскиот регион ги врши следниве работи: ги организира и координира активностите за следење и оценување на спроведувањето на планските документи за регионален развој; донесува Програма за развој на планскиот регион, по претходна согласност од Советот за рамномерен регионален развој; донесува годишен акционен план за спроведување на Програмата за развој на планскиот регион; утврдува годишна листа на предлог-проекти за развој на планскиот регион; доставува предлози до Бирото за регионален развој за идентификување на подрачјата со специфични развојни потреби во рамките на планскиот регион; обезбедува координација на активностите на единиците на локалната самоуправа, здруженијата на граѓани, државните агенции и институции во рамките на регионот кои дејствуваат во областа на регионалниот развој; иницира разгледување на прашања поврзани со регионалниот развој за кои е неопходна координација меѓу единиците на локалната самоуправа и партнери од приватниот и граѓанскиот сектор; ја промовира прекуграничната соработка со региони од други земји врз основа на заедничките интереси и врши и други работи од областа на регионалниот развој утврдени со закон.⁹⁷

На локално ниво, локалната самоуправа е главниот носител на економскиот развој на општината и ги посочува економските потреби на општината, како економскиот раст и развој, подобра бизнис клима, преку привлекување на нови бизниси и зголемување на постоечките даночни олеснувања, финансирање на бизнисите, развојот на мали и средни претпријатија, прашања поврзани со општинската инфраструктура, образованието, културата и спортот, социјалната политика и сите други прашања кои ќе значат подобра економска и социјална благосостојба на граѓаните на општината. Притоа улогата на локалната самоуправа во поглед на локалниот економски развој се сведува на креирање на локална економска политика, управување со истата и обезбедување на достапноста на информации од значајност за економскиот развој до граѓаните и претпријатијата. Како главни носители на ЈЕР се градоначалникот на општината, советот на општината и тело кое

⁹⁷ <http://www.pravo.org.mk>, Закон за рамномерен регионален развој на Република Македонија, преземено на 28 септември 2013 г.

работи како канцеларија или одделенија или сектор за ЈЕР (зависно од постоечката систематизација на општината). ЈЕР канцелариите се составени од локални проект координатори, менаџери на проект и локални проект асистенти. Улогата на оваа канцеларија се сведува на планирање на локалниот економски развој; утврдување на развојните и структурните приоритети; водење на локална економска политика; поддршка на развојот на малите и средните претпријатија и на претприемаштвото на локално ниво; учество во воспоставувањето и развојот на локалната мрежа на институции и агенции и промовирање на партнерство; маркетинг на општината и врши и други работи кои ќе му бидат доверени од Советот и градоначалникот.

Други засегнати страни на локално ниво се невладините организации, асоцијации, здруженија на граѓани и фондации, и бизнис секторот кои имаат соработка од различен аспект.

Како значајни институции поврзани со регионалниот и локалниот развој се и меѓународните институции, фондовите на Европската унија кои играат улога на донатори за исполнување на одредени проекти.

5. Препораки за унапредување на регионалниот и локалниот развој во Република Македонија

Република Македонија, сè уште, се наоѓа во недоволно развиена проблематика за регионалниот и локалниот економски развој. На ова се надоврзуваат неколку проблеми и тоа:

- Нецелосната законска процедура, во поглед на деталното појаснување на локалниот економски развој и непостоењето на законска процедура за формирање на центри за развој на планските региони, како и непочитување на постоечките законски процедури;
- Неадекватноста, нефлексибилноста, нетранспарентноста, непочитувањето на временските рокови, непочитување на надлежностите и влијание на централната власт во донесување на одлуки кои со закон се општински, како и нередовен трансфер на средства од министерства;
- Мала поддршка на локалните приоритети;

- Задолжување со донесување и изработка на плански документи, како и мал напредок во имплементацијата на политиките за ЛЕР;
- Недоволно посветување на неразвиените подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби;
- Нееднакви капацитети и постоење на диспаритети помеѓу регионите и општините во поглед на финансиските и човечките ресурси, економскиот развој и слично.
- Мали финансиски средства за имплементација на политиките за ЛЕР, што ги прави општините финансиски зависни од централната власт, како и изборот на задолжувањето на општините како начин на финансирање;
- Големо влијание на политика со сите нивоа на институции;
- Мала поддршка од Централната власт, во поглед на мерки за вработување, мерки за капитални инвестиции и слично;
- Недобра поставеност на институциите за планирање на регионалниот и локалниот развој, и слабо вклучување и консултирање на трети лица за изработка на развојни документи од различни области;
- Мала застапеност на јавноприватно партнерство и негово разбирање како извор на финансирање и како информација и врска со секојдневниот живот;
- Нереализирање на плановите, презентирани во развојните програми, што претставува голем недостаток на функционирањето на системот на планирање и креира нереална слика на развојните програми;
- Слаба контрола и мониторинг на активности поврзани со регионалниот и локалниот развој.

Со цел да се подобри состојбата и да се надминат проблемите со кои се соочува регионалното и локалното планирање во Република Македонија се преземаат најразни мерки, начини и механизми. Децентрализацијата, како дел од реформата на локалната самоуправа, подразбира подобри можности за локален развој и трансфер на надлежности од централно на локално ниво како урбанистичкото планирање, заштита на животната средина, локалниот економски развој, комуналните дејности, културата, спортот и рекреацијата, социјалната заштита, образованието, здравствената заштита, финансискиот менаџмент. За таа цел освен зацврстување, продолжување и

овозможување на функционирањето на децентрализацијата како препораки за унапредување на регионалниот и локалниот развој во Република Македонија се:

- Целосна имплементација на законските акти поврзани со регионалниот и локалниот економски развој;
- Поголема поддршка од страна на Владата во поглед на финансирањето, преку изработка на процедури по кои општините и регионите можат да учествуваат во спроведување на средствата за локален и регионален развој, поедноставени услови за задолжување, креирање на врска со меѓународни финансиски институции, зголемување на износот на ДДВ и на персоналниот данок наменет за општините;
- Распределба на средствата во зависноста од развојните потреби на регионите и општините преку профилите на локалните економии и идентификуваните потреби, а не врз основа на влијанието на политичката власт во општините;
- Воспоставување на реална поставеност на организациската структура која ќе работи за развојните потреби на регионот и на општината;
- Транспарентен и недискриминациски принцип при вработување на работниот кадар во општините и невклучување на влијанието на политиката, со посветување внимание на квалитативните и професионалните способности на кандидатите;
- Адекватно и реално покривање на развојните програми и зајакнување на планирањето, имплементацијата, мониторингот и оценувањето на програмите за регионален и локален развој и посветување на стратешко планирање со цел обезбедување на долгорочен економски раст и развој;
- Поширок пристап при изработка на програмите, проектите и стратешките документи и вклучување на разни области во истите;
- Зајакнување на јавни приватни партнерства и чести средби со бизнис секторот и со граѓанскиот сектор, со цел согледување на проблемите и нивно побрзо решение;
- Размена на искуства и соработка со граничните области, и зајакнување на партнерства на тоа ниво;
- Рационално искористување на донации, аплицирање за средства од меѓународни институции и фондови, учествување на меѓународни семинари за

обука, согледување на искуства од развиените земји со цел унапредување на регионалниот и локалниот развој.

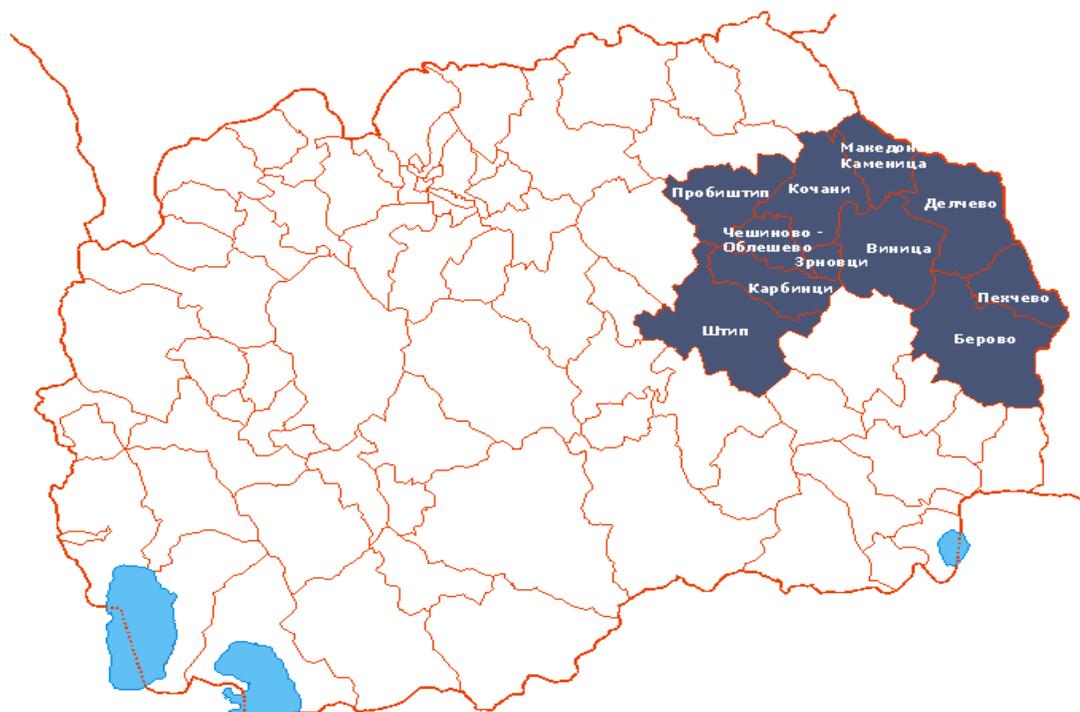
V. Планирање на локалниот економски развој на Општина Штип – перспективи за развој

1. Планирање на регионален развој на Источниот плански регион

Согласно со Законот за регионален развој, Република Македонија е поделена на осум плански регион кои, различни по карактеристики, се подеднакво значајни за целокупниот економски развој на нашата земја и за регионалниот и локалниот развој.

Источниот плански регион го опфаќа сливното подрачје на реката Брегалница и зафаќа површина од 3.537 км² или 14.2% од територијата на Република Македонија. Овој регион има таква местоположба што се граничи со Република Бугарија од источната страна и во овој регион се наоѓаат два гранични премини: Клепало во Општина Берово и Делчево во Општина Делчево.

Слика 5.1. Источен плански регион

Извор: Министерство за локална самоуправа на Република Македонија

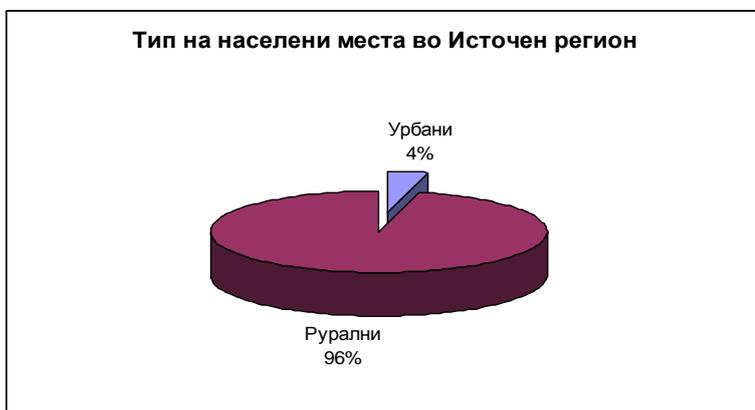
Источниот плански регион е составен од 11 општини, со 217 населени места од кои 209 се карактеризирани како рурални населби.

Табела 5.1. Општини во Источниот плански регион

Општина	Површина км ²	Население на 31.12.2012 г.
1.Берово	598	13 181
2.Виница	433	19 521
3.Делчево	422	16 673
4.Зрновци	56	3 098
5.Карбинци	229	4 040
6.Кочани	360	38 058
7.Македонска Каменица	190	7 729
8.Пехчево	208	5 068
9.Пробиштип	326	15 480
10.Чешиново-Облешево	132	7 125
11.Штип	583	48 578

Поголемиот број од населените места во овој регион имаат карактер на рурални средини и во последните години е забележан надолен тренд на населението во руралните средини, проследен со стареење на населението, а тоа придонесува до отежнат развој.

Графикон 5.1. Тип на населени места во Источен плански регион

Географски овој регион е составен од повеќе *подрегиони*⁹⁸:

- Малешевска Котлина;
- Кочанска Котлина;
- Пробиштипско-злетовски подрегион;
- Штипски подрегион.

Овој регион има помал пораст на население во споредба со порастот на населението на земјата. Низ години се намалува бројот на населението во Источниот регион и тоа е поради потпросечниот наталитет, натпросечниот морталитет, негативната стапка на природен прираст. Како причини се најбројуваат и стареењето на населението во руралните средини, намалување на просечниот број на членови, самечките домаќинства и слично.

Табела 5.2. Население на крајот од годината во Источен регион

Население на крајот од годината (состојба 31.12) во Источен регион								
	Вкупно							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Источен регион	180 791	180 422	180 100	179 846	179 695	179 080	178 551	177 988

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.3. Стапки на наталитет, морталитет, природен прираст

Стапки на наталитет, морталитет, природен прираст												
	2006			2009			2012			2013		
	Н	М	П.П.	Н	М	П.П.	Н	М	П.П.	Н	М	П.П.
Република Македонија	11,1	9,1	1,9	11,5	9,3	2,3	11,4	9,8	1,7	11,2	9,3	1,9
Источен	9,3	10,0	-0,8	10,0	10,5	-0,5	9,3	10,8	-1,6	8,6	10,4	-1,7

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

⁹⁸Студија за одржлив развој на органското земјоделско производство во Источниот плански регион, УГД – Штип, Земјоделски факултет, Катедра за заштита на растенијата и животната средина, Канцеларија за рурален развој, Штип, октомври 2010 година.

Во овој регион се чувствува *процесот на миграција* кон главниот град на Република Македонија и миграцијата од руралните кон урбаните средини. Доминантна е застапеноста на внатрешните миграции, односно меѓуопштинската, а во однос на надворешните миграции почесто е отселувањето на населението во однос на доселувањето и тоа поради економската состојба на граѓаните, ограничените можности, невработеноста како причини за мотивација на граѓаните да бараат нови предизвици во животот и интензивирање на емиграцијата на младите високообразовани кадри.

Културно-образовното ниво на населението во Источниот регион покажува пораст на населението со високо образование.

Табела 5.4. Дипломирани студенти на додипломски студии по години

Дипломирани студенти на додипломски студии по региони, по години														
	Вкупно													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Источен	366	338	331	399	421	535	567	659	833	827	953	821	1 070	894

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Климатските услови во овој регион се повољни за развој на земјоделството и прифаќање на земјоделството како начин за егзистенција. Во овој регион особено е застапено производството на ориз, а исто така доста е застапено и производството на јачмен, пченица и пченка. Оризовите ниви во планскиот регион произведуваат околу 95% од вкупното производство на ориз во Република Македонија. Сточарството, посебно овчарството, козарството и свињарството кои претстојат за развој на млечната и месната индустрија, се доста развиени од овој регион и заедно со раноградинарството, овоштарството и лозарството се гранки кои имаат голем потенцијал за развој. Доминантна индустриска култура е тутунот. Исто така, и овој регион е најголем производител на компир. Органското земјоделство може да разбере како актуелна гранка која ќе дава можност за освојување на пазарите низ земјата и пошироко.

Од *суровините* со кои располага овој регион, најзначајни се олово-цинковите руди од рудниците Злетово, Добрево и Каменица. Забележано е и присуство на бакар,

железно-титански минерали во Централно-осоговскиот масив. Забележани се и наоѓалишта на злато во атарот на Општина Делчево, како и наоѓалишта на алувијално злато во речните наноси на река Брегалница. Од неметалните оруднувања, најзастапени се; азбест, каолински глини, природно печената глина, гранит, варовници, базалт, фелдспат, опалска бреча, опализиран туф и битуменозни шкрилци. Микрорегионот на Малешевијата располага со јаглен –лигнит кој во количина од околу 10.000 тони годишно се експлоатира преку површински коп. Во Делчевско-пехчевскиот базен се лоцирани наоѓалишта на јаглен со вкупни резерви од 24 милиони тони. Одредени наоѓалишта на јаглен постојат и во реоните на општините Пробиштип и Македонска Каменица.

Реката Брегалница, на која постојат двете високи брани Калиманци и Кочанско Езеро, е од најголемо значање од *водените ресурси* во Источниот регион. Од особено значање се и минералните извори, како и термалните води во Виничко (Истибања) и Штипско (Кежовица), кои претставуваат и потенцијал за развој на туризмот.

Проблемот со водоснабдување започнува да биде минатос започнувањето на проектот на хидросистемот Злетовица со кое изградена браната Кнежево. Со целосна реализација на овој проект се очекува трајно решение на овој проблем и изградба на систем за наводнување на земјоделските површини и изградба на хидроцентрали.⁹⁹

Патната инфраструктура во Источниот регион, како во поголемиот дел од Република Македонија, е во лоша состојба. Старите магистрални и регионални патишта се доказ за неразвиената патна инфраструктура. Со текот на времето, состојбата на патиштата се подобрува преку поголемите инвестиции кои имаат за цел унапредување и развој на патната инфраструктура, што ќе обезбеди одржлив развој и пораст на економијата. Во иднина се очекува изградба на автопат Миладиновци-Штип, кој ќе значи скратување на времето и намалување на сообраќајните незгоди, како и поврзување со главниот град.

Во однос на *економските карактеристики* во Источниот регион, како еден од главните проблеми беше транзицијата во која некогашните индустриски гиганти се затворија и голем број од населението беше невработено. Невработеноста, како еден од најзначајните проблеми, остана да претставува проблем за различните возрастни групи на населението, посебно за младите.

⁹⁹ <http://hszletovica.com.mk/>, Хидросистем Злетовица, преземено на 19.1.2014 г.

Како голем поттик на младите во овој регион е отворањето на Универзитетот „Гоце Делчев“, со седиште во Општина Штип, и со факултети низ повеќе општини во овој регион. Покрај можностите за унапредување на образование, овој Универзитет претставува и можност за вработување.

Табела 5.5. БДП во Источен плански регион

Бруто-домашен производ, по години, по региони, ЕСС 2010						
	2010		2011		2012	
	БДП, во милиони денари	БДП, по жител, во денари	БДП, во милиони денари	БДП, по жител, во денари	БДП, во милиони денари	БДП, по жител, во денари
Република Македонија	437 296	212 795	464 187	225 493	466 703	226 440
Источен регион	37 850	210 546	40 264	224 455	38 557	215 627
	2010		2011		2012	
	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, МК =100	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, МК =100	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, МК =100
Република Македонија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Источен регион	8,7	98,9	8,7	99,5	8,3	95,2

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.6. Стапки на активност на население на возраст од 15 години и повеќе

Стапки на активност на населението на возраст од 15 год. и повеќе												
	Стапка на активност				Стапка на вработеност				Стапка на невработеност			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
Источен регион	58,6	68,2	61,5	61,0	49,0	48,7	50,1	49,1	16,4	16,4	18,5	19,5

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.7. Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени, по региони, по години, состојба 31 декември

Број на активни деловни субјекти, по региони, по години, состојба 31 декември					
	Вкупно				
	2010	2011	2012	2013	2014
Република Македонија	75 497	73 118	74 424	71 290	70 659
Источен регион	6 069	5 845	5 913	5 796	5 675

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Источниот регион располага со многубројни **природни убавини** и со богато културно наследство, кои не се доволни искористени, со цел да привлечат поголем број на туристи. Во однос на вкупниот број на туристи, овој регион се наоѓа меѓу последните региони по број на туристи. Како причина на тоа е малиот број на капацитети за сместување (по број на соби и легла), неповолната туристичка инфраструктура, недоволното искористување на природното и културно-историското наследство, недоволната промоција и маркетинг и слично.

Табела 5.8. Туристи во Република Македонија по региони

Туристи во Република Македонија, по региони, по години					
	Вкупно				
	2010	2011	2012	2013	2014
Република Македонија	586 241	647 568	663 633	701 794	735 650
Вардарски	10 572	12 064	15 867	17 196	20 667
Источен	13 054	13 615	18 865	20 747	23 035
Југозападен	234 665	249 746	251 462	264 826	269 547
Југоисточен	84 856	108 555	106 978	109 982	124 707
Пелагониски	69 712	76 469	72 054	70 312	65 527
Полошки	31 828	29 153	29 884	30 823	29 143
Североисточен	3 098	3 803	4 446	5 584	6 937
Скопски	138 456	154 163	164 077	182 324	196 087

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.9. Капацитети за сместување по региони

Капацитети за сместување, по региони, по години					
	Број на соби				
	2010	2011	2012	2013	2014
Република Македонија	26 189	26 448	26 877	26 887	27 422
Вардарски	554	589	689	690	666
Источен	533	544	599	620	637
Југозападен	16 013	16 033	16 035	16 050	16 304
Југоисточен	2 105	2 277	2 298	2 346	2 374
Пелагониски	3 390	3 330	3 497	3 322	3 431
Полошки	1 011	1 018	1 014	1 072	1 111
Североисточен	292	302	306	300	298
Скопски	2 291	2 355	2 439	2 487	2 601
Капацитети за сместување, по региони, по години					
	Број на легла				
	2010	2011	2012	2013	2014
Република Македонија	69 102	69 737	70 287	70 297	71 225
Вардарски	1 496	1 701	1 829	1 819	1 677
Источен	1 591	1 606	1 721	1 826	1 869
Југозападен	41 458	41 454	41 458	41 411	42 025
Југоисточен	5 724	6 069	6 088	6 298	6 277
Пелагониски	10 229	10 165	10 310	10 001	10 055
Полошки	3 057	3 058	3 059	3 153	3 330
Североисточен	633	645	653	647	648
Скопски	4 914	5 039	5 169	5 142	5 344

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Како дел од богатото наследство во овој регион се:

○ **Постојната археолошка поставка**

- Музејскиот комплекс Аневи Гочеве во Општина Штип, каде што преку археолошки предмети е отсликано културното-историското минато на Источниот регион.
- Археолошкиот локалитет Баргала (Општина Карбинци) крие сведоштва за едно минато исполнето со богата култура и историја, како и црковна традиција.
- Некогашното црковно седиште Мородвис (Општина Зрновци), кое во себе ги крие зачетоците на христијанството.

– Виничко кале (Општина Веница) е стратешко место со голем археолошки материјал што сведочи за животот во различни периоди и најексклузивниот наод од ранохристијанството, теракотните икони, единствени од ваков вид во светот.

– Палеонтолошко-археолошкиот локалитет Пилово (с. Бурилчево, Општина Чешиново-Облешово), исполнет со безбројни археолошки и палеонтолошки откритија карактеристични за овој простор пред илјадници години.

– Чуварот на некогашниот пеонски Астибо, подоцнежниот византиски Стипион и денешниот Штип, тврдината Исар (Општина Штип) е посебен белег на градот Штип и богатство исполнето со тајни кои сведочат за минатото.

○ **Архитектура**

– Манастир „Свети Пантелејмон“ (Општина Кочани), Манастир „Св.Архангел Михаил“ (Општина Берово), Лесновски манастир (Општина Пробиштип), Безистен (Општина Штип), Саат-кула (Општина Штип) и др.

○ **Природа**

– Река Брегалница;

– Пехчевски Водопади (Општина Пехчево);

– Водопади на Цуцевска Река (Општина Веница);

– Беровско Езеро (Општина Берво);

– Брана Гратче (Општина Кочани);

– Брана Калиманци (Општина Македонска Каменица).

○ **Шумско богатство**

– Даб (с. Бели) е дрво кое е споменик на природата и е препознатливо по својата големина, старост и изглед и еден од најстарите дабови во Европа;

– Осоговски Планини;

– Голак;

– Плачковица.

Покрај прекрасните природни и археолошки богатства во Источниот регион, почитувањето на традиционалните вредности и културни активности исто така привлекува внимание меѓу кои се: Пијанечко-малешевската свадба (Општина Делчево), Голачките фолклорни средби (Општина Делчево), Истибањско здравоживо (с. Истибања), Пехчевски Павловден (Општина Пехчево), Велигденско јајце и Етноплоштад фестивал (Општина Берово), In Vinica Veritas и Тодорови трки

(Општина Веница), Зажнејување на оризот (Општина Кочани и Општина Чешиново-Облешево), Денови на кочанскиот ориз (Општина Кочани), Пастрамалијата и Фестивал на музика Макфест (Општина Штип), Драмски аматерски фестивал (Општина Кочани) и други.

Центарот за развој на Источниот плански регион е формиран според Законот за рамномерен регионален развој во мај 2008 година. Седиштето на регионот е во единицата на локалната самоуправа со најголем број на жители, во случајот во Општина Штип. Притоа центарот ги покрива сите единаесет општини и претставува регионален и меѓувладин центар за координација со основна задача за забрзување на развојот во регионот и намалување на регионалните диспаритети. Основната задача се темели на јакнењето на капацитетот на мрежите со локалната и руралната заедница, бизнис секторот, стимулирање на развојот на локално и регионално ниво, јакнењето на принципот на јавно приватно партнерство и делување во насока на подигање на квалитетот на живеење.¹⁰⁰

2. Планирање на локален економски развој на Општина Штип – воведни напомени

Општина Штип е срцето на Источна Македонија и воедно е и центарот на Источниот плански регион. Се наоѓа во средното сливно подрачје на реката Брегалница, меѓу височините на Исарот, Мерите и Кумлакот, по должината на двата брега на суводолицата Отиња.

Планирањето на локалниот економски развој во Штип започна да ја добива својата значајност со отворањето на првата канцеларија на ЈЕР со потпишувањето на Договор на меѓусебна проектна соработка меѓу УНДП и Локалната самоуправа на 17.2.2004 година. Во тој период беше составен тимот за ЈЕР, формирани беа и партнерства за ЈЕР од бизнис секторот, невладини организации и јавниот сектор, медиумска промоција на општината, голем број на обуки од домашни и странски консултанти и др. Целото ова претходеше на новиот Закон за локална самоуправа (2004 година), член 22 кој наведуваше локалниот економски развој да биде дел од надлежностите на општините и на проектот на УНДП „Градење на капацитетите на

¹⁰⁰www.rdc.mk, Центар за развој на Источен плански регион, преземено на 2.3.2014 г.

локалната самоуправа-развој на поволна економска средина“ бр. МЦД/03/004. Органите надлежни за локалниот економски развој, започнувајќи од тој период, изработија различни стратегии, акциони планови, програми, туристички информатори, водичисо цел унапредување на локалниот економски развој.

2.1. Стратегија за ЛЕР на Општина Штип

2.1.1. Профил на Општината

Општина Штип е центарот на Источно-планскиот регион и се наоѓа помеѓу $41^{\circ} 31' 15''$ и $41^{\circ} 44' 25''$ северна географска ширина и $22^{\circ} 10'$ и $22^{\circ} 13''$ источна географска должина. Овој регион претежно е планински и ридски, со исклучок на Кочанската, Овчеполската и Лакавичката Котлина со долините на реките Брегалница и Лакавица. Општина Штип се наоѓа на 94 км од главниот град на Република Македонија, со што се наоѓа со прилична близина на националниот аеродром „Александар Велики“. Исто така, Општина Штип е оддалечен 92 км западно од границата со Република Бугарија, што ја прави општината во поволна состојба при развивање на соседски односи со Република Бугарија. Општина Штип се граничи со седум општини и тоа: Радовиш, Конче, Неготино, Градско, Лозово, Св.Николе и Карбинци.

Штип е град во кој историјата оставила бројни траги. Името Астибо за првпат го споменува античкиот хроничар Полиенво (3 век пред н.е.). Тој пишувал дека во реката Астибо (денешна Брегалница) е изведувано ритуално капење на пеонските кралеви. Во средниот век населбата го добива името Штип. Средновековниот град Штип никнал врз урнатините на античкиот град Астибо и рановизантискиот Стипеон, а средновековната историја започнува со населувањето на Словените.

Постоењето на Штип се споменува уште во почетокот на XVI век, додека првите пишани документи за градот Штип датираат од 1620 година кога градот се споменува како епископско средиште, а потоа турскиот патеписец Евлија Челеблија во 1661 година запишал: „Штип е кадилук со тврдина на ридот што ја чува стража. Во градот има џамии, бањи, голем карван сарај и мала река...“. Во Австро-турската војна во 1689 година Штип е освоен од Австроунгарците, но неколку години подоцна Турците повторно го заземаат. Поради поволната географска положба, овој град почнал да се

развија. Во втората половина на XIX век започнува со работа првото училиште со 250 ученици. Со доаѓање на Гоце Делчев, Даме Груев и Ѓорче Петров за учители во Штип се разгорува политичката и револуционерната борба за слобода на македонскиот народ. По Првата балканска војна и познатата брегалничка битка, Штип влегува во границите на Србија. Во 1914 година го освојуваат Бугарите, а во 1918 година влегува во Кралството Југославија. Во текот на Втората светска војна во 1941 година го окупираат бугарските фашисти, а на 8 ноември 1944 година е ослободен од единиците на НОВ.¹⁰¹

Населени места во Општина Штип се:

1. Калапетровци
2. Кошево
3. Криви Дол
4. Лаковица
5. Лесковица
6. Липов Дол
7. Љуботен
8. Никоман
9. Ново Село
10. Пенуш
11. Пиперово
12. Почивало
13. Пухче
14. Сарчиево
15. Селце
16. Скандалци
17. Софилари
18. Стар Караорман
19. Степанци
20. Суво Грло
21. Судик
22. Сушево
23. Танатарци
24. Тестемелци
25. Топлик
26. Три Чешми
27. Хаџи-Реџепли
28. Хаџи-Сејдели
29. Хаџи-Хамзали
30. Црешка
31. Чардаклија
32. Чифлик
33. Шашаварлија
34. Шопур
35. Штип

¹⁰¹Културно-историски водич, Штип, ноември 2002 година

Според последните податоци за населението, во наредните табеларни прикази се прикажани податоци на индикатори поврзани со населението во Општина Штип.

Табела 5.10. Население во Општина Штип

Население во Општина Штип	
	2013
Вкупно	48 590
Мажи	24 283
Жени	24 307

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.11. Внатрешни миграции

Внатрешни миграции: Доселени граѓани				
	Вкупно			
	2010	2011	2012	2013
Штип	197	155	168	159
Внатрешни миграции: Отселени граѓани				
	Вкупно			
	2010	2011	2012	2013
Штип	142	143	170	148

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.12. Живородени деца

Живородени деца по години									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Штип	516	493	467	491	560	537	505	494	494

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.13. Умрени лица

Умрени по години									
	Вкупно								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Штип	470	432	478	429	494	430	522	514	

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Подрачјето на Штип се карактеризира со умерено-континентална *клима* со влијаниена медитеранската клима. Просечната годишна температура е околу 13 Целзиусовистепени. Најниски температури има во јануари, а највисоки во август. Штип важи за една од најсончевите општини, а во исто време и една од најветровитите општини во Република Македонија. Овие карактеристики ја прават општината предизвик за многу инвеститори.

Во Општина Штип има две *реки*: Брегалница и Отиња. Реката Брегалница е со должина од 43 км, а реката Отиња е со должина од 3 км.

Во поглед на *планинските богатства*, Општина Штип зафаќа дел од планината Плачковица со врвовите Црквиште (1676 м.н.в.), Џамија (1569 м.н.в.) и Црн Врв (997 м.н.в) и дел од планината Серта со врвовите Стране (819 м.н.в), Голешец (895 м.н.в) и Тиса Баир (462 м.н.в).

Источниот дел на Република Македонија важи да слабо пошумен дел, така што вкупниот *шумски фонд* на штипскиот регион изнесува 21.705 хектари, од кои чисти насади од листопадни дрва се 12.335 хектари, чисти насади од иглолисни дрва 7.135 хектари и мешовити насади од листопадни дрва 2.235 хектари.

Според *геолошките* карти, регионот на Општина Штип е со сложена геолошка градба составена од прекамбриски метаморфни карпи, палеозојски метаморфни и магматски карпи, мезозојски седиментни и магматски карпи, терциерни седиментни и вулкански карпи и најмладите квартерни седиментни и вулкански карпи. И покрај тоа што Општина Штип со својата околина е сиромашна со рудни наоѓалишта, сепак наоѓалиштата во овој регион се доста интересни за натамошни истражувања. Притоа појавата на магнатитите и малахитите се со мало економски значање и се наоѓаат во околината на селото Долани и селото Криви Дол. Бакарната руда, освен во рудникот Бучим, се јавува и во локалитетот Шопур во Општина Штип, а додека за Штипскиот регион е значајно да спомне и појавата на злато во наносното наоѓалиште на реката Лаковица. Од неметалите значајно е наоѓалиштето на техничкиот градежен камен базалт од Ежово Брдо, кој се експлоатира за сепарирање камени коцки и рабници. Околината на реката Лаковица е исполнета со наслаги од крупнозрнести кварцни чакали и е доста значајна за експлоатација на кварц.

Во поглед на енергетските суровини, потребно е да се спомене појавата на јаглен во Овче Поле, која не е доволно истражена и бара посериозен пристап.

Термоминералната бања Кежовица и термалните извори Л'ци се обележје на Општина Штип, но во истите не е доволно инвестирано.

Во поглед на *сообраќајната инфраструктура*, според податоците од Државниот завод за статистика, локалната патна мрежа во Општина Штип ја има следната структура.

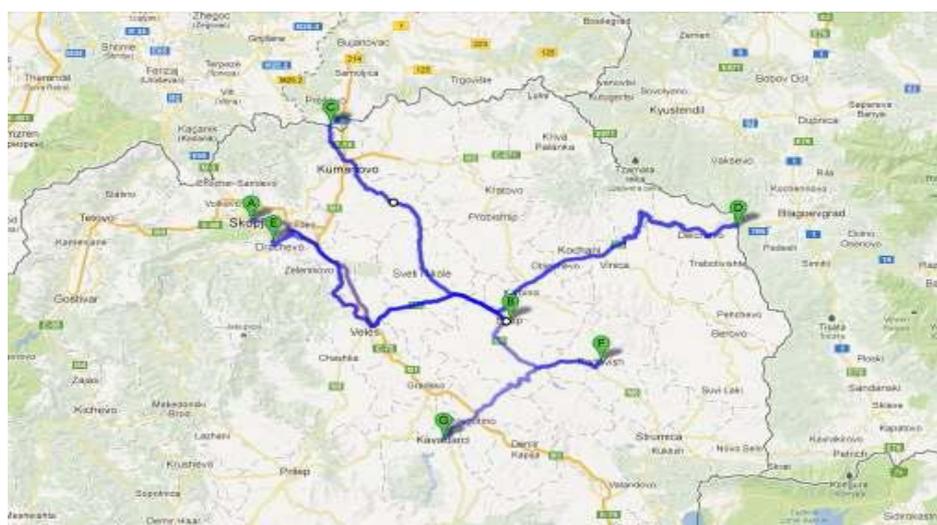
Табела 5.14. Локална патна мрежа

Локална патна мрежа, по општини, по години				
	2014			
	Вкупно	Асфалт и коцка	Земјани	Непросечени
Штип	150	45	22	83

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Патната мрежа во Општина Штип има должина од 377,4 км, од кои 47,0 км (12,45%) се магистрални патишта, 22,4 км (5,94%) се регионални патишта и преостанатите 308,0 км (81,61%) се локални патишта. 230,4 км од патната мрежа ја сочинуваат уличната мрежа во урбанизираните населени места, другите 147,0 км отпаѓаат на патиштата кои ги поврзуваат населените места во рамките на општината.

Слика 5.2. Патна мрежа во Општина Штип

Општина Штип е поврзана со автопатот Е-75 (Скопје – Гевгелија) преку магистралниот пат А-3 (Штип – Кочани – Делчево) и патниот правец Штип – Велес и со регионалниот пат Р2 334 (Штип – Карбинци – Планина Плачковица). Општина

Штип е поврзана и со магистралниот пат А4 (Обиколница Скопје – Петровец – Миладиновци – Св.Николе – Штип – Радовиш – Струмица) и регионалниот пат Р1 204 (Куманово – Св.Николе – Овче Поле – Кадрифаково – Штип – Софилари), како и регионалниот пат Р1 103 (Лакавица – Неготино – Кавадарци – Дреново). Во поглед на железничката патна мрежа, низ Општина Штип минува железничката пруга Б2, со 6,4 тона тежина по метар, која е поврзана со Скопје – Велес – Штип – Кочани.

Општина Штип има две детски градинки и *предучилишни установи*, распоредени со повеќе објекти низ различни населби:

- ЈУДГ Астибо ја започна својата работа во далечната 1980 година како дел од тогашната Модна конфекција „Астибо“ и продолжи во успешната работа и денес;
- Детска градинка „Вера Циривири-Трена“.

Табела 5.15. Деца во детски градинки

Деца во детски градинки				
	Деца			
	2010	2011	2012	2013
Штип	973	1 035	1 202	1 253

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Општина Штип има пет *основни училишта*:

- ОУ „Ванчо Прке“;
- ОУ „Гоце Делчев“;
- ОУ „Тошо Арсов“;
- ОУ „Димитар Влахов“ и
- ОУ „Славејко Арсов“.

Табела 5.16. Ученици во основни училишта

Ученици во основни училишта	
	Штип
2005/2006	4 536
2006/2007	4 479
2007/2008	4 406
2008/2009	4 277
2009/2010	4 239
2010/2011	4 150
2011/2012	4 155
2012/2013	4 147
2013/2014	4 064

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Во поглед на *средните училишта* постојат шест и тоа:

- Гимназија „Славчо Стојменски“;
- Медицинско училиште „Јане Сандански“;
- Електротехничко и угостителско училиште „Коле Нехтенин“;
- Текстилно училиште СОУ „Димитар Мирасчиев“;
- Музичко училиште „Сергеј Михајлов“;
- Средно насочено образование за деца со хендикеп „Искра“.

Табела 5.17. Ученици во средни училишта

Ученици во средни училишта	
	Штип
2005/2006	3 608
2006/2007	3 436
2007/2008	3 212
2008/2009	3 030
2009/2010	2 971
2010/2011	2 860
2011/2012	2 820
2012/2013	2 794
2013/2014	2 710

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Од 2007 година, Општина Штип го доби етикетот *универзитетски град*, со основањето на Универзитетот „Гоце Делчев“ на 27 март 2007 година од страна на Собранието на Република Македонија. Универзитетот „Гоце Делчев“ започна со седум факултети и една висока школа:

- Правен факултет;
- Економски факултет;
- Педагошки факултет;
- Факултет за рударство, геологија и политехника;
- Земјоделски факултет;
- Факултет за информатика;
- Факултет за музичка уметност и
- Висока здравствена школа.

Од студиската година 2008/2009 година, Универзитетот отвори уште шест нови факултети:

- Факултет на медицински науки;
- Филолошки факултет;
- Електротехнички факултет;
- Машински факултет;
- Технолошки факултет и
- Факултет за туризам и бизнис логистика.

Во состав на Универзитетот се вклучени и повеќе центри и институти: Центар за меѓууниверзитетска соработка, Центар за електронско учење, Центар за обезбедување квалитет, Центар за кариера и развој, Центар за односи со јавноста, Универзитетски спортски центар, Универзитетски културен центар, Центар за доживотно учење, ИТ центар, Институт за археологија и историја, Институт за исхрана, гастрономија и диететика и Институт за информатика. Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип има дисперзирани студии во речиси сите градови во Источна Македонија: Кочани, Струмица, Радовиш, Берово, Веница, Свети Николе, Гевгелија, како и во Кавадарци и во Скопје.

Во поглед на сместувачките капацитети за средношколците и студентите, Штип е сиромашен со истите и располага со еден студентски дом и еден интернат за средношколци. Но, со зголемувањето на бројот на студенти се зголемуваат и плановите на изградба на истите. Поради големата побарувачка на капацитети за

сместување на студентите, цените на приватното сместувања почнаа да растат, а истото повлекуваше и повисоки цени на продажба на становите. Со отворањето на Универзитетот, освен можноста за образование и студирање на студентите од Источна Македонија, како и голем број на работни места, се подобри и економската состојба на градот и студентите добија можност на еден поевтин студентски живот, во однос на главниот град. Ова истовремено значи и развивање на градот во сите сфери на живеење.

Од позначајните *културни институции и културни манифестации* во Штип се:

- НУ Завод за заштита на спомениците на културата и музеј, формиран во 1950 година со цел зачувување на архелогиската, историјата, етнологијата и современата македонска уметност;
- НУ Библиотека „Гоце Делчев“, чии зачетоци датираат од 1872 година како читалиште, за да потоа во 1946 година се формира библиотеката;
- Државен архив;
- Дом на млади;
- Народен театар, кој започнал со работа во далечната 1951 година, со цел развивање на театарската дејност;
- Центар за култура „Ацо Шопов“, основан во 1979 година со цел одржување на драмски, ликовни, литературни активности, разни предавања, трибини и слично;
- Уметничка галерија „Безистен“;
- Фестивал на забавна музика „Макфест“, кој почнувајќи од 1986 година се одржува секоја година;
- „Пастрамалијада“, како манифестација на која се слави брендот на штипскиот специјалитет пастрмајлија;
- Штипско културно лето, културна манифестација што се одржува од 1987 година;
- Обичајот „Четрсе“, уникатен обичај со кој луѓето на 22 март на празникот Свети 40 маченици се качуваат на тврдината Исар, кој претставува обележје на градот;
- Од останатите културни, историски и религиозни обележја се: Саат кулата, Хуса Медин Пашина џамија или Црквата „Свети Пророкот Илија“, Емир Кучук

Султанов мост, Училиштето во кое работел Гоце Делчев во штипско Ново Село, Меморијалниот споменик на паднатите борци од НОБ, Споменикот на Евреите, Црквата „Св. Никола“, Црквата „Св. Спас“, Црквата „Св. Богородица“, Црквата „Св. Архангел Михаил“ и др.

Од *медиумски установи* во Штип денес има две телевизиски станици ТВ Ирис и ТВ Стар. Исто така Штип е седиште и на кабелската телевизија Телекабел. Од радиостаниците попознати се: Радио Штип, Канал 77, Angelsfm и Универзитетското радио „УГД ФМ“ на УГД.

Во поглед на *спортот*, Штип има градски стадион чијшто капацитет е 6.000 гледачи, а исто така овде е и Спортската сала „Јордан Мијалков“, која е во користење на УГД, како помали терени за фудбал и кошарка во повеќето населби. Штип е град на врвни спортисти од областа на фудбалот, борењето, каратето и др.

Градот Штип од многу оддавна важи за центар на *текстилната индустрија*. Епитетот го добил од постоењето на познатите текстилни фабрики „Македонка“ и „Астибо“. Во периодот на транзицијата, по нивното распаѓање, градот успеа да го задржи епитетот поради тоа што се формираа голем број помали и поголеми текстилни фирми, од кои голем дел постојат и денес. Исто така, во Штип е развиена и чевларската индустрија -Фабриката за чевли „Баргала“ е носител на истата индустрија.

Табела 5.18. Активни деловни субјекти

Активни деловни субјекти по големина, состојба 31 декември					
	2014				
	вкупно	Микро	мали	средни	големи
Штип	1 788	1 147	596	29	16

Иззов: Државен завод за статистика на Република Македонија

Табела 5.19.Активни деловни субјекти по дејности

Активни деловни субјекти по сектори на дејност според НКД Рев.2, по општини, по години, состојба 31 декември	
	Штип
	2014
Вкупно	1 788
Земјоделство, шумарство и рибарство	81
Рударство и вадење на камен	-
Преработувачка индустрија	291
Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	4
Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад; санација на околината	7
Градежништво	75
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли	624
Транспорт и складирање	143
Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	105
Информации и комуникации	16
Финансиски дејности и дејности на осигурување	5
Дејности во врска со недвижен имот	19
Стручни, научни и технички дејности	145
Административни и помошни услужни дејности	18
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување	6
Образование	28
Дејности на здравствена и социјална заштита	88
Уметност, забава и рекреација	22
Други услужни дејности	111
Дејности на домаќинствата како работодавачи	...
Дејности на екстратериторијални организации и тела	...

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

Технолошко-индустриската развојна зона (ТИРЗ) е слободна зона од аспект на даночните закони во Република Македонија. Секое домашно или странско физичко или правно лице - корисник на ТИРЗ може да ги користи даночните поволности преку инвестирање во зоната.

- **Даночни ослободувања и олеснувања: Данок на добивка** - Корисникот на зоната е ослободен од плаќање данок на добивка за период од 10 години, доколку во рок од две години по годината на добивање на решението за започнување со работа под услови утврдени со закон го започне вршењето на дејноста во зоната. *Задржан данок* - Корисниците на ТИРЗ кои вршат исплата на приходи кон странско правно лице во Република Македонија или во странство се должни истовремено со исплатата на приходот да го задржат и да го уплатат данокот во висина од 10%, освен ако поинаку не е регулирано со меѓународните договори за одбегнување на двојно оданочување. **Персонален данок на доход** - Корисникот на зоната е ослободен од плаќање персонален данок на доход по основа на плати на вработени лица за период од 10 години, од започнувањето на вршење на дејност во зоната, односно од првиот месец во кој корисникот ќе изврши исплата на плата, без разлика на бројот на вработени лица. **Данок на додадена вредност** - Корисникот на зоната е ослободен од ДДВ за прометот на добра и услуги во ТИРЗ (освен прометот наменет за крајна потрошувачка) и за увозот на добра во ТИРЗ (под услов добрата да не се наменети за крајна потрошувачка).
- Земјиштето во ТИРЗ во Република Македонија се дава под долгорочен закуп за период до 99 години.
- Инвеститорите се ослободени од плаќање на надомест за уредување на градежното земјиште кон единиците на локалната самоуправа, како и од надоместоци за добивање на градежни дозволи.
- Бесплатен приклучок за гасовод, водоводна и канализациона мрежа.
- Владата на Република Македонија учествува во трошоците за градба на корисниците во ТИРЗ во висина до 500.000 евра, во зависност од бројот на нови вработувања и висината на инвестицијата на корисникот.
- Царински зелен канал за стоките.

ТИРЗ Штип е со вкупна површина од 208 хектари и се наоѓа северозападно од градот Штип, на влезот од градот од правец на Скопје, веднаш до индустриската зона

на Штип. Сопственоста е 100% државна. ТИРЗ Штип има патна поврзаност со Скопје и Кочани преку магистралниот пат М5, а во иднина зоната ќе биде поврзана и со планираниот карго аеродром во Штип преку магистралниот пат М6. На 2,5 km оддалеченост се наоѓа железничката станица - Штип, а најблискиот меѓународен аеродром е „Александар Велики“ во Скопје - 75 km од локацијата. Најблиското пристаниште е солунското, на оддалеченост од 225 km. Добавувач на електрична енергија е ЕВН Македонија, а добавувач на вода е ЈП Исар

Во Општина Штип постојат работни зони со локации кои се наменети за заинтересираните домашни странски инвеститори и тоа:

- Индустриска зона Север, се наоѓа на излезот од Штип, 3 km од центарот и пристапен пат до регионалниот М-5 (Штип – Кочани – Делчево), како и 1 km оддалеченост од железницата и 75 km до аеродромот на „Александар Велики“. Оваа зона располага со 15 градежни парцели кои се снабдени со електрична енергија, патна, водоводна и канализациска инфраструктура. Од градежните парцели три се слободни за инвестирање.

- Работна зона Балканска, се наоѓа во населбата Балканска спроти текстилниот комплекс „Македонка“. Во оваа зона се наоѓаат фабриката „Брилијант“, погоните на „Езимит вино“, нафтените резервоари на „Лукоил“ и царинскиот терминал. Исто така, обезбедена е и дополнителна локација за бензинска пумпа. Слободни се четири локации со електрична, патна, водоводна и канализациска инфраструктура пристапна на околу 50 метри од локациите.

- Населба Баби, која се наоѓа околу 5 km од центарот на Општина Штип, има дефинирано четири слободни локации со 50 метри пристапност на приклучок за водовод, канализација и струја. Пристапниот пат е 500 метри од локациите.

- Индустриски комплекс „Македонка“ е оддалечен на околу 5 km од Штип и директно е поврзан со магистралниот пат М-5. Поседува 14 слободни локации со комплетна инфраструктура. Оваа зона е со целосна сопственост на две фирми и тоа: „ОАЗА“ ДОО (67% од вкупната површина) и „МАКПРОМЕТ-М“ АД Штип (33% од вкупната површина).

Преку индустриските зони се создаваат услови за локален економски развој, со што се привлекуваат домашните и странските инвеститори. Зоните претставуваат нови работни места, заживување на регионот, подобрување на бизнис-климата, подобар животен стандард и поттикнување на целокупниот економски развој на земјата.

Во поглед на туризмот во Општина Штип постојат голем број туристички агенции, кои во преден план имаат нудење на туристички услуги на граѓаните, но вооедно и ширење на туристичкиот дух и привлекување на туристи. Во план е и формирање на туристички центри со туристички водичи, со цел промовирање на општината. Во поглед на капацитетите во угостителство и сместување, Општина Штип е сиромашна, бидејќи може да се каже дека нема угостителски објект од светски ранг.

Табела 5.20. Капацитети во угостителство и сместување

Капацитети во угостителството, по општини, според Пописот на угостителството, 2008		Капацитети за сместување, по општини, според Пописот на угостителството, 2008	
	Број на угостителски објекти		Број на угостителски објекти
Штип	106	Штип	5

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија

2.1.2. Анализа на постоечката ситуација – SWOT анализа

Јаки страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> – Природни ресурси: реки, планини и вегетација, енергетски суровини и термални води; – Близина до термоминералната бања „Кежовица“ и термалните извори Л’ци кај Ново Село; – Универзитет „Гоце Делчев“, како можност за образование на населението од источниот дел на Република Македонија, а истовремено и како институција која отвори голем број работни места; – Текстилна индустрија, како водечка индустрија во овој регион; – Градски, приградски, меѓуградски и железнички сообраќај; – Изградба на хидросистем Злетовица; – Два система за наводнување, за потребитена обработливото земјоделско земјиште; – Технолошко-индустриска развојна 	<ul style="list-style-type: none"> – Невработеност и преголем број на партиски вработувања; – Неефикасна јавна администрација, поради превработеност и неадекватен извор на кадар при вработувањето; – Слаба патна инфраструктура; – Мал број на паркинг места и непостоење на паркинг места; – Водоснабдување од бунари, како извор на зараза; – Градска депонија; – Недоволен шумски фонд; – Аеродром; – Ниско ниво на свест на населението за заштита на животната средина; – Мал број на културни установи: постоење на еден театар, една библиотека, непостоење на кино и сл. – Урбанизацијата; – Одлив на високообразован кадар; – Незаинтересираност на локалните бизнисмени за финансирање на

<p>зона со вкупна површина од 208 хектари, се наоѓа северозападно од градот Штип, на влезот од градот од правец на Скопје;</p> <ul style="list-style-type: none"> – ЈЗУ Клиничка болница - Штип зазема централно место во Источниот регион на Република Македонија; – Постоење на установи за социјална заштита, во поглед на центри за лица со попреченост, посебни паралелки во основните училишта за деца со посебни потреби и аутизам, заштита на децата, полова, етничка еднаквост и сл. 	<p>различни проекти</p>
<p>Можности</p> <ul style="list-style-type: none"> – Добра местоположба со ресурси за обновливи извори на енергија, како ветер, сонце; – Можност за користење на надворешни извори на финансирање, како и искористување на европските фондови за различни проекти 	<p>Закани</p> <ul style="list-style-type: none"> – Слаба економска моќ на граѓаните; – Загадување на животната средина; – Слаб природен прираст на населението; – Неприменување на законската регулатива во повеќе области; – Недоволна реализација на плановите; – Непостоење на политика на вработување; – Постоење на предрасуди при прифаќање на ранливите групи на граѓани како: лица со попречен физички и интелектуален развој, различни етнички припадности и др.; – Непостоење на национална стратегија во поглед на културата

2.1.3. Изработка на Лер стратегија

Изработката на Лер стратегијата се состои во истакнување на областите кои се приоритетни за локалниот развој:

- економија;
- социјална политика;
- образование;

- здравство;
- животна средина.

Економија

Зацврстување на економијата на општината би значело повисок животен стандард и надминување на економските проблеми на населението. Подобра економија значи:

- поттикнување и привлекување на домашни и странски инвестиции;
- заштита на приватниот сектор, преку заштитни мерки и промоција на внесување на нова технологија;
- зголемување на бројот на работни места, преку промоција на самовработувањето и вработување во приватниот сектор;
- создавање на поволна бизнис клима;
- промовирање на користењето на сурувини од локално производство;
- зголемување на субвенции, донации, дотации и други начини при започнување, како и при водење на бизнис;
- уредување на индустриските зони;
- унапредување на меѓународната соработка.

Социјална политика

Ефикасна социјална политика подразбира обезбедување на заштита на ранливите групи на население, децата, лицата со попреченост и инвалидитет, невработените лица, како и подобрување на социјалниот статус на целокупното население.

Приоритетите на социјалната политика се:

- обезбедување на финансиска помош на сиромашните;
- мерки за вработување на невработените, како и посредување до полесно наоѓање на работа и посветување на вработувањето на ранливите етнички групи;
- зголемување на формалниот пазар на вработување, со намаливање на сивата економија;

- обезбедување на здравствена заштита преку цврст здравствен систем и добро управувани јавни државни болници достапни за сите граѓани;
- заштита на децата без родители и нивно згрижување во посебни центри;
- заштита на децата и населението од семејно насилство;
- унапредување на детските градинки и нивно опремување со разновидна опрема која ќе го олесни нивниот престој таму;
- зголемување на културни, спортски, уметнички активности за децата;
- посветување на децата со посебни потреби и нивно интегрирање во целокупниот систем на образование и во сите сфери на животот, преку посебни одделенија и центри за згрижување, со едуциран кадар за работа со истите;
- намалување на разликите и намалување на маргинализацијата на лицата со посебни потреби преку едукативни предавања и маркетинг;
- вработување и заштита при вработување на лицата со инвалидитет;
- заштита на старите и изнемоштени лица, преку отворање на дом за стари лица;
- поддршка на лицата со проблеми со зависности (дрога, алкохол, лекарства) и помош за нивно повторно пронаоѓање;
- заштита на малцинствата и намалување на дискриминацијата;
- обезбедување на финансиска помош на сиромашните лица, самохрани родители и многудетни семејства.

Образование

Со отворањето на Универзитет во градот Штип се зголемија можностите на образование, со што зголеми изборот на факултети на кои може да студираат идните студенти, со што се намалија финансиските трошоци.

Приоритети на образованието и науката се:

- реконструкција на градинките и основните училишта;
- подобрување на физичкиот пристап до образовните институции;
- зголемување на опфатот на децата во предучилишното воспитување и образование;
- обезбедување на квалитетни образовни услуги;
- изградба на студентски домови;

- стипендирање на најдобрите ученици;
- организирање на натпревари;
- организирање на волонтерството, обуката и тренингот како начини на пракса на теоретските познавања и можност за стекнување на искуство;
- посредување помеѓу студентите и работодавците за полесно наоѓање на работа;
- намалување на braindrain -одлив на мозоци;
- обезбедување на курсеви за странски јазици, компјутерски вештини, како и курсеви за доквалификација.

Здравство

- изградба на нова клинична болница;
- реконструкција на постоечката клинична болница;
- организирање на бесплатни прегледи и на едукативни предавања за превенција на различни болести;
- зголемување на хигиената во градинките и училиштата, со цел спречување на заразни заболувања;
- стручно усовршување на здравствените работници.

Животна средина

Зачувувањето на животната средина е предуслов за здрав и квалитетен живот.

Приоритети за зачувувањето на животната средина се:

- зголемување на свеста на граѓаните за зачувување на животната средина, преку организирање на едукативни семинари, еколошки акции, денови на екологија, користење на обновливи и алтернативни извори на енергии, пошумување, заштита на шумскиот фонд од неконтролирање сечење;
- депонирање на отпадот и организирано собирање на отпадот;
- заштита на водите на реките Отиња и Брегалница од отпадни, опасни и штетни материи;
- зголемување на комуналната хигиена;

- изградба на канализациски системи со пречистителни станици во сите населени места;
- намалување на примената на отпадни и токсични хемикалии.

2.1.4. Мисија, визија и цел

Визијата претставува согледување на општината во иднината.

Општина Штип ќе се насочи кон инвестирање во економијата како движечка сила на растот и развојот и создавање на конкурентна средина која ќе им овозможи на граѓаните висок квалитет на живот и безбедна, стабилна, здрава и одржлива општина, која на граѓаните и на бизнис секторот ќе им нуди раст и можности и истовремено ќе биде и образовен и културен центар на Источна Македонија.

Мисијата ја одразува намерата или причината на постоење на општината.

Општина Штип, преку квалитетни услуги, максимално и ефикасно ќе ги исполни очекувањата на граѓаните и деловните субјекти, визијата да стане реалност.

Цели на Општина Штип се:

- одржување на локалното претприемништво;
- зголемување на вработувањето;
- финансиска стабилност на општината;
- подобрување на квалитетот на јавните услуги;
- промоција и едукација во областа на туризмот;
- заштита на животната средина.

2.1.5. Имплементација на ЛЕР стратегија

Имплементација на ЛЕР стратегија претставува реализирање на поставената визија, мисија и цели. Успешна реализација се постигнува со заедничка поддршка на три засегнати страни: јавниот сектор, приватниот сектор и граѓаните.

Органите на јавниот сектор преку:

- квалитетниот начин на функционирање,
- обезбедување на финансиски средства,
- привлекување на инвестиции,

– обезбедување на квалитетна комунална инфраструктура, природни ресурси, едноставно кажано промоција на општината со цел пораст на животниот стандард.

– Секторот за ЈЕР при Општина Штип, како дел од јавниот сектор, преку креирање на стратегиите за локален развој, програмите, плановите и други истражувања, како и при анализа на општината има за цел обезбедување на развој на локалното стопанство.

Приватниот сектор првенствено преку отворање на работни места и ширење на претприемачкиот дух има за цел подобрување на благосостојбата на граѓаните.

Граѓанскиот сектор преку здруженијата и организации од најразлични обрасти од животната средина, екологијата, хуманитарните организации, спортските и културните здруженија, здруженијата на пензионери, здруженијата за социјално загрозен лица, здруженијата за права на жените, децата, млади и други обезбедува поврзување на граѓаните со општината, со цел е вклучување на граѓаните во решавање на проблемите на општината.

Преку интензивирање на соработката на трите страни се очекува успешна имплементација на стратегија за локален економски развој.

3. Препораки за унапредување на планирањето на локалниот економски развој на Општина Штип

Препораките на унапредување на планирањето на локалниот економски развој се однесуваат на:

- **Интегритет и координација** - Концептот на интегритет е составен дел на системот на добро владеење. Кога се зборува за добро владеење, во основа се мисли на градење и негување на духот на интегритет на лично и институционално ниво, со што би се поттикнала и би се обезбедила независност, професионалност и отчетност во извршувањето на надлежностите утврдени со закон и други прописи. Координација подразбира хармонично управување со поединци, организации, здруженија, сите нивоа на власта и сите други институционални засегнати страни со цел делување за

- остварување на целта на општината и зајакнување на капацитетот на општината за постигнување на ефикасен и ефективен економски развој. Во ова се подразбира и развојот на соработката на локално, регионално, национално и меѓународно ниво.
- **Јасност и дефинираност** -Согледување на приоритетните проблеми и прашања со цел од јасен и дефиниран интерес до формирање на развојни насоки.
 - **Демократија** -Во овој облик на државно уредување, еднаквоста и слободното учество во општествено-политичкиот живот, односно слобода е секојдневие.
 - **Транспарентност** - Како едно од најдобрите средства за превенција на корупцијата и други разни облици на злоупотреба означува јавно дејствување на поединците, општествените групи, организации, институции и државни органи, кои се карактеризираат со отвореност и достапност на податоци и информации од јавен карактер на јавноста и пошироката заедница.
 - **Одговорност** - Секое институционално тело засегнато од локалниот економски развој треба да биде одговорно на своите постапки пред други институционални органи, а со тоа се почитуваат и другите правни принципи како транспарентност, еднаквост, отвореност и се оезбедуваат ефикасност, ефективност, сигурност.
 - **Ефективност и ефикасност** - Како меѓусебно поврзани елементи претставуваат можност за зголемување на потенцијалната енергија. Ефективноста подразбира избор на вистински цели, а ефикасноста се однесува на начинот на изведување на целите. Преку ефикасно и ефективно работење треба да се внимава, како на човечките, така и на материјалите ресурси за исполување на целите на општината.
 - **Иницијатива, мотивација и стимулација** -Може да се разбере како преземање на активности од страна на општината со цел охрабрување и мотивирање на граѓаните, организациите, институциите за поефикасно и поефективно работење и разбирање на значајноста на човекот како клучен елемент на развојот.

- **Подредување на индивидуалните интереси на општиот интерес** - Индивидуалните интереси на институционалните тела мора да се претопат во единствен општествен интерес.
- **Поддршка** - Поддршката на локалните бизнис преку различни форми (одржување на контакти со локалните бизнисмени, обезбедување на ресурси, совет, финансиска, техничка помош, инвестирање во инфраструктура).
- **Подигање на свеста** - Зацврстување на свеста на граѓанинот дека треба самоиницијатива за подобра иднина, во смисла на доквалификации, започнување на самостоен бизнис преку проектите за самовработување, мотивирање на поколенијата, заштита на животната средина и многу значајно подигање на претприемачкиот дух.
- **Мониторинг и евалуација** - Преку континуирано собирање и анализирање на информациите со цел да се утврди имплементацијата на некоја политика, проект или програма, како и проценка за завршените проекти, програми, со цел определување на релевантноста и исполнување на целите.

Заклучни согледувања

Локалниот економски развој претставува неминовен дел од секојдневието. Сиромаштијата, невработеноста, зголемената потребата од урбанизација, индустријализација, модернизација, глобализација на регионите во земјите на ниско ниво на економски развој се главните предизвици со кои се соочуваат голем број на земји ширум светот. ЛЕР стратегиите треба за приоритет да го имаат создавањето на работни места, намалување на сиромаштијата, охрабрување на обесправените, маргинализираните заедници и географски региони, намалување на црна економија и слично. Не постои единствен пристап кон ЛЕР. Секоја заедница мора да се развие единствен пристап кој најдобро одговара на нејзиниот локален контекст. ЛЕР ја промовира локалната сопственост, вклученоста на заедницата и локалните лидери, како и заедничко донесување одлуки. ЛЕР ги вклучува локалните, националните и меѓународните партнерства помеѓу заедниците, бизнис секторот и владите со цел да се решат проблемите, да се создадат заеднички бизнис иницијативи. ЛЕР ги користи локалните ресурси и вештини и драстично ги зголеми можностите за развој. ЛЕР се потпира на флексибилни пристапи со цел да одговорат на променливите околности, на локално, национално и меѓународно ниво.

Планирањето на локален економски развој е многу значајно, бидејќи нуди стратегија за подобрување на интеракцијата помеѓу бизнисот и владата, со цел да се мобилизираат сите заинтересирани страни и да се усогласат различните цели и вредности на клучните актери. Како клучен елемент за формулирање на стратегија за ЛЕР е идентификување на визијата, поставување на целите, задачите и изборот на соодветните програми за имплементација.

Заклучивме дека регионалната политика на Европската унија има за цел подобрување на економската благосостојба на регионите во ЕУ, како и избегнување на регионалните разлики. Регионалната политика на ЕУ преку глобализацијата на економиите и пазарот го балансира економскиот развој во различни региони, трансферирајќи ги ресурсите од богатите земји и координирајќи ги националните регионални политики. Планирањето во Германија, преку поделбата на многуте административни нивоа, со што национално ниво на планирање има мало влијание врз сеопфатно планирање. Владата на Федерацијата не креира или имплементира планови, туку обезбедува целокупна рамка и структура за конзистентност на државно,

регионално и локално планирање. Федералните држави, регионите и општините се вистинските органи одговорни за планирање. Плановите се изработуваат од федералните држави и од општините. Согласно со автономијата на општините, Федералната влада и владите на федералните држави ги водат, советуваат и поддржуваат специфичните развојни активности на општините преку финансиска поддршка. И покрај тоа, планирањето е организирано како процес на меѓусебно повратно влијание на федералните, државните и општинските власти, со посредување и консензус. Со организацијата на процесот на планирање се обезбедува постигнување на поставените цели. За разлика од Германија, проблемот со кој се соочуваат општините во Словенија е недоволно промовирање на прашањата поврзани со локалниот економски развој. Општините немаат посебни влијанија врз економскиот развој и тие не подготвуваат посебни аранжмани за поттикнување на економскиот развој. Ова е првенствено резултат на ограничената надлежност на општините и поради преголемата централизација на државните политики и само во некои случаи државната власт ги вклучува општините во дизајнот и имплементацијата на програмите за развој. Како причина за проблемите со кои се соочуваат бугарските општини е високиот степен на централизација на власта и слабата локална самоуправа. Уште на почетокот на транзицијата беше создаден модел со кој се намалуваат надлежностите на локалната самоуправа. Поради тоа, Владата не е во состојба да обезбеди рамномерен економски развој на општините и општините немаат можност да ги решаваат сопствените проблеми. Државата е монопол кој располага со локалните и регионалните ресурси, а резултатот од тоа е неефикасноста и зголемените можности за корупција. По финансиската самостојност општините во Бугарија се на последно место во Европа.

Република Македонија е нова во процесот на ЈЕР, трудејќи се да го разбере во вистинска смисла локалниот економски развој и сè уште се наоѓа во недоволно развиена проблематика за регионалниот и локалниот економски развој. Интегративните процеси на Република Македонија кон земјите од ЕУ создаваат дополнителни обврски за следење на моделите и начините на креирање и спроведување на локалниот економски развој. Заклучивме дека проблемите, како нецелосната законска процедура, непочитување на постоечките законски процедури, неадекватноста, нефлексибилноста, нетранспарентноста, непочитувањето на временските рокови, непочитување на надлежностите и влијание на централната власт во донесување на одлуки кои со закон се општински, како и нередовен трансфер

на средства од министерства, мала поддршка на локалните приоритети, задоцнување со донесување и изработка на плански документи, мал напредок во имплементацијата на политиките за ЛЕР, недоволно посветување на неразвиените подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби, нееднакви капацитети и постоење на диспаритети помеѓу регионите и општините во поглед на финансиските и човечките ресурси, економскиот развој, слабите финансиски средства, големата политизација, малата поддршка од Централната власт, недобра поставеност на институциите за планирање на регионалниот и локалниот развој и слабо вклучување и консултирање на трети лица за изработка на развојни документи од различни области, малата застапеност на јавно-приватно партнерство, нереализирање на плановите презентирани во развојните програми, слаба контрола и мониторинг на активности поврзани со регионалниот и локалниот развој.

Република Македонија треба да биде насочена кон рамномерен регионален развој и локален економски развој, со цел надминување на проблемите со кои се соочува, како и унапредување на сите региони во земјата. Потребно е да продолжи да се спроведува Стратегијата за рамномерен регионален развој на Република Македонија во осумте плански региони (Вардарски, Источен, Југозападен, Југоисточен, Пелагониски, Полошки, Североисточен и Скопски), како и Советот за рамномерен регионален развој да има уште позначајна улога како промотор на партнерство помеѓу регионите или општините и Владата, со цел да се координира искористувањето на средствата од сите секторски програми наменети за планските региони и општините. Поголемата поддршка на единиците на локалната самоуправа значи поттикнување на локалниот развој и создавање на услови за поактивна, поефективна и поиновативна улога на локалните власти во остварувањето на националните цели за раст и развој. Притоа ЛЕР треба да биде сфатен како процес на промени во сите сфери на живеење.

Со разгледување на состојбата со Источниот плански регион заклучивме дека овој регион има голем број на ресурси и можности, кои треба правилно да се насочат и адекватно да се реализираат. Со изработката на стратегија на Општина Штип сакаме да понудиме едно видување за состојбата во која се наоѓа оваа општина како центар на Источниот плански регион, а истовремено да ги посочиме проблемите поврзани со локалниот економски развој, како и решенија за истите. Со стратегијата за локален економски развој на Општина Штип се согледуваат главните стратешки определби за идниот економски развој на оваа општина, како и активностите кои се

однесуваат на конкретните развојни цели, истовремено се согледани и начините на имплементација на стратегијата поткрепени со различните институции и извори на финансирање.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Агенција за странски инвестиции на Република Македонија, УНДП, *Инвестициони дестинации на општините во Македонија*, 2006
2. Blakely, Edward J. And Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development – theory and practice*, 3rd Edition, 2002
3. Блажевски, Борис, *Економско планирање на развојот на Република Македонија*, Скопје, 2002
4. Блажевски, Борис, *Политика и развој на стопански недоволно развиени подрачја во Република Македонија*, Скопје, 2003
5. BSB INTERREG III B project, Project part-financed by EU, *The Planning System in the Federal Republic of Germany*
6. Bulgaria-The Former Yugoslav Republic of Macedonia, IPA cross-border programme
7. Bureau of transport and regional economics, *Government interventions in pursuit of regional development: learning from experience*, Australia, 2003
8. Čapková, Soňa, *Local Government and Economic Development*, Local Government and Public Service Reform Initiative, Open Society Institute Budapest, 2005
9. Černe, Andrej, *Questions of regional development in Slovenia*, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija, 1999
10. Černe, Andrej, *Regional development perspectives of Slovenia*, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija, 2003
11. Центар за развој на Источен плански регион, *Студија за искористување на потенцијалите на биомаса за производство на енергија во Источниот плански регион*, Штип, 2010
12. D. Lötzer, Klaus, *Local and Regional Economic Promotion in Germany*
13. D. Lyons, Kevin and Stephen Wearing, *Journeys of discovery in volunteer tourism: International Case Study Perspectives*, 2008
14. Државен завод за статистика на РМ, *Регионите во Република Македонија-2009*, Скопје, 2010

15. Ефтимоски, Димитар, *Економски раст: основни концепти и модели*, Факултет за администрација и менаџмент на информациски системи, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола, 2009
16. Економски факултет, *Состојби, можности и перспективи на македонската економија: прилози од дводневната средба на економистите одржана на 19 и 20 април 2003*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2004
17. European Commission, *Bulgaria – The Former Yugoslav Republic of Macedonia IPA Cross-border Co-operation Programme 2007-2013*, Brussels, 28 January 2009
18. European Commission, *Rural Development, The impact of EU research (1998-2004)*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004
19. European Commission, *Working for regions: EU Regional Policy 2007-2013*, 2008
20. Фондација Институт отворено општество – Македонија, *Реалност или (само) надлежност?: следење на процесот на децентрализација на локалниот економски развој на РМ, извештај 2010*, Скопје, 2011
21. Friedrich Ebert Stiftung, *How to Improve Development on Local Level: Handbook with best practice examples from South-East Europe*, Skopje, 2005
22. GIZ and GIZ RED, *Evaluation of the cooperation between institutions and delivery of services in the area of regional development by surveying non-governmental organizations and private companies from the planning regions*, Struga, 2011
23. Government of Republic of Bulgaria, *National Regional Development Strategy of The Republic of Bulgaria for the period 2005-2015*, Sofia, 2005
24. Government office for Local Self-Government and Regional Policy, *National Strategic Reference Framework 2007-2013*, The Republic of Slovenia, Ljubljana, March 2007
25. Government office for local self-government and regional policy, *Operational Programme for strengthening regional development potentials for period 2007-2012*, The Republic of Slovenia, Ljubljana, 2007

26. GTZМакедонија, *Соработка за подобра иднина: Од пилот-проект до универзален пристап*, Скопје, јуни 2008
27. GTZМакедонија, *Соработка за подобра иднина: Регионален развој преку регионални проекти*, Скопје, јуни 2008
28. GTZМакедонија, *Соработка за подобра иднина: Регионите го планираат сопствениот развој*, Скопје, Јуни 2008
29. GTZ, *Assessment of the GTZ-Red Municipal Capacity Index in the RED Program regions*, Скопје, 2008
30. GTZ, *Local/Regional Economic Development in South-Eastern Europe: Concepts, instruments and lessons learned*, September 2006
31. ILO/UNDP LED Program, *Прирачник за претприемачки иницијативи за Локален стопански развој, Прв дел: планирање, организирање и имплементирање на програми за стопански развој*, јуни 1999
32. ILO/UNDP LED Program, *Прирачник за претприемачки иницијативи за Локален стопански развој, Втор дел: Прирачник за можности за стопански развој*, октомври 1999
33. J. Bartik, Timothy, *Evaluating the impacts of Local Economic Development Policies on Local Economic Outcomes: What has been done and what is doable?*, Upjohn Institute Staff working paper no.03-89, November 2002
34. J. Bartik, Timothy, *Local Economic Development Policies*, Upjohn Institute Staff working paper no. 03-91, January 2003
35. Lang, Thilo, *Institutional perspectives of local development in Germany and England-a comparative study about regeneration in old industrial towns experiencing decline*, dissertation, 2008
36. Левитас, Тони, *Актуелни состојби со финансиите на општините во Македонија: Можни идни реформи*, USAID/Програма за локална самоуправа, јули 2009
37. Левитас, Тони, *Општинските финансии и статусот на фискалната децентрализација во Македонија: Преглед 2008-2011*, USAID/Програма за локална самоуправа, мај 2011
38. Македонска академија на науките и уметностите, *Економски систем, економска политика и развој: научен собир: зборник по повод 80 години од животот и 50 години наставна дејност на академик Никола Узунов*, Скопје, 2010

39. Македонски центар за меѓународна саработка, *Успешно искористување на фондовите ИПАРД*, Скопје, 2007
40. Македонски центар за меѓународна саработка, *Адресар на општини во Република Македонија*, Скопје, 2006
41. МЦМС, ИДСЦС, МИМ, *Локален и рурален развој (Децентрализацијата и земјоделството во изборните програми): Анализа на изборните проеграми на политичките партии*, Скопје, 2011
42. Mertins, Günter and Michaela Paal, Phillips Marburg University Germany, *Regional Planning in Germany. Institutional framework, instruments and effectiveness*, - In: LUZÓN, J.L. & M. CARDIM (Eds.): *Estudio de casos sobre planeación regional: 31-50*, 2009
43. Ministry of sea, tourism, transport and development and GTZ, *Basic Guidelines for the elaboration of strategic development programs at the local level*, Zagreb, Frankfurt am Main, 2004
44. Министерство за животна средина и просторно планирање, *Локален еколошки акционен план на Општина Штип*, 2004
45. Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија, *ИПАРД-Национална програма за земјоделство и рурален развој 2007-2013*, Скопје, 2008
46. Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Тело за управување со ИПАРД, *Национална стратегија за Leaders пристапот во рамки на ЕУ инструмент за претпристапна помош на рурален развој за Македонија-ИПАРД 2007-2013-најрт верзија*, Скопје, 2010
47. Министерство за локална самоуправа, *Граѓаните и општината*
48. Николовска, Наталија, *Регионална економија*, Економски факултет, Скопје, 2000
49. OECD, *Higher Education in Regional and City Development: Berlin, Germany*, 2010
50. Поддршка на процесот на децентрализација, *Прирачник за стратешко планирање на локален развој на општините*, октомври 2008
51. Рамковен договор, 13.8.2001

52. Savez Udruge gradova i udruge općina Republika Hrvatske, *Priručnik za gospodarski razvoj I jedinicama lokalne I područne (regionalne) samouprave*, Zagreb, 2004
53. Schmidt, Stephan and Ralph Buehlaer, *The Planning Process in the US and Germany: A Comparative Analysis*, International Planning Studies Vol.12, no. 1, 55-75, February 2007
54. Schmidt, Stephan, *Land use planning tools and institutional change in Germany: Recent developments in local and regional planning*, European planning studies Vol. 17, no.12, December 2009
55. Slovenia's Development Strategy, 2005
56. Собрание на Република Македонија, *Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009-2019*, 2009
57. Совет за развој на Источен плански регион, *Програма за развој на Источен плански регион 2009-2013*, Штип, 2009
58. Standing Conference of ministers responsible for spatial planning, *Concepts and Strategies for spatial development in Germany*, 30 June 2006
59. Statistical office of the Republic of Slovenia, *Statistical portrait of Slovenia in the EU 2011*, Ljubljana, 2011
60. Стратегија за Република Македонија 2010-2013, Документ на Европската банка за обнова и развој, 2010
61. Svjetska Banka, *Lokalni ekonomski razvoj, Kratki prirucnik*, 2001
62. Swinburn, Gwer, Soraya Goga and Fergus Murphy, *Local Economic Development: A primer developing and implementing local economic development strategies and action plans*, The World Bank, 2006
63. T. Greenwood, Daphne, Richard P. F. Holt, Thomas M. Power, *Local Economic Development in the 21st Century: Quality of Life and Sustainability*, 2010
64. The Cities Alliance, *Understanding your local economy: A resource Guide for Cities*, 2007
65. The Republic of Bulgaria – The Former Yugoslav Republic of Macedonia, *Joint programming document 2004-2006*, 2004
66. UNDP Macedonia, *Економски профил на општините Штип и Карбинци*, 2005

67. UNDP/Проект за градење на капацитетите на локалната самоуправа-развој на поволна економска средина, *Стратешки план за локален економски развој на општините Штип и Карбинци*, април 2005
68. UN-HABITAT, *Promoting Local Economic Development through Strategic Planning: Volume 1: Quick Guide*, 2005
69. UN-HABITAT, *Promoting Local Economic Development through Strategic Planning: Volume 2: Manual*, 2005
70. UN-HABITAT, *Promoting Local Economic Development through Strategic Planning: Volume 4: Action Guide*, 2005
71. Универзитет „Гоце Делчев“, *Студија за одржлив развој на органско земјоделско производство во Источен плански регион - работна верзија*, Штип, 2010
72. USAIDПрограма за локална самоуправа, *Економски развој – Закони и подзаконски акти*, Скопје, 2010
73. Узунов Никола, Георгиев Ангел и Недановски Пеце, *Применета економија*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2003
74. Влада на Република Македонија, *Национален развоен план за Македонија 2008-2013: Просперитетна економија*
75. Влада на Република Македонија, *Национална стратегија за развој на туризмот 2009-2013*, јуни 2009
76. Вработување - Лиценцирана агенција за посредување за вработување, *Извештај од Анализа на пазарот на труд во Источниот статистички регион*, април 2006
77. Walker, Jeffrey, *Planning and Regional Planning in Germany: Observations, Applicability and Exchange*, 2008
78. Weisbrod, Glen; Lynch, Teresa; Collins, Margaret; Economic Development Research Group and Appalachian Regional Commission, *Handbook: Assessing Local Economic Development Opportunities with ARC-LEAP*, 2004
79. World Bank and Cities of Change initiative, *Making Local Economic Development Strategies: A Trainer's Manual—Module 1: Introduction to LED and Organizing the Effort*

80. World Bank and Cities of Change initiative, *Making Local Economic Development Strategies: A Trainer's Manual–Module 2: Introduction to Local Economy Assessment*
81. World Bank and Cities of Change initiative, *Making Local Economic Development Strategies: A Trainer's Manual–Module 3: Formulating the LED Strategy*
82. World Bank and Cities of Change initiative, *Making Local Economic Development Strategies: A Trainer's Manual–Module 4: LED Strategy Implementation*
83. World Bank and Cities of Change initiative, *Making Local Economic Development Strategies: A Trainer's Manual–Module 5: Strategy Review*
84. ЗЕЛС, *Примери за најдобри практики во локалната самоуправа во Република Македонија*, Скопје, 2008
85. Ќосев, Сашо, *Економско планирање*, Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2010

Закони

1. Закон за заштита на животната средина („Службен весник на РМ“, 53/08, 81/05, 79/06, 101/06, 109/06, 24/07, 159/08, 83/09, 1/10/ 48/10, 124/10 и 51/11)
2. Закон за локалната самоуправа („Службен весник на РМ“, 5/2002)
3. Закон за меѓуопштинска соработка („Службен весник на РМ“, 79/09)
4. Закон за просторно и урбанистичко планирање („Службен весник на РМ“, 51/05, 69/06, 137/07, 118/08, 91/09, 124/10, 14/11, 18/11 и 53/11)
5. Закон за рамномерен регионален развој („Службен весник на РМ“, 63/07)
6. Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија („Службен весник на РМ“, бр 55/04, 12/05 и 98/08)
7. Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа („Службен весник на РМ“, 61/04, 67/07 47/11, 96/04 и 156/09)

8. Устав на Република Македонија, („Службен весник на РМ“, бр. 52/91, 91/01, 1/92, 31/98, 84/03, 107/05, 3/09 и 49/11)

Интернет страници

1. <http://ec.europa.eu>
2. <http://macedonia.usaid.gov>
3. <http://www.brr.gov.mk>
4. <http://www.gov.si/>
5. <http://www.gtz.de>
6. <http://www.ilo.org>
7. <http://www.ipard.gov.mk>
8. <http://www.mcms.org.mk>
9. <http://www.mlga.com.mk>
10. <http://www.mls.gov.mk/>
11. <http://www.mrrb.government.bg>
12. <http://www.mzsv.gov.mk>
13. <http://www.oecd.org>
14. <http://www.pravo.org.mk>
15. <http://www.rdc.mk/eastregion/>
16. <http://www.stip.gov.mk>
17. <http://www.svlr.gov.si>
18. <http://www.us-rs.si>
19. <http://www.worldbank.org>

20. <http://www.zels.org.mk>